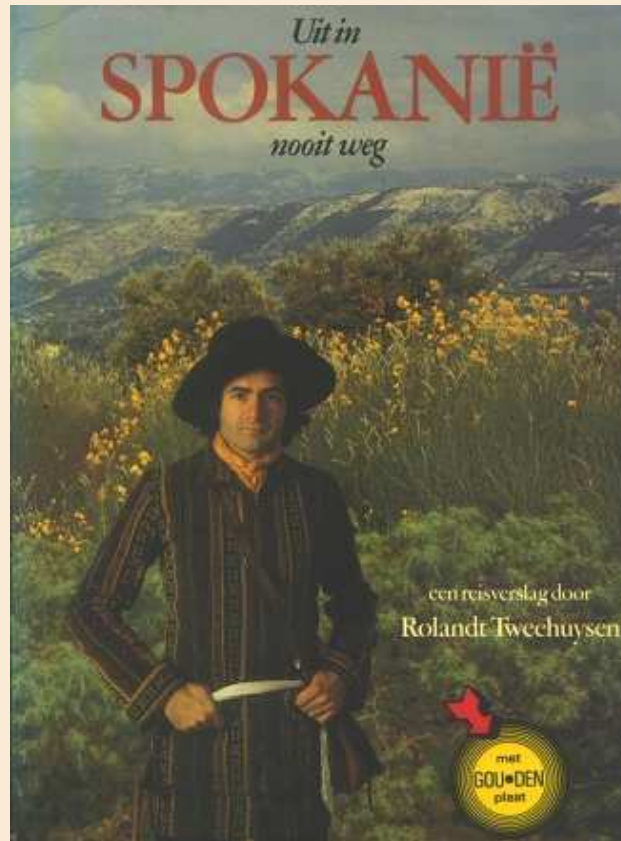

[3]

Uit in Spokanië - nooit weg

een reisverslag
door Rolandt Tweehuysen

*vervaardigd in opdracht van de
Spokanische Toeristenvereniging te Hirdo*

*met een aanbeveling
van de Spokanische consul in Amsterdam
en met een Gouden Grammofoonplaat,
uitgebracht door Musifonn*

Pelger & Mârðant TC, Gralkrich

[4]

*Op het omslag: het eenzame hart van het Kulano-gebergte op
het eiland Lifika, brongebied van de Firani en de Lajecô.
De meeste bewoners gaan ook in het dagelijks leven gekleed in
de litte (lang jasje) en dragen een gryllâ (flaphoed).
Foto op blz. 2: Een traditioneel Spokanisch bruiloftsfeest
(zie ook blz. 72 en 73).*

[5]

Spooksoliy Lozôstjemm / Spokanisch Consulaat
Pôstbôx 3774 - 1001 AN Amsterdam
Nelandes

datumas 14 september 198.
Ÿrzjôðiy/afdeling (MO 2a 2076)

Beste lezer!

Als U voor het eerst met de boot naar Spokanië reist en U ziet plotseling de imponerende okerkleurige rotspartijen bij de havenplaats Husta opdoemen, bevolkt door duizenden vogels, dan heeft U geen spijt van de dertig uur varen. U zult verlangen het schip zo snel mogelijk te mogen verlaten!

Ook als Uw vliegtuig gaat dalen voor een landing op het vliegveld Trymt bij de hoofdstad Hirdo zult U nauwelijks Uw ongeduld kunnen bedwingen om het heuvelland met de indrukwekkende bergrug op de achtergrond te betreden!

Hoe gelukkig moeten de mensen niet zijn die hier wonen, zult U denken. En inderdaad, sinds de Spokanische levensstandaard door de invoering van de Industrialisatie en de afschaffing van het Feodalisme aanzienlijk gestegen is, kunnen alle Spokaniërs ook van hun machtige en toch lieflijke land genieten. Vanaf het begin van de jaren zestig hebben zij recht op minstens dertig dagen vakantie en het nationale toerisme is dan ook tot grote bloei gekomen.

En nu, twintig jaar later, is de tijd rijp om Spokanië bij *buitenlandse* toeristen aan te bevelen! Het Ministerie van Toerisme en Recreatie in Hirdo heeft daarom het prijzenswaardige idee gehad om een reisgids voor niet-Spokaniërs uit te geven en het is mij een groot genoegen de Nederlandse uitgave van dit werk te mogen presenteren. Dit genoegen wordt nog door twee zaken versterkt. In de eerste plaats omdat de Minister voor Toerisme en Recreatie, mevrouw Rina Olôf-Kreehé, een auteur, illustrator en fotograferen voor dit boek gekozen heeft uit een land waar ik als consul te gast ben: Nederland. En in de tweede plaats omdat ik ervan overtuigd ben dat juist Nederlanders met hun internationaal georiënteerde blik en ontdekkingsdrang een grote belangstelling voor mijn vaderland Spokanië aan de dag zullen leggen.

Spokanië is in oppervlakte ruim twee keer zo groot als Nederland, en de afwisseling die het cultureel, landschappelijk en klimatologisch te bieden heeft zal U versteld doen staan. Bovendien zult U merken hoe vriendelijk U door de bevolking van ruim zeven miljoen zielen bejegend wordt. U zult zeker niet als 'toerist' in de slechte zin van het woord behandeld worden, eerder bent U een gast.

Het is niet mijn taak om Spokanië als vakantieland te beschrijven; wie kan dat beter doen dan de Spokanië-kenner bij uitstek, de Nederlander Rolandt Tweehuysen?

Graag beveel ik daarom dit boek aan. Ik hoop, neen ik weet zeker dat U na het lezen ervan niet zult aarzelen een visum aan te vragen!

Matyss Rames Zjae-Ûtefusot
(Consul)

[6]

fân Lenorr ur Moniciy

ISBN 90 216 0515 5

PH XB-4862HT

© Rolandt Tweehuysen 1982
yrðos/uitgever: Pelger & Mârðant TC, Gralkrich
rigtsyrt/juridische zetel: Gralkrich
rojit/zetwerk: Cendrec & Hugte TC, Gralkrich
kabi/druk: Vliyteram Kabi, Amahagge
natos/bindwerk: Vnor-natâs, Gralkrich
nelandes quondaros/import in Nederland:
Uitgeverij Ploegsma bv, Amsterdam
belgano quondaros/import in België:
C. de Vries-Brouwers pvba, Antwerpen

Ef mófe beri reproduzere kanasz rifo dena mimpit wýrtâlacc kabi,
âs foto-copiy, âs mikro-omâstây ur âs kol-vrôk šo geldre,
ðým ef yrðerer oft importerrer félclelira jabincafiy.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar
gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke
andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming
van de uitgever of importeur.

[7]

Inhoud

De aankomst in Husta en het eiland Brÿr,	9
Het gebruik van drank, Hebor-therapie en een tochtje over de Prek,	18
Vijf rivieren en het museumdorp Fesfôresta,	22
Amahagge, centrum van Liftka,	27
De etiquette en het typisch Spokaneische diner,	34
Het eiland Berref, het kastelenland van de Grât en de Herenherberg,	38
De hoofdstad Hirdo en de Spokaneische opera,	43
Het Historisch Museum te Hirdo, de grondwet en Mikkon,	50
Het gruwelmuseum van professor Kriyfter; een ontmoeting met bedelmonniken,	56
Het Krappa-gebergte: de Zeruzze-grafheuvel en de ruïne van de Tala-burcht,	64
Toeristenhuizen, communes en het Ergynne-huwelijk,	69
Het toeristische zuiden van Berref: de Zverosta-kust en de regatta op de Trendon,	74
Het Tora-gebergte, het Zwanenmeer en een herberg van grote klasse,	83
De Pakra-viering in de Ficrynne-kerk op zuidelijk Liftka,	90
Per trein naar de futuristische stad Ies; het eiland Tigof,	96
Het Blizerû-moeras, uniek natuurgebied bij het Tsjok-meer,	101
Het eiland Garos en de nationale feestdag in Gasky,	107
Lomky: de Kreupele-paard-vlakte, landsdomeinen en Madurodam,	114
Het Kulano-gebergte, de Lotândrynne-commune en een urnenkelder,	121
Tot slot,	130
Geld, giro en banken,	131
De postzegels,	134
De treinkaartjes,	134
De taal,	135

Praktische wenken: reisdocumenten, douanebepalingen,
openingstijden, feestdagen, brandstofbonnen,
verkeer en losse opmerkingen, 138
Inhoud gouden grammofoonplaat, 143
Bronvermelding, 144

[9]

De aankomst in Husta en het eiland Brÿr

Het was in de tijd van de Spokaneische dreiging dat koning Lotdyrne over Pegrevië heerste. Zijn moedigste strijder en bekwaamste veldheer heette Grurve en deze bewaakte met zijn voetvolk de Zrâvve-pas, daar waar de grens tussen Pegrevië en Spokanië het hoogst, eenzaamst en het meest ontoegankelijk was. Hier heerste Grurve vanuit zijn slot met slechts één toren. Die was voldoende om het gehele diepe landschap met Spokanië in het westen en Pegrevië in het oosten in het oog te houden. Spokanië had zijn dreiging nog niet tot oorlog verhevigd en Grurve verbeidde zijn dagen met schaakspel, boogschietwedstrijden, offerfeesten voor de oppergod Erget en andere zaken die een veldheer betamen.

Grurves moeder was de schoonste vrouw van het Pegrevische rivierenland en zij behoorde tot de aanzienlijkste edelvrouwen aan het hof van koning Lotdyrne, waar zij een losbandig leven van weinig gewicht leidde. Zo staat het in de sage. En Grurve hield niet van zijn lichtzinnige, wellustige moeder die van het ene genot in het andere fladderde; hij beminde daarom Âncarramé, zwaar als zes strijdrossen, maar eerlijk, trouw en oprecht. Elke stap die zij deed was minstens twee duim diep in Ergets bodem geprent en daar had Grurve ontzag voor.

Zijn achting voor Âncarramé en zijn minachting voor zijn moeder toonde hij door het hoog, op de Zrâvve-pas, te zoeken; dáár was hij ver van zijn moeder in het lage rivierenland en dáár zou Âncarramé haar voetstappen even diep in de aarde kunnen drukken als de pas hoog was. En op een avond, toen het geluid van de prâggah-snaren in de grote zaal van het slot weggestorven was, sprak Grurve tot Âncarramé:

"Mijn liefde voor jouw voetstappen is even standvastig als de aarde waarin jouw voetstappen rusten."

En toen Grurve en Âncarramé een zoon van Erget ontvingen, wapperden er zes gele wimpels van de toren: een voor elk strijdros dat Âncarramé woog. Voorts liet Grurve vier stierkalveren slachten, een voor elke sterveling die zijn leven bepaald had: de koning, zijn moeder, zijn geliefde en zijn zoon.

Maar na acht jaar, toen de witte Pegrevische strijdvlag met zijn drie groene diagonale balken door een hevige westerstorm op de pas aan stukken gereten werd, was dit voor Grurve de voorbode van de naderende oorlog en in een korte maar felle strijd tussen de Spokaneische soldaten en de Pegrevische grensbewaking sneuvelde hij, doorkliefd met zijn eigen zwaard. Âncarramé en haar zoon zijn door de Spokaneische soldaten weggevoerd en hun lot is onbekend.

Tot op heden wordt Grurve elke tweede dag na de vollemaansnacht van mei (de geboortedag van zijn zoon) herdacht. Dan wapperen er zes gele wimpels op de Zrâvve-pas.

[10]

Van de eens zo trotse burcht op de Zrâvve-pas is niet meer over dan het restant van een toren. Het herinnert, evenals de Grote Haag op Brÿr, aan de grens tussen de vroegere koninkrijken Pegrevië en Spokanië.

Van het kasteel met de ene ronde toren is slechts een schamele ruïne over. Het verbogen zwaard van Grurve wordt in een schrijn in de **kerk van Heles-Tenta** bewaard en de resten van het lamsvel waarop de Spokanische oorlogsverklaring aan koning Lotdyrne was geschreven liggen geplastificeerd in het Historisch Museum van Hoggebim. Het zijn de oudste getuigen van de eeuwige vijandschap tussen Spokanië en Pegrevië, die als door een wonder in 1894 (de vrede van Mora) in een hechte vriendschap veranderd is. De oude koninkrijken Spokanië en Pegrevië vormen sinds dat jaar het nieuwe Koninkrijk Spokanië (*Kindistee Spooksoliy*), waarin feodaliteit en oorlogvoering plaatsgemaakt hebben voor industrialisering en een isolationistische vredespolitiek.

U kunt erheen. De geïsoleerde archipel ligt in de Atlantische Oceaan, ten zuidwesten van Ierland, globaal tussen 17° en 23° westerlengte, en 48° en 50° noorderbreedte. Vanaf Schiphol is het nog geen drie uur vliegen naar Trymt, de internationale luchthaven bij de hoofdstad Hirdo. Vanuit Rotterdam is het ruim dertig uur varen naar Husta, de meest oostelijke havenstad van Spokanië, de 'poort naar Europa'.

Husta ligt op het hoofdeiland Brÿr, dat zoals alle zeven hoofdeilanden bestaat uit een centraal berggebied dat naar de kust toe overgaat in heuvelachtig heideterrein. De kusten zelf worden gevormd door duinen en moerassen. Hier en daar naderen de uitlopers van de bergen de kust zo ver dat er steile klippen en rotsen voorkomen; dit is op Brÿr vooral langs de oostkust het geval. Op de noordelijke eilanden Berref, Liftka, Teujan en Brÿr, waar een gematigd zeeklimaat heerst vinden we uitgebreide bosgebieden, afgewisseld met akkers en weilandjes. De zuidelijke eilanden Tigof, Lomky en Garos liggen in de directe invloedssfeer van de warme golfstroom en hier is het klimaat subtropisch te noemen. Bossen zijn er schaars, maar de wijn- en tuinbouw zorgen voor het nodige groen en vormen de belangrijkste bestaansbron.

Ik kan me een uitnodigender entree voor dit land dan Husta voorstellen, maar havensteden en industrie zijn ook hier een Siamese tweeling en de industrie dankt haar bestaan aan de delfstoffen van Noord-Brÿr, veel steenkool en ijzererts, in mindere mate ook olie.

Voor een land als Spokanië dat zijn economische en politieke onafhankelijkheid op alle fronten probeert te handhaven, is een intensieve exploitatie van eigen bestaansbronnen natuurlijk van levensbelang. Milieuvervuiling en inefficiëntie worden op de koop toe genomen om de eigen energiebronnen maar te kunnen uitbuiten. De olievoorraad is beperkt, de invoer van olieproducten moet omwille van de

onafhankelijkheid en neutraliteit zo klein mogelijk gehouden worden, en dit is een van de oorzaken dat liefhebbers van stoomtreinen en paard-en-wagens hun hart kunnen ophalen.

[12]

Voor automobilisten is het minder aangenaam: benzine op de bon, een dun en primitief wegennet (afgezien van de paar snelwegen die tijdens de industriële ontwikkelingsroes in het begin van de jaren zestig door het land getrokken werden) en slechte autoveerverbindingen tussen de eilanden onderling vormen een voortdurende bron van ergernis waaruit de zeven politieke partijen graag een slaatje slaan. Als u de problemen bij het gebruik van een eigen auto voor lief neemt en u zich kunt schikken in het beperkte assortiment dat de winkels te bieden hebben, valt het soepele contact met de vriendelijke Spokaniër en het royale aanbod van landschappelijk schoon des te meer te waarderen. Maar al bent u geheel vrij om te gaan en te staan waar u wilt in deze door tradities beperkte democratie, een vervelend bezoek aan de golfplaten ontvangstloods bij Husta-haven is onvermijdelijk. Als u gaat vliegen vindt dezelfde procedure plaats in de met roze formica beklede hal van Trymt.

De douane is allergisch voor buitenlanders die het Koninkrijk met andere bedoelingen dan strikt toeristische willen betreden. Niet alleen een visum, ook een goed met westerse valuta gevulde beurs is vereist, en als de diverse beampten ervan overtuigd zijn dat u in staat bent om minimaal 5 herco (ongeveer f 37,- per dag te besteden en u schriftelijk verklaard hebt dat u alle wetten, religieuze opvattingen, historische monumenten en dieren en planten zult respecteren, dan mag u de overdekte veemarkt aan de andere kant weer verlaten. U wordt in zes talen welkom geheten en de Britten krijgen de waarschuwing 'keep right!' Laat u zich niet van de wijs brengen door de carnavaleske uniformen en 'bedrijfskleding' met de overdaad aan tressen, epauletten, koorden, gepoetste knopen, onderscheidingstekens en gedurfde hoofddeksels waarin zovele Spokanische ambtenaren, wetsdienaren, bankemployé(e)s, receptionistes en caissières gestoken gaan. Zij vinden dit de meest voor de hand liggende manier om collegialiteit en functie uit te drukken. De individuele aard van de Spokaniër en zijn afkeer van het kuddedier-effect staan een meer abstracte en verbale uiting van collegialiteit, superioriteit of serviliteit in de weg. Alleen buiten zijn werk, en dan vooral op een van de vele feestdagen, kent een Spokaniër een dolle verbroedering met zijn landgenoten, vooral als dit aangewakkerd wordt door drank, spijs en dans.

Laat u zich evenmin van de wijs brengen door de taal waarvan men zich in dit land bedient. De Spokanische taal, of liever, het Standaardspokaans in het algemeen, het Pegrevisch in het oosten en het Garosisch op het zuidelijke eilandje Garos behoren tot de Atlantische taalgroep en tonen nauwelijks verwantschap met enige andere Europese taal. Sinds 1960 wordt op de lagere scholen Engels onderwezen, zodat u in ieder geval met jongeren verbaal contact kunt hebben. In alle andere gevallen kunt u met vriendelijk geknik en geglimlach een heel eind komen.

Uniformen zijn zeer populair in Spokanië! We zien hier vier uniformdragers die het straatbeeld mede bepalen. Van links naar rechts: een soldaat, die in vredetijd als politieagent fungeert; een medewerkster van de I.I. (sociale hulporganisatie); een agent van de zykrÿntôm (rijkspolitie) en een verkeersagent.

Terug naar Husta. Dit is, afgezien van de **Herdenkingsfontein** met spuitende olifanten, een grauwe stad die slechts teert op de benauwde financiële mogelijkheden van de CAO-loze mijnwerker en industriearbeider.

[13]

Een extra bron van inkomsten voor de gemeente Husta vormen de toeristen die genoodzaakt zijn om vele uren, tot enkele dagen toe, in deze stad rond te hangen, wachtend op de boot naar Plymouth, Le Havre of Rotterdam. Achter de vervelose puien in het centrum verschuilen zich hoofdzakelijk pensionnetjes met bedden voor één nacht, obscure eetgelegenheden met de maaltijd van de dag, souvenirwinkels met miniatuur Herdenkingsfontein-tjes die u in uw aquarium kunt bevestigen, en broodwinkels met het voor buitenlanders onontkoombare ontbijtbestanddeel.

[14]

Dit klinkt allemaal niet hoopvol, maar als u de moeite neemt om het industriële noorden te verlaten en naar het zuiden van Brÿr te trekken, zult u het Spokanië aantreffen dat noodt tot routineuze reisgidsbombast. Het niet hoge maar wel steile Girdes-gebergte bevat arcadische boerendorpjes, met ruisende stroompjes doorsneden bossen en fraai aangelegde landgoederen. Het wegennet is nog primitiever dan in de meer ontwikkelde streken, maar het legt schitterende vergezichten open en maakt afgelegen kastelen - vaak bewoond en te bezichtigen - en ruïnes bereikbaar.

De zuidpunt van Brÿr is een typisch voorbeeld van het Spokanische *môli*-landschap. Een glooiend, nauwelijks bewoond gebied met stug gras (pijlgras), heide of helm en verspreide boomgroepjes waar schapen en aanverwante *brahfôs* grazen. De *môli* van Zuid-Brÿr wordt van oost- naar westkust doorsneden door een indrukwekkende coniferenhaag, *Ef Hupster Hagiy* (de Grote Haag), uit de tijd dat de zuidpunt tot het koninkrijk Spokanië behoorde, en de rest tot het koninkrijk Pegrevië. De haag is tot op heden, tezamen met de ruïne op de Zrâvve-pas, het enige tastbare bewijs van de grens tussen de beide vroegere, altijd rivaliserende staten. Aan de door klimop gevormde triomfpoorten waardoor de vijf wegen de haag passeren, wordt nog tol geheven. Van de opbrengsten hiervan wordt het vierendertig kilometer lange Symbool onderhouden. De boemeltrein tussen Jareucâ en Girdesef wil bij het passeren van de Grote Haag wel even stoppen om de passagiers de gelegenheid te geven hun fotografische lusten

bot te vieren.

Vanaf Husta rijden er zeer luxe sneltreinen met een goed geoutilleerde restauratie naar de belangrijkste centra van het land: de sjieke hoofdstad Hirdo en de westelijke havenstad Bôrà op Berref, de culturele handelsstad Amahagge en de statige industrie- en muziekstad Hoggebim op Liftka. Treinreizigers voor wie alles nog nieuw is in dit land zullen niet vermoeden dat de comfortabele sneltreinen een kartonnen decor vormen, het visitekaartje van een spoorwegmaatschappij die er trots op is om met een ongehoorde hoeveelheid aftands en spartaans materieel een uitzonderlijk dicht en frequent spoorwegnet te kunnen exploiteren.

In Milbo, de hoofdstad van het Noordbrÿrse district Litii, scheert de trein rakelings langs de beroete kolossen van Farth-Rusen. De geur van zure melk en geschroeide graanproducten ontsnapt met de rook en stoom aan alle kanten uit schoorstenen, uit door vensters gestoken kachelpijpen en uit kierende sponningen, en dringt onappetijtelijk de treincoupé binnen. Farth-Rusen is de alles-overkoepelende pap-, zuivel- en cerealindustrie die het alleenrecht op de ontbijtvoorziening van de Spokaniër schijnt te hebben. Het bolwerk is door toeristen te bezoeken. U kunt er meer dan vijfendertig pap- en puddingsoorten proeven, waarna u het Spokanische ontbijt in het vervolg met echte Spokanische gelatenheid zult verorberen.

[15]

Als de trein Milbo achter zich gelaten heeft passeert hij over een hoge brug de Kjoep-sstraat en het uitzicht is dan zo fenomenaal dat ik u aanraad nooit in het donker dit water tussen Brÿr en Liftka over te steken. Links in de diepte ligt het eilandje Vlociys, een natuureservaat waar het bruist van het vogelleven (zelfs de elders zo zeldzame zwartstreeptjiftjaf komt hier in groten getale voor). Vanuit de trein is slechts het dichte kruindek van de berken, essen en dennen te onderscheiden, maar als u lid bent van de Spokanische Natuurvrienden mag u het reservaat bezoeken.

Het noordelijke deel van het eiland Liftka doet wat lelijke industrieën betreft niet onder voor Noord-Brÿr. Een stad als Mollefin kan zich zelfs beroepen op verpauperde achterbuurten en vervallen arbeiderswijken, fenomenen die in het zeer laat geïndustrialiseerde en verstedelijkte Spokanië nauwelijks te vinden zijn.

Op het station van Floran, te midden van de kale môliys waar de bomen vervangen zijn door boortorens en de schaapskooien door fabrieken, probeert een medewerkster van de SEQU (de Spokanische VVV) de treinreizigers van het onaantrekkelijke landschap af te leiden. Hiervoor gebruikt ze niet alleen haar glimlach, maar ook een schoudertas vol folders die aan de gretige passagiers aangereikt worden.

Floran is ontstaan op de plek waar een Pegrevisch edelman het afgehakte hoofd van zijn rivaal begroef (1241?). Beide edellieden hadden geduëlleerd om de hand van de Pegrevische prinses Elveg voor wie er een gedenksteen op het marktplein te Floran opgericht is.

Na het spoorwegknooppunt Floran buigt de trein naar het zuiden af en keert daarmee het industriegebied zijn sluitwagen toe. Een kleine dertig kilometer verderop passeert de trein in razende vaart het stationnetje van Gerfta. Hier moet u op voorbereid zijn, want vlak na deze halte kunt u rechts naast de spoorlijn de **Hupster-Veemt-kerk** zien liggen. Dit vestingachtige gebouw staat bekend als een soort bedevaartplaats voor de Pegrevische boeren. In 1859 heeft de Pegrevische koning Lotpâlmén II hier enkele maanden ondergedoken gezeten omdat hij anders de kans liep door woedende, uitgehongerde boeren aan de hooivork gespietst te worden. Het mislukken van de oogst, de voortdurende overstromingen, de zojuist verzwaarde belastingdruk en het voortduren van de horigheid waren reden genoeg voor de boeren van het Pegrevische deel van Liftka om massaal in opstand te komen. Zij stelden hun koning persoonlijk aansprakelijk voor alle ellende en pas toen zijn onderduikadres bekend geworden was en hij (gedwongen) een belofte had ondertekend dat de arme boeren op daadwerkelijke steun konden rekenen, kwam er aan de opstand een einde. Het zoldervertrek van de Hupster-Veemt-kerk met de tafel waaraan koning Lotpâlmén II omringd door een dozijn soldaten en boeren zijn belofte ondertekende, kunt u na een afspraak met de koster van deze kerk bezichtigen.

Het zoldervertrek van de Hupster-Veemt-kerk in Gerfta, met de tafel waaraan koning Lotpâlmén II zijn belofte aan de boeren ondertekende. Deze tafel is het symbool van de Vrije Boer geworden.

[16]

Na Gerfta wordt het landschap steeds woester. De schapen tussen de eikenbosjes die niet weten dat er een soortgenoot gegrilleerd onder kervelsaus met meer dan honderdveertig kilometer per uur in het oranje restauratierijtuig voorbijraast, worden schaarser en de bomen en hellingen nemen toe: we bereiken de uitlopers van het Kulano-gebergte. Dit centrale berggebied van Liftka is het hoogste en meest afwisselende landschap van de gehele archipel. De loof- en naaldbossen zijn gelardeerd met weilanden, die zo schuin liggen dat men beweert dat de koeien in het Kulano-gebergte geboren worden met korte rechter- en lange linkerpoten (of andersom). Hier en daar schemeren uit grijze *flâkâ*-steen opgetrokken boerderijen of landhuizen tussen de stammen, er zijn ossekarren, grafheuvels achter boerenschuren en slingerende zandpaden naar eenzame kapelletjes met een bebloed, op vollemaansnacht gebruikt altaar ervoor, paarden, veel paarden, en nog meer honden. Een idyllisch kijkdoosdecor waarop de verre, hoge bergtoppen dreigend neerkijken. Dit is het gebied waar de oorspronkelijke Ergynne-godsdienst nog fanatiek beleden wordt, de archaïsche Pegrevische taal voor velen nog de moedertaal is, het verlangen naar een zelfstandig Pegrevië nog realistisch is.

Gÿrô is hier de grootste stad en dit is voorlopig ons doel, gelegen aan de Prek tegen de buitenste hellingen van het Kulano-gebergte. Het is nu - begin juli - nauwelijks voor te stellen hoe tomeloos de Prek in de lente kan zijn; soms staat de hele binnenstad onder water en dan grijpen de oudste bewoners naar hun stelten, terwijl de kinderen in rubberopblaasbootjes, gratis verstrekt door het ministerie van onderwijs, naar school peddelen.

[17]

Tegenwoordig willen veel steltlopers slechts tegen betaling op de toeristische foto en zo worden de eens zo vermaledijde voorjaarsoverstromingen nu een lucratieve gebeurtenis.

Als u buiten het steltlopersseizoen Gÿrô aandoet valt er niet veel meer te beleven dan een bezoek aan de in 1970 gerestaureerde **Ergynne-kerk** op het Navel-plein (*Eelepp-lirrotiy*). Navels en kerken lijken weinig met elkaar te maken te hebben, maar fantasie en werkelijkheid lopen in Spokanië wel vaker door elkaar. Dat brengt ons bij een van de opzienbarende buitenlandse bezoekers die verslag over dit land uitgebracht hebben. **John Croydon**, een graveur uit het Engelse Bath, heeft Spokanië en Pegrevië begin 1700 bezocht en naar aanleiding daarvan gaf hij omstreeks 1712 in Londen een soort reisgids uit. Van de tweede druk, voorzien van plattegronden en gravures (1724) zijn nog enkele exemplaren bewaard gebleven (onder meer in de Universiteitsbibliotheek te Amahagge en de National Central Library in Londen).

John Croydon beschrijft uitvoerig en dramatisch de wonderbaarlijke vijftiende-eeuwse brand in de bakkerij van bakker **Yqufjen-Kerfewynne**, nadat diens vrouw onder de luifel van de winkel een

vondeling had aangetroffen. De zuigeling bleek geen navel te hebben, kon dus ook niet op natuurlijke wijze geboren zijn. Na deze miraculeuze ontdekking ontvlamden de ovens in de bakkerij spontaan, evenals alle lantaarns in Gÿrô. De hele stad werd door het felle licht en de brandende bakkerij gewekt, maar de bluspogingen hadden geen effect. Pas toen de bakkersvrouw en het navelloze kind in de vlammen omgekomen waren doofden het vuur en de lantaarns vanzelf.

De bakker was vrouw en huis kwijt, werd krankzinnig en kwam met geknevelde enkels en in een dwangbuis gestoken in een gekkenhuis terecht waar hij binnen het jaar stierf. Maar bij zijn dood keken zijn ogen zo vol levensvuur dat de chirurgijn het niet waagde ze dicht te drukken. De geestelijke verklaarde dat de dood van de bakker een hemelse allure had en dat hij door Erget uitverkoren was.

Daarom kreeg hij de meest eervolle crematie: met de ogen open naar het westen gekeerd en staande aan een paal. Op de plaats van de brandstapel verrees een eeuw later de kerk, en het plein ervoor wordt reeds in een kroniek van 1585 Navelplein genoemd!

In het Stadsmuseum van Gÿrô zijn enkele schilderstukken te bewonderen waarop de bakkerijbrand uit 1450 met veel bravour in het typische groen-bruine Pegrevische koloriet van die tijd uitgebeeld is. Zeer vermeldenswaard is het drieluik uit 1533 van Biyx Râkfâr; op het ruim twee meter hoge middenpaneel een hel verlicht Gÿrô, op het linker paneel de bakkersvrouw met het kind in de armen en rechts de bakker, met geheven armen wanhopig naar de hemel starend. Geen mens kan de gelijkenis met Maria en Jezus ontgaan, een gelijkenis die de kunsthistorici voor een raadsel stelt omdat het drieluik in een gebied en in een tijd geschilderd is waarin geen plaats was voor het christendom!

[18]

Het gebruik van drank, Hebor-therapie en een tochtje over de Prek

Het gebruik van bier en vooral van wijn is in Spokanië heel algemeen. Wijn komt voornamelijk van het eiland Tigof en bier wordt veel op Zuid-Liftka gebrouwen. Deze licht alcoholische dranken zijn dan ook in elk restaurant, café en elke bar of herberg te verkrijgen. Het gebruik van sterke drank lijkt haast gereserveerd voor buitenlanders en 'beter gesitueerden' voor wie er geen drempelvrees bestaat bij het betreden van een hotelbar of andere pompeuze, gerenommeerde bar-met-portier. De gemiddelde Spokaniër beschouwt het drinken van alles wat sterker is dan wijn of bier als een snobistische of asociale bezigheid: snobistisch als er zeer weinig en zeer duur gedronken wordt en asociaal als er zeer veel en wat minder duur gedronken wordt. Alleen op feestdagen wordt het nuttigen van sterke drank als een aangename uitspatting ervaren, waarvoor elke Spokaniër de volgende dag graag een kater en een lege portemonnee over heeft.

Maar zoals gezegd, op gewone dagen verkeert de whiskey- of cognacdrinker tussen notabelen en buitenlanders. In het kader van het vriendschapsverdrag met Ierland is whiskey in Spokanië betrekkelijk goedkoop en bij uitstek het drankje om iemand aan te bieden. Zoiets kun je niet weigeren. Ook een vrouw hoeft zoiets niet te weigeren als ze haar kuisheid wil behouden, want het aanvaarden van een drankje verplicht slechts tot het aanknopen van een praatje, meer niet. En zo zit ik dus met een glas whiskey in mijn ene en een roze Keerâ-sigaret in mijn andere hand te converseren met een notaris uit Gÿrô die vier avonden in de week drie glaasjes Drambuie in de hotelbar komt gebruiken. Dat zijn precies de vier avonden dat zijn vrouw 'therapie' heeft. Hij gniffelt hierbij besmuikt en pas halverwege de derde Drambuie is zijn Spokanische verlegenheid zo ver overwonnen dat hij durft toe te geven dat zijn vrouw aan een *Hebor*-groepje meedoet.

Hebor is een groepstherapie die tot doel heeft het individualisme zoals de Ergynne die voorschrijft en de intuïtieve eigenschappen van een mens te ontplooien. Dit gebeurt dan met praatgroepjes, rollenspellen en religieuze rituelen waaraan ook een klein altaartje te pas komt. Het is de bedoeling dat de groepsleden alle emoties en gêne laten varen. Iemand bereikt het toppunt als hij zijn vegetatieve zenuwstelsel of automatische lichaamsfuncties absoluut niet meer onder controle heeft. Er treedt dan een toestand van trance of extase op die als concretisering van het individualisme gezien wordt. De *Hebor*-therapie is halverwege de vorige eeuw ontwikkeld door professor Lariy Husof uit Kruic. Hij baseerde zich op de oude groepstherapieën die dertiende- en veertiende-eeuwse priesters al bedreven. Maar pas de laatste tien jaar is de *Hebor* een ware rage geworden, vooral bij mensen die door de gevolgen van de Industriële

Expansie en van de beperkte loslating van de isolationistische politiek zijn gaan twijfelen aan de oude religieuze waarden.

Typische straat (Đuvelme-mirra) in Gÿrô. Zowel de gevels als het plaveisel bestaan uit grijze flâkâ-stenen. Câđy is het Pegrevische woord voor 'bar'. Dit is de stamkroeg van de notaris!

[19]

Als de notaris om half twaalf vertrekt, laat hij een folder achter die mij met behulp van contrasterende kleurstellingen tracht over te halen tot het 'tonen van exclusieve durf'. Het betreft een tocht op een stoomschip langs de Prek, gecombineerd met een bezoek aan de beroemde grotten van Jajes.

Het uit 1882 daterende stoomschip **Ryvynnka** ligt al dampend aan de Centrale Kade van Gÿrô te wachten. Het is opschieten geblazen en we verdringen ons voor de smalle loopplank. Een moeder met zilverblauw, getoupeerd haar (dat is weer eens wat anders dan de eeuwige vlechten waarmee zelfs vrouwen van in de zeventig lopen) onderstreept haar opvallende uiterlijk door een hele ris kinderen autoritair te gebieden dat ze elkaar stevig een hand moeten geven als ze de loopplank betreden. "Maar als één van jullie eraf valt, moeten de anderen gauw loslaten hoor!" voegt ze er met een ondoorgrondelijke Spokanische logica aan toe.

De Ryvynnka is vernoemd naar de echtgenote van de directeur van de scheepswerf. Zij heette dus Ryvynn, want in de Spokanische taal krijgen alle scheepsnamen de uitgang *-ka*. Zo krijgen alle namen van voertuigen de uitgang *-no* - en er is geen locomotief, kar of auto die naamloos in dit land rondrijdt!

[20]

Tussen Gÿrô en het gehucht Heness stroomt de Prek breed en traag. De modderige oevers worden omzoomd door eiken- en beukenbossen die reeds op geringe hoogte in naaldwoud overgaan. Schaduwrijke weilandjes met grijsbruin rundvee wisselen de dichte bospartijen af. Huizen zijn nergens te zien, hoogstens hier en daar een schuilhut van een veehoeder of visser. Bijna overal in Spokanië concentreren woningen zich in steden en dorpen, en afgezien van een enkele kolchoz-achtige boerderij komen er geen verspreid staande woningen buiten de bebouwde kom voor. Een uitzondering hierop vormt het vlakke môliy-gebied tussen de Kjoep en de oostkust van Liftka. Hier leven de zogenoemde wolboeren verspreid over de hele môliy. De schapenfokkerij is hier de belangrijkste bron van bestaan en als u met de interlokale tram van Gÿrô naar Opjevu (het bekende wolcentrum) reist, krijgt u een schitterende indruk van dit unieke gebied. De smalle trambrug over de Kjoep wordt ook gebruikt door kuddes schapen en het is vooral voor kinderen een grappige ervaring om met het oude trammetje stapvoets te midden van ontelbare blatende schapen hoog boven de schuimende rivier voort te sukkelen! Intussen legt de trillende en sissende Ryvynnka bij Heness aan. Vanaf de oever lopen enkele grindstraatjes omhoog en het in alle dorpen aanwezige plein ontbreekt ook hier niet; het is getooid met een pomp met historische waarde. Zowel de pomp als de huizen zijn opgetrokken uit de grijze flâkâ-baksteen die voornamelijk op Oost-Liftka voorkomt. De lokale kruidenier annex krantenkiosk annex café (**Hôš Laskom**) annex telefooncel opent zijn deuren zodra het schip aan de wrakke steiger

meert. Er wordt snel een ansichtkaartenmolen buiten gezet en het schijnt de bedoeling te zijn dat we een keus maken uit het eenzijdige assortiment zwart-wit-prentjes die voornamelijk de pomp en de Ryvynnka weergeven. Omdat het Koninklijke Postwezen (*Kindisiy Trofiyieren*), zoals de Spokaneische PTT officieel heet, een hogere porto voor gekleurde ansichtkaarten berekent, zijn zwart-wit-kaarten in het hele land nog zeer courant.

De grotten van Jajes liggen dicht bij Heness dan bij Jajes en bovendien zijn ze slechts met een kar, voortgetrokken door een oude legerjeep, te bereiken. Een deel van de bootpassagiers vindt dit een te hachelijke onderneming en blijft in de kruidenierszaak annex café achter. Tijdens de vijftien minuten durende tocht, waarbij de jeep wel tweehonderd meter klimt, worden gratis flessen *sectâ* rondgedeeld, een koele witte wijn uit het zuidelijke Vlÿs.

We stappen uit de kar en door de wijn en het onbekende dat ons te wachten staat is de sfeer giechelig. Onder een parasol met gele, blauwe en zilveren segmenten zit een vrouw in dezelfde kleuren. Dit is geen toeval, het is zo uitgedacht door de plaatselijke SEQU (VVV), die ons niet alleen op wijn, maar bovendien op een gids trakteert, speleologe van beroep. Zij zal ons van de verschroeide hitte op de berghelling naar de ijzige kou in de grotten begeleiden. Met een lift dalen we tachtig meter af.

[21]

De grotten zijn in 1923 ontdekt toen een reddingsploeg een jongen en een meisje uit een nauwe kloof moest redden. Deze bleek een natuurlijke verbinding tussen de diepgelegen grotten en de buitenlucht te vormen. Het meisje heeft de val in de kloof niet overleefd, maar haar broertje kwam met de schrik vrij. In 1932 is de liftschacht gebouwd en werden de grotten voor het publiek opengesteld.

Met veel pathetiek galmt de stem van de speleologe door de onderaardse ruimtes met de suggestief verlichte stalactieten en stalagmieten. In een speciale nis is een beeldje ter nagedachtenis aan de twee kinderen geplaatst. De vier strofen die erboven zijn aangebracht worden in de Spokaneische literatuurgeschiedenis hoog geprezen:

<i>Ón efantys arfinvelkiy</i>	Aan de kinderen de toekomst
<i>Mip ef pazzo qummertâx</i>	Geschapen uit de aarde
<i>Quân Erget wertlâ-pâx</i>	Door Erget die de wereldvrede verkondigt
<i>Ðÿr tÿrt hiyc'ef belkiy.</i>	Eigenhandig terug tot aan de moederschoot

De letterlijke Nederlandse vertaling geeft nauwelijks een indruk van de lichte cadans en (religieuze) zinspelingen die in het Spokaans opgesloten liggen.

Na het passeren van ettelijke gangetjes en kleinere vertrekken komen we bij het natuurverschijnsel dat de grotten zo beroemd maakt: een uitgestrekt onderaards meer waarvan het spiegelgladde, fluorescerende oppervlak om de paar minuten gebroken wordt door één enkele druppel die langs een lange stalactiet naar beneden sijpelt, zich rekt, en dan als een zilveren streep omlaag snelt om het gehele subtiel gespannen evenwicht tussen wateroppervlak en rotswelving tot in de verste grillige uithoeken te verstoren.

Weer bij het café van Heness teruggekeerd blijkt dat de kruidenier annex waard goede zaken gedaan heeft. Wij vervolgen de boottocht dan ook in een alcoholische en speleologische tweedeling. De oevers zijn nu glooiend geworden, er is veel struikgewas - de bootsjongen in een aepakje uit de tijd dat het schip gedoopt werd weet te vertellen dat hier de elders zo zeldzame vogelbraak nog volop groeit. De reis eindigt in Ozaneto armt ef Prek, waar het bezoek aan een suikerwarenfabriek bij de tocht inbegrepen is. Hier kan niemand er onderuit om voor veel geld een doos gesuikerde walnoten aan te schaffen. Dan vangt de terugreis met de Ryvynnka snel aan. Gelegenheid om de stad verder te bekijken hebt u niet en dat is jammer want behalve zijn snoepgoed- en marmelade-industrie bezit Ozaneto ook nog het geboortehuis van Pôðil Gyll (1598-1623), een door Shakespeare geïnspireerde toneelschrijver. Zijn bekendste werken zijn: *Julys Cesâr* en *Kolofâ-kâslecc* (Winternachtmerrie). Dit laatste blijspel wordt elk jaar op 2 juli in het park van Ozaneto opgevoerd. Het geboortehuis is als museum ingericht en vooral de uitgebreide collectie snuifdozen en bestekvaasjes die Gyll tijdens zijn leven heeft weten te bemachtigen, maken een bezoek de moeite waard.

[22]

Vijf rivieren en het museumdorp Fesfôresta

Interlokale busdiensten lijken in Spokanië voornamelijk bestemd om manden met kakelende kippen of stinkende vis naar de markt te brengen. De koopwaar gaat dan vergezeld van boeren en boerinnen die de opeenpakking in de bus als een wekelijks uitje beschouwen. Vaker dan een keer per week rijdt de bus trouwens ook niet, behalve in wat meer geciviliseerde streken die om de een of andere reden desondanks nog niet door een spoorlijn ontsloten zijn.

Voor de toerist die denkt dat hij het volk ook op een iets grotere afstand dan de decimeter die tussen de buspassagiers rest kan leren kennen, is een busreis dus niet meer dan een noodzakelijk kwaad. Maar er zijn uitzonderingen: zo is het aanbevelenswaardig om in Ozaneto armt ef Prek - waar we toch al zijn - de drie maal daags rijdende bus naar Xemân, een forensenstadje onder de rook van Amahagge, te nemen.

Tijdens de veertig kilometer lange tocht steken we vijf grote rivieren over. Het landschap ertussen varieert van bebost berggebied (bij Ozaneto) tot heuvelachtige korenvelden (bij Xemân). Eerst steekt de bus de Prek over, die kennen we al van de boottocht, dan de Lajecô, een woeste stroom waarvan de kracht vroeger aangewend werd voor de watermolens van een dozijn houtzagerijen. Nu zijn er nog twee over.

De fraaie Bjazzlerly-molen bij Prusotpônt aan de Lajecô, gebouwd in 1740, gerestaureerd in 1960 en tegenwoordig een museum over bosbouw en houtbewerking.

[23]

De een (uit 1740) is een museum, en de ander (uit 1810) is nog steeds in bedrijf. De derde rivier is de Firani, zo'n tweehonderd meter breed. De vaargeul is echter heel smal en vanaf de grindbeddingen wordt er intensief op forel en kablôbes gevisst, meestal beroepshalve, maar ook amateurs mogen hun dobber uitgooien. Visvergunningen zijn op alle politiebureaus te verkrijgen.

Na de Firani wordt het landschap minder bergachtig, maar aan de vele naaldbomen is te merken dat het hier nog betrekkelijk hoog is. De grote boerderijencomplexen, die karakteristiek voor Zuid-Liftka zijn, worden zonder uitzondering door de bus aangedaan en als de chauffeur gewoontegetrouw zijn kopje koffie aangeboden krijgt, schiet er vaak ook nog wat voor de toeristische buspassagier over. Het is even wennen om in een stampvolle autobus tezamen met de chauffeur een kopje koffie te drinken, terwijl alle overige passagiers glimlachend (en wat het ergste is: zwijgend) toekijken.

De collectieve boerderijen (de zogenoemde *klemks*) van Zuid-Liftka zijn soms te bezoeken. Men wordt dan tevens in de gelegenheid gesteld om eigen geweven stoffen of aardewerk te kopen. Stoffen worden ook dikwijls in opdracht geweven - men kan dan zijn eigen motief en kleur kiezen. Uit dergelijke stoffen wordt vooral de traditionele kleding gemaakt.

Dan doemt de vierde brug op. Een moderne betonconstructie die sinds 1972 het oude stoomveer over de Zelze vervangt. Een van de twee veerboten ligt bij het Technologisch Museum in Ies, de andere is onder luid protest van de Vereniging van Stoomvrienden in 1974 gesloopt. De fraaie ruïne van het Hôrno-kasteel, waar nog tot 1820 het nageslacht van de eerste Pegrevische koning Lotmerlen (twaalfde eeuw) heeft gewoond, gaat bijna geheel achter de betonnen oprit schuil. De vele bezwaarschriften van de *Môbâriy-Ratt*, de Spokanische Monumentenzorg, hebben niets uitgehaald: de minister van Verkeer zei letterlijk dat hij een oude ruïne van een vroegere vijand van Spokanië niet de moeite waard vond, en dat

kostte hem zijn baan.

Nu zwenkt de bus een zijweggetje in en stopt na enkele kilometers op een pleintje dat zó curieus is dat de duiven er niet durven koeren. Het is het wonderlijke centrum van het dorp **Fesfôresta**. Het pleintje heet *Republicâ-lirrotiy* (Republieksplein) en dat wekt op zich al bevreemding, want Spokanië is nog nimmer een republiek geweest. Er is een grasveldje met enkele beuken, zodat een Nederlander zich op een Drentse brink waant. Eromheen staan wat vakwerkhuisen, met groene flessebodemvenstertjes die ons direct naar Zuid-Engeland verplaatsen. Het strakke betonnen bouwwerk met de lichtblauw geglazuurde tegeltjes zou in een naoorlogs Duits stadscentrum niet misstaan, de kasseien zijn Belgisch en het houten kerkje, waarvan de drakekoppen door paardeschedels vervangen zijn, lijkt Noors (het heet dan ook **Nôrge-korda**).

Wat doet dit internationale openluchtmuseum op het Spokanische boerenland? Het is de droom van Călm Hufy-Ilo Zjae, de achttiende-eeuwse baron die het enige gehucht van zijn land wilde promoveren tot heus dorp.

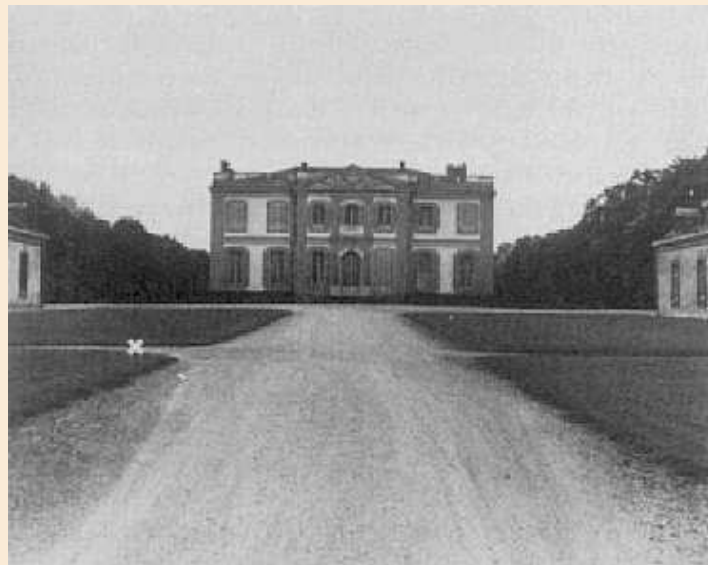
[24]

Traditiegetrouw dient een dorp een centraal plein te hebben, dus gaf de baron een bouwmeester de opdracht wat huizen en gebouwen te ontwerpen die dat plein zouden insluiten. Het geheel moest een exotisch stempel dragen, zo stelde de baron vast. Maar omdat de bouwmeester nooit verder dan Engeland gekomen was en het hem aan fantasie ontbrak, werden de huizen Engels. Een gravure in een boek over de vikingen (volgens de overlevering zou de eerste buitenlander die ooit voet op Spokanische bodem zette, de viking Leif Ketilbjornsson geweest zijn!) inspireerde hem tot de bouw van een mislukte Noorse stav-kerk en eigenhandig zette de baron er een zandstenen Mariabeeld uit Bretagne onder waarvan hij de functie niet begreep. Alleen het moderne betonnen gebouw is uit onze tijd; het staat in de plaats van de houten badinrichting, het enige op de eigen cultuur geïnspireerde bouwwerk, dat ironisch genoeg in 1956 afbrandde.

En de beuken op het grasveld, dat was een creatief idee van de barones Ilo Zjae-Pocomânja. Zij kon niet weten dat haar smaak Drents was. Maar toen de hele parodie op een openluchtmuseum klaar was wilde niemand er wonen. De boeren in de omgeving kwamen in opstand toen de baron hen dwong het dorp te bevolken. Toen stuurde de koning enkele afgezanten naar Fesfôresta, die na ampel beraad standrecht in naam van Erget toepasten: onthoofding van de baron wegens wanbeleid, hysterische bouwwoede en onrechtmatige dwang op de boeren. De afwezigheid van de edelman verhinderde de uitvoering van het vonnis en hij werd vogelvrij verklaard. Enkele jaren later stond Elmarylla met het hoofd van de baron op de marmeren trappen van het koninklijke Sparot-paleis in de toenmalige hoofdstad Blort. Of de een meter twintig grote Elmarylla zélf de onthoofding uitgevoerd heeft, en zo ja, hoe, blijft een raadsel waarvoor tot nu toe geen enkele historicus een bevredigende oplossing heeft kunnen geven - het blijft een geliefd onderwerp voor proefschriften. Toch is Elmarylla met een standbeeld geëerd: het staat in het park terzijde van het nu onbewoonde Blortse paleis, temidden van een dozijn andere opmerkelijke beelden. Voor 15 tóftos (*f* 1,10) is het park van mei tot en met augustus dagelijks te bezichtigen. De helaas verwaarloosde paleistuin kunt u gratis betreden.

Maar de barones treurde om haar gedode echtgenoot en haatte de koning, zij haatte het koninkrijk en zij haatte alle koninkrijken bij elkaar. Voor haar waren de kersverse Franse republiek, de Bataafse Republiek en het onafhankelijke Amerika zo actueel en veelbelovend dat zij op een nacht in de schepping van haar man uitriep:

"Ik zet mijn leven voort in een republiek! Dit plein zal het Republieksplein zijn!" Toen at ze drie groene boleten en de brandwacht die zijn ronde door het onbewoonde dorp deed, had haar laatste wens gehoord en vond haar dood naast het Mariabeeld. Zijn primitief geschilderde straatnaambordje kunt u bekijken in het stadhuis van Zelzakiy, de gemeente waaronder Fesfôresta ressorteert.

Links: Ontwerp voor het standbeeld dat Elmarylla met het afgehakte hoofd van baron Călm Hufy-Ilo Zjae voorstelt. Het is in 1852 in grijs Afachisch marmer uitgevoerd door de beeldhouwer Moffain Quzoji-Prÿr, die overigens meer bekendheid geniet als eerste slachtoffer van een Spokanisch treinongeluk (in 1873 bij Trendon), dan als kunstenaar.

Rechts: Het leegstaande Sparot-lofipana (Sparrenpaleis) te Blort, tot 1793 de hoofdstad van Spokanië. De stallen links huisvesten een galerie en op het middenterrein (dat in de 18de eeuw een schitterende tuin geweest moet zijn) worden volksdansfeesten en braderieën gehouden. Bij het kruisje ligt de bescheiden gedenksteen die de plaats markeert waar prinses Pôlcerrde Poji Huron (de bemoeizuchtige en gehate zuster van de toenmalige keizerin Materrôl Poji Huron) na een hartaanval in 1803 ineenzeeg.

De bus rijdt een rondje over het Republieksplein en keert weer terug naar de hoofdweg. Na de houten draaibrug over de Pluf komen al spoedig de glooiende gazons en flatgebouwen van Xemân in zicht.

[25]

Xemân is een typisch voorbeeld van een Spokanische stad die zijn bestaan dankt aan de groei van het ambtenaren-apparaat en de opkomst van bank- en kantoorwezen, zoals dat plaatsvond aan het begin van de jaren zestig, toen de Industriële Expansie goed op gang kwam. Nu Xemân, evenals trouwens alle andere groots opgezette ambtenarensteden met hun steriele flatwijken en grootschalige werkcentra, niet zo leefbaar blijkt als in het begin voorspeld was, is de gemeente gedwongen om op allerlei manieren de leegloop van de woonwijken te voorkomen. Velen geven er de voorkeur aan om in Amahagge te wonen en als forens in Xemân te blijven werken. De gemeente Xemân biedt aan: een maandelijkse toelage van 4% van het bruto salaris, reductiebonnen voor vervoer, theater en sportfaciliteiten, een gegarandeerde plaats in een bejaardentehuis, en nog veel meer, maar dan moet men wel binnen de gemeente Xemân wonen én werken.

[26]

Het eindpunt van de bus is voor het pompeuze station, waar tevens de interlokale tram naar Amahagge vertrekt. Ondanks de slaapverwekkende rode wijn die de ober van het Xemânse Stadsrestaurant uit een vaatje op een rijdend onderstel tapt, kost het me geen moeite om tijdens de tramrit wakker te blijven, want het aantal gillende bochten die de tram moet nemen om weilanden van koppige boeren die bij de aanleg van de baan niet onteigend wilden worden te omzeilen is groter dan het aantal boeren zelf. Pas na 1934 schijnen de stoeve Spokanische onteigeningswetten in het voordeel van de overheid 'aangepast' te zijn maar toen waren de meeste interlokale tramlijnen al meer dan twee decennia oud.

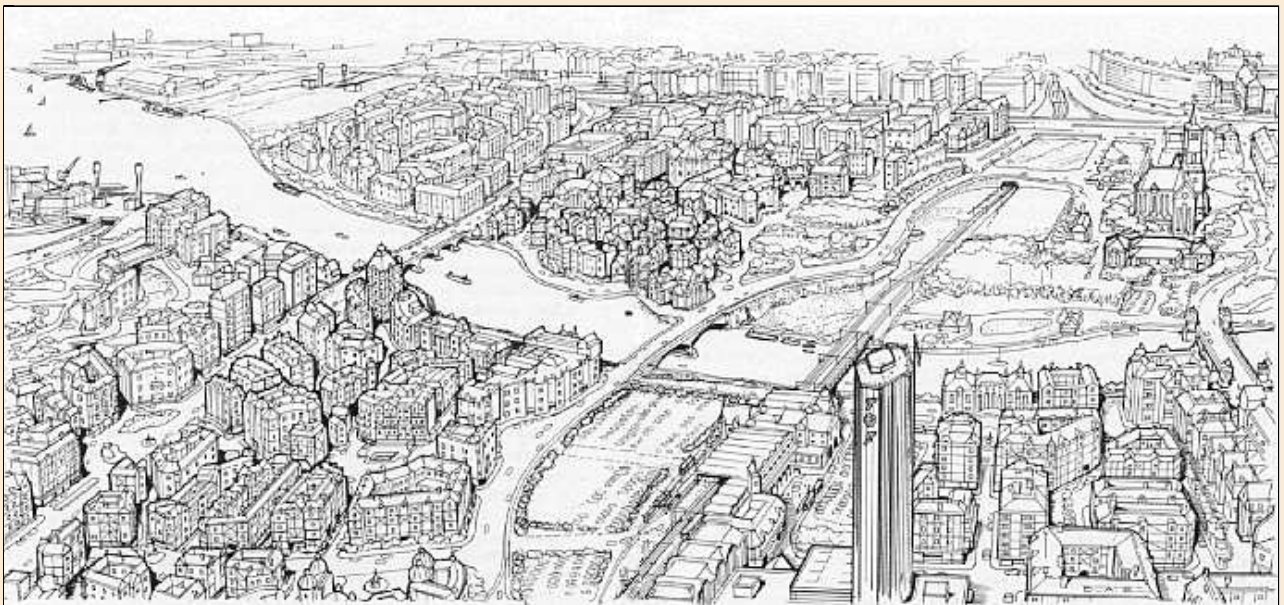
Binnen de stadsgrens van Amahagge krijgt het vervoermiddel het karakter van een frequent stoppende stadstram en bij het Centraalstation is het eindpunt. Als u daar toch bent loont het de moeite de stationstoiletten te bezoeken. Zoals meestal in dit land wordt er geen onderscheid gemaakt tussen dames- en herentoiletten en dat schept ruime mogelijkheden voor prostitutie en andere avontuurtjes. Vloer en wanden doen wat betreft de vochtigheid niet onder voor de grotten van Jages en ze ruiken naar lysol. Midden in deze ronde hal is een preekgestoelte gebouwd waarop een stoïcijnse oudere dame als een verkeersagent de deuren van de toiletten in de gaten houdt. Zij zit op een draaistoel en zij heeft in de loop van haar toiletjuffrouwenbestaan geleerd deze zetel op een zodanig heftige wijze in de richting van een toiletdeur te draaien dat niemand op het idee zal komen om de toiletten voor iets anders te gebruiken dan waarvoor ze wettelijk bestemd zijn. De toiletjuffrouw heeft met haar preventief heen en weer geslinger en verbale onbevangenheid op de hoge stoel zo'n reputatie opgebouwd dat zij herhaaldelijk uitgenodigd wordt om bingo-avondjes in bejaardentehuizen te leiden en humoristisch bedoelde televisieprogramma's tot leven te wekken.

[27]

Amahagge, centrum van Liftka

Amahagge is wat inwonertal betreft de tweede stad. Het is het culturele en administratieve bolwerk van Liftka en relatief zeer westers georiënteerd. Er wonen voor Spokanische begrippen veel buitenlanders en de inheemse jongeren doen er hun uiterste best de politieke, artistieke en modieuze tendenzen uit de Amerikaanse en Westeuropese metropolen na te volgen.

Amahagge is een bruisende stad met een nuchtere maar vriendelijke atmosfeer en een mild maatschappijkritisch actiegebeuren, waar een buitenlander zich voornamelijk in de vele musea kan vermaken. Tenzij hij de Spokanische taal beheerst, want dan zijn ook de min of meer alternatieve theaters en filmhuizen interessant. Op het uiterlijk van de stad valt weinig aan te merken - helaas valt er ook weinig te bewonderen.

Vogelvluchtperspectief van Amahagge. Van links naar rechts (van oost naar west) stroomt de Pluf, ofwel het Amahagge-kanaal. De zeskantige wolkenkrabber is de Xerdûf-toren. Het oude stadscentrum ligt boven het enorme parkeerterrein, aan de overkant van het water. Rechts langs dit centrum loopt de brede Quapiydrô-mirra. Het terrein tussen deze boulevard en de spoorlijn ligt al tientallen jaren braak en hier wordt de jaarlijkse kermis (de hele maand juli) gehouden.

[28]

Links: De oude vluchtgang (esterulâr), die in Amahagge begint, mondt uit in de beboste heuvels even ten oosten van de stad. Hier is de gang met een metalen deur afgesloten die alleen van binnenuit geopend kan worden.

Rechts: De gekuifde kraai (ûc) komt alleen in en om Amahagge voor. Hij nestelt vooral in de lindebomen van de diertuin en is een veel geziene gast op het Vogel terras, waar bij de restjes perengebak van de bezoekers met graagte verorbert.

Een van de interessantste bouwwerken waarop Amahagge kan bogen gaat bovendien nog onder de oppervlakte verscholen. Het betreft de resten van een **esterulâr** - een onderaardse vluchtgang zoals die in de middeleeuwen vanaf een kasteel naar de veilige buitenwereld aangelegd werd. Sommige van die gangen waren wel vijftien kilometer lang, de gang onder de meest oostelijke wijk van Amahagge is iets meer dan vijf kilometer lang geweest. Dit is slechts een schatting, want de locatie van het bijbehorende kasteel (waarvan nimmer een steen is teruggevonden) is onbekend.

De Amahaagse esterulâr mondt uit in een kloof in de beboste heuvels, even buiten de stad.

[28]

Op veel plaatsen is het kunstig gemetselde gewelf ingestort, maar desondanks zijn er nog drie secties, waarvan er één met een lengte van meer dan een kilometer te bezichtigen is. Een houten trap brengt u onder het straatniveau van de Peerg-mirra en via enkele vochtige gewelven, waardoor zelfs een onderaardse beek stroomt, komt u in een kronkelige tunnel. In ruim een kwartier loopt u gemiddeld vier meter diep onder de grond door de ingenieuze baksteenconstructies, die hier en daar met modern beton gestut moesten worden, tot u door een oude metalen deur weer aan de oppervlakte verschijnt. U staat nu met knipperende ogen rond te kijken te midden van bomen en struikgewas.

[29]

Zo diep als we onder het Amahaagse stadsgewoel gedoken zijn, zo hoog kunnen we er bovenuit stijgen. De zeshoekige Xerdûf-toren met zijn bronskleurig reflectieglas op het Stationsplein geeft niet alleen onderdak aan de kantoren van gerenommeerde nv's, GmbH's, Inc's en TC's die hun geluk ook in Spokanië willen beproeven, ook het **Specialiteitenrestaurant**, op inheemse leest geschoeid, en het Propagandabureau voor Kunstnijverheid met zijn permanente expositie en verkoopcentrum zijn er gehuisvest. Op de vierenvertigste etage. De vijfenveertigste etage is het dakterras, dat met een manshoge glazen borstwering omgeven is, niet alleen tegen de gure stormen, maar ook tegen de suïcidale uitpattingen die op zichzelf niet veroordeeld worden in de Spokaneische cultuur, maar die wel onaangenaam kunnen zijn voor de nietsvermoedende voetganger honderdwaalf meter lager.

[30]

Wie storm en hoogtevrees weet te trotseren of te negeren kan genieten van een verhelderend uitzicht. De felgekleurde treinen verdwijnen vlak naast de wolkenkrabber onder het groen geoxideerde dak van het station en komen even later aan de noordkant, wankelend op de verzakte Kanaalbruggen, weer te voorschijn. De havens met hun omflankende industrie liggen in het westen in mist en rook gehuld en de bossen in het oosten dampen van het vocht. Daarachter zijn de uitlopers van het Kulano-gebergte te onderscheiden. Van noord naar zuid kronkelt een groene ader door de langgerekte stad: de kruinen van de linden langs de Avenû Sinto Pacarefaniy. Deze laan is de bekendste winkel- en uitgangsstraat van Amahagge, misschien wel van het hele eiland Liftka. Zij verbindt de zes vroegere dorpjes die tegenwoordig het oudste deel van de stad vormen. De lange naam van deze ader noodt tot afkorten en de *ASP* is dan ook een begrip.

De geweldige breedte van de ASP maakte ondermeer de aanleg van afzonderlijke ruiters- en fietspaden mogelijk en vooral de aparte ruiterspaden zijn, ondanks de miljoen paarden die in Spokanië als vervoermiddel gebruikt worden, een uitzonderlijk verschijnsel in de bebouwde kommen. De gevels langs de ASP bewijzen een grote architectonische fantasie, die vooral in het begin van de negentiende eeuw de belangrijkste eigenschap van een bouwmeester diende te zijn.

Fantasie waarin zich ook de bouwer van het **stadhuis** uitgeleefd heeft. Dit utiliteitsgebouw heeft geen enkele rechte hoek, geen twee lijnen lopen parallel en geen muur staat verticaal. De scheve en scheluwe contouren van dit achttiende-eeuwse bouwwerk zijn voor een deel toe te schrijven aan verzakking, maar oude bouwtekeningen bewijzen dat de architect de indicaties van schietlood en waterpas met opzet in de wind geslagen heeft! Bovendien mogen stijl en materiaalkeuze op zijn minst wonderlijk genoemd worden; asymmetrische gotische bogen, uitgezakte romaanse kruisgewelven en architraven uit de tijd van het Spokanisch 'simplisme' zijn brutaal vermengd en vervaardigd uit onverenigbare materialen als grijze flâkâ-steen, rood Afachisch marmer en gele tufsteen.

De windroos in de scheefgetrokken ovale hal wijst 7°15' te veel naar het westen en de mahoniehouten balie met de koperen ornamenten, glas-in-lood-ramen en smeedijzeren lampen, die alle een gestileerd dier verbeelden, zijn er in het begin van deze eeuw in Jugendstil aan toegevoegd, alsof het oorspronkelijke ontwerp van de achttiende-eeuwse architect, die slechts onder het pseudoniem *Myjâ* (Bever) bekend is, nog niet bombastisch genoeg was.

De ogen van de gestileerde lamp-dieren zijn glazen lenzen die grillig gekleurde lichtvlekken op de witte wanden projecteren. "Wat in elk normaal stadhuis de galerij burgemeestersportretten is, is bij ons een rij Rorschach-vlekken," riep burgemeester Prândec-Myhhen in 1931 tijdens een verhitte vergadering over een eventuele verbouwing van het stadhuis. De volgende ochtend stond onder elke lichtvlek de naam van een Amahaagse burgemeester geschreven.

[31]

Prândec-Myhhen bekende dat hij de uitvoerder van deze eenmansactie was en toen hij twee jaar later stierf werd ook zijn naam bij een lichtvlek geschreven. Deze unieke galerij 'burgemeestersportretten' kunt u dagelijks bezichtigen.

Waarom herkent men iemand van buiten Amahagge? Daarop weet elke bewoner van deze stad het antwoord: als hij het postkantoor niet in kan komen! Dit raadselachtige antwoord op een al even raadselachtige vraag wordt begrijpelijk als u zelf naar het hoofdkantoor stapt. De ingang is een draaideur en omdat die dingen in Spokanië niet bekend zijn, zitten er met de regelmaat van de klok mensen in vast, paraplu's blijven dwars achter de constructie steken, boodschappentassen worden platgedrukt, honden raken in hun lijn verstrikt, kortom, de ambtenaren van de Afdeling Gebouwen van de PTT kunnen zelfs met computers niet meer nagaan hoeveel bezerde enkels en platgeslagen neuzen ze al op hun geweten hebben.

Niet ver van het postkantoor ligt de Tempel-wijk. Dit is de oudste buurt van Amahagge, in de zestiende eeuw nog een zelfstandig dorpje. Het bestaat uit een wirwar van naamloze steegjes en binnenplaatsjes, maar alle huizenblokken hebben een naam. Het centrum is het Tempel-plein (*Afstoen-lirrotiy*) en hier staat een van de twee oudste religieuze gebouwen van het land (het andere is de Calôiy-kerk bij Fôrt-Freerk). Het is een Ergynne-tempel uit de dertiende eeuw, opgetrokken uit ruwe marmerblokken en rondom voorzien van een zuilengalerij. Het interieur is sober maar stemmig. Er staat een granieten altaar op een hoog podium en half in de vloer is een enorm doopvont verzonken. De enige opsmuk bestaat uit langwerpige wandtapijten met sage-voorstellingen. Langs de wanden zijn tientallen koperen kandelaars aangebracht en in een hoek ligt een stapel lederen kussens. Deze kunnen door bezoekers gebruikt

worden om in een van de nissen te bidden en te mediteren. In een tempel worden niet, zoals in een kerk, godsdienstoefeningen of rituelen gehouden. Er zijn evenmin geestelijken aan een tempel verbonden. Het altaar en het doopvont hebben dan ook slechts een symbolische functie en er is daarom geen bezwaar tegen als een gelovige zich met zijn kussen in het doopvont nestelt, of zich languit op het altaar uitstrekt. Het stedelijke terrasleven voltrekt zich voornamelijk langs de rivieroeveren en in de parken. Een van de weinige terrassen in Amahagge die zich niet tussen het groen of aan het kabbelende water bevinden, is het roemruchte **Kycve-krumer**-terras (Hoefijzer-krakeling), genoemd naar het oude gildeteken van de hoefsmiden (twee in elkaar gevlochten hoefijzers), op het Zeci-plein. Vanaf hier wordt de kunstzinnig of zakelijk aangelegde koffie- en wijngenieters een schoon uitzicht door het hellende stuk straat naar de ornamentale brug over de Malek-gracht geboden. Tegen het esthetisch verantwoorde Kycve-krumer-meubilair met zijn modieuze gebruikers steekt de grindvlakte met zijn talloze kromgetrokken houten tafels en stoelen van het **Vogelterras** in de dierentuin van Amahagge schril af.

[32]

Maar dit terras onder schaduwrijke linden en eiken met zijn talloze *ûca* (een soort gekuifde kraaien) is een nationaal begrip geworden sinds dit het wervelende centrum werd van de manifestaties tijdens het jaarlijks terugkerende Amahaagse theaterfestival dat op 11 augustus (de nationale feestdag) van start gaat. Dan staat heel Amahagge op zijn kop. Niet alleen in letterlijke zin voor zover het de acrobaten en buitelandse acteurs van het zo populaire bewegingstheater betreft, maar ook in figuurlijke zin, want de talloze evenementen op straat zorgen voor chaotische verkeersopstoppen, de cafés en parkterrassen puilen uit van kunstminnende dranklustigen. Het behoudende deel van de recensenten en ooggetuigen is diep geschokt door de barokke kleding waarin alle beelden van de stad gestoken zijn.

Eigenlijk zijn dierentuinen niet populair in Spokanië. De liefde voor de 'vrije natuur' gaat in dit land zo ver dat het op zijn minst als gênant ervaren wordt om opgesloten dieren te observeren. De slechts twee dierentuinen die het land dan ook arm is dienen hoofdzakelijk voor educatieve doeleinden. De ene dierentuin bevindt zich in Trondom en de andere is dus in Amahagge; in beide steden kan biologie, diergeneeskunde en (dier)psychologie gestudeerd worden.

Over de dierentuin in Amahagge is altijd heel wat te doen geweest. Dat begon al in 1888, bij het leggen van de funderingen voor de olifantenverblijven. Er werd toen een grote hoeveelheid dertiende- en veertiende-eeuwse munten en gebakken kleitabletten gevonden. Veel munten waren afkomstig uit Europa en de kleitabletten waren bijna allemaal oude Ergynne-kalenders en tabellen met maanstanden en feest- en offerdagen. Naar Spokanische maatstaven waren de vondsten zeer oud en de grote stroom archeologen die op het bouwterrein afstormde dreigde voor een dermate grote vertraging in de bouw van de dierentuin te zorgen dat de archeologische activiteiten in 1890 verboden werden. Toen in 1892 de dierentuin officieel open ging, werd er algemeen aangenomen dat er onder de hokken en gebouwen nog heel wat interessante zaken in de grond verborgen zaten. Dat neemt men nog steeds aan en dat maakt het bestaan van de dierentuin des te meer omstreden. Het zijn niet alleen de religieuze gevoelens die voor de opheffing van dit instituut pleiten, ook de vaderlands-historische en archeologische sentimenten spreken een woordje mee.

De in de vorige eeuw gedane vondsten zijn te bezichtigen in een archeologisch museumpje dat in hetzelfde gebouw als het aquarium van de dierentuin is ondergebracht. Daar Spokanische munten van vóór 1500 zeer zeldzaam zijn (er werd tot die tijd voornamelijk ruilhandel gedreven), is het museumpje terecht trots op zijn verzameling veertiende-eeuwse *cirrôs*, koperen muntjes zonder een numerieke waarde-aanduiding, maar met een waarde-symbool: een stierekop, een vogel of een bij. Waarschijnlijk waren 14 bijen gelijk aan 1 vogel, en 14 vogels gelijk aan 1 stier. *Cirrôs* (tegenwoordig betekent *cirrô* ook 'knikker') werden geslagen in enkele handelssteden (Gret, Asjetto, Liyrotyka) en waarschijnlijk ook in religieuze communes in Pegrevië. Koper was kostbaar in Spokanië en het is niet verwonderlijk dat de meeste munten eeuwenlang uit dit metaal geslagen zijn.

[33]

In 1562 verordonneerde koning Mazu Pliy Thyrra dat het vervaardigen van koperen munten en weegmerken een staatsaangelegenheid zou worden. Weegmerken waren rechthoekige koperen plaatjes van een bepaald gewicht die in de ruilhandel als schuldbekentenis afgegeven werden. Ze waren voorzien

van een gewichtsteken en de initialen of het merk van de eigenaar. In de verschillende waaggebouwen werden lijsten van deze initialen en merken bijgehouden; een interessante verzameling weegmerken en bijbehorende lijsten is eveneens in het aquarium te zien, hoewel deze voorwerpen niet op het bouwterrein gevonden zijn.

Links een kleitablet met de data en maanstanden voor de eerste twee Ergynne-maanden, kôbotel en kÿpontel, van het jaar 1353 (1259 na Chr.). Rechts vier koperen weegmerkjes uit de vijftiende eeuw. Behalve de gewichtsaanduiding treffen we er enkele initialen en een eigenaarsmerk op aan.

Naast het theaterfestival en het museumpje heeft de dierentuin nog iets te bieden dat ver af staat van de oorspronkelijke functie, maar juist daarom geschikt is om zonder de nodige gêne bezoekers te trekken. Dat is de 'boterboetseercompetitie' op 21 februari. Tientallen banketbakkers, koks en kunstenaars maken die dag onder de kritische ogen van jury en publiek een sculptuur uit roomboter die aan een van te voren vastgesteld thema moet voldoen. De winnaar van de competitie krijgt een reis naar een ver land aangeboden en het gehele evenement vindt plaats onder de auspiciën van de *Ququltor Nyn* (letterlijk 'Verenigde Negen'), dat zijn de negen grootste banken, die zich gefuseerd hebben en als dochter van de Spooksoliy Benc beschouwd worden.

[34]

De etiquette en het typisch Spokanische diner

Het kan voorkomen dat u dermate bevriend raakt met een Spokaniër dat hij of zij u thuis uitnodigt. Hoeveel begrip uw gastheer of gastvrouw ook voor uw niet-Spokanische cultuur toont, voor u het weet zit u met handen en voeten, aan de Spokanische etiquette gebonden. Het is een gecompliceerde handhaving of zelfs koestering van traditionele gebruiken waarvan ook de vlotste Spokanische kosmopoliet binnen zijn eigen grenzen niet los komt.

Het Handboek voor Goed Gedrag van Mariy Alvarez heeft een bemoedigend voorwoord van Hare Majesteit de Koningin en vormt een goede leidraad, maar het is helaas onbegrijpelijk voor iemand die de Spokanische taal niet machtig is. De wonderlijke fotootjes van in scène gezette intermenselijke situaties met het daarbij behorende Goede Gedrag kunnen de beschouwen ervan die het bijbehorende commentaar niet kan lezen in grote verwarring achterlaten.

Stel dat de heer en mevrouw Stootâ-Metrusse (dit is een even algemene achternaam als De Vries) u uitnodigen om om negen uur 's avonds te komen dineren. Op dat moment staat u reeds voor een probleem als u Spokanië in uw eentje aandoet. 'Een uitnodiging aan één is het komen van twee', zegt de etiquette. U kunt natuurlijk naar de toiletten op het Centraalstation in Amahagge gaan en een willekeurige jongedame meetronen, maar de kans is groot dat zij iets anders onder 'dineren' verstaat dan u. Als u daarom zonder partner voor de huisdeur van de familie Stootâ-Metrusse staat, kunt u slechts

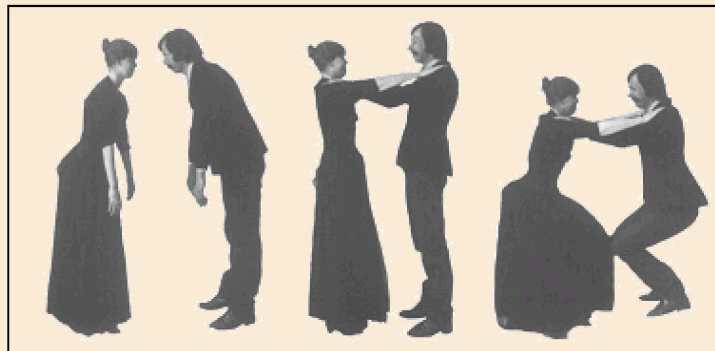
hopen dat er begrip getoond wordt voor het feit dat u als eenzame toerist niet direct een partner in uw kielzog kan hebben. Géén begrip zal men kunnen opbrengen als u om precies negen uur de deurklopper laat vallen. U bent om negen uur uitgenodigd, dus u zorgt ervoor dat u enkele minuten óver negen aanklopt (aankloppen is vanwege het ontbreken van een bel niet mogelijk).

Natuurlijk heeft u reeds over een presentje gedacht. Bloemen vallen hoe dan ook af. Een boeket bloemen, zonder wortels zo maar in een pot water gezet, is barbaars en staat gelijk aan een creperend dier. Een plant, met wortels in vruchtbare aarde, wordt wel gewaardeerd. Ook kunt u een fles wijn meebrengen, eventueel zelfs Franse. U kunt ook met lege handen aankomen, maar dan verwachten uw gastheer en -vrouw dat u hen te zijner tijd terug-uitnodigt en dat is in uw geval als buitenlandse toerist natuurlijk moeilijk realiseerbaar.

Daarom ligt het voor de hand dat u om enkele minuten over negen met een plant, een dwergbegonia bijvoorbeeld, aanklopt. Zodra de gastheer de deur opent, dient u te vragen hoe hij de plant vindt. Het wordt als zeer vrijpostig beschouwd om ongevraagd je mening te geven, ook al is deze nog zo vleierend. Om te voorkomen dat uw gastheer met zijn mond vol tanden staat omdat hij zijn waardering voor uw presentje niet kan uitspreken, moet u het botweg vragen.

[35]

Als de begonia in ontvangst genomen is (en waarschijnlijk onmiddellijk naar de keuken gebracht wordt) is het tijd voor de *begroetingsceremonie*. U legt uw handen op de schouders van de gastheer, hij doet hetzelfde bij u, en u beiden zakt drie keer vluchtig door de knieën. Dan knikt u elkaar even glimlachend toe en noemt u uw voornaam (als dat al niet eerder gebeurd is). Dit herhaalt zich bij de gastvrouw en de andere aanwezigen.

De traditionele Spokaneische groet in beeld gebracht. Uit: 'Handboek voor goed gedrag' ('Quista Ocÿrma-Lyd'mip') door Mariy Alvarez, Hirdo 1961.

Om de begroetingsceremonie ook tussen volwassenen en kleine kinderen moge lijk te maken, werden kinderen vroeger wel op een speciaal begroetingskrukje geplaatst. Volgens etiquette-kenster Mariy Alvarez is zo'n krukje tegenwoordig onvoorstelbaar deftig; alleen in adellijke kringen leren kleuters nog het beklim men van de kruk, elders is de gewoonte ontstaan om kleine kinderen op te tillen, zodat ze met hun handjes bij de schouders kunnen.

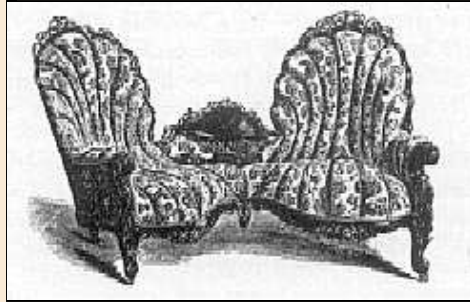
Na al het gebuig en geknik, dat overigens zwijgend verloopt, komt de volgende etappe. Meneer of mevrouw zal de badkamerdeur openen en het toilet, de gastenzeep en de gastendoekjes tonen. Hierover dient u enigszins overdreven uw goedkeuring uit te spreken. Pas dan is het tijd geworden om uw jas uit te trekken.

In de woonkamer kunt u ogenblikkelijk plaats nemen, bijvoorbeeld op de alom aanwezige *tafelbank*. Dit meubelstuk komt in vrijwel alle Spokaneische huizen voor en is een twee- of driepersoons zitbank waarvan de armleuningen als tafeltjes gevormd zijn. Andere tafels zijn in de woonkamer dan ook meestal niet aanwezig.

Als u geen asbak ziet staan, dient u dit op te vatten als een rookverbod. Als er wel een asbak staat, kunt u zonder meer een sigaret opsteken, maar het is niet beleefd om elkaar een sigaret aan te bieden! De asbak bevat natuurlijk een laagje water.

[36]

Nooit zal een Spokaneische asbak geen water bevatten, maar om het te parfumeren getuigt volgens Mariy Alvarez van 'een gedistingeerde, zij het ietwat extravagante smaak'. Zij wijst ons er tevens op dat het uitdrukken van een brandend peukje als een grove onhebbelijkheid beschouwd wordt.

Iets afwijkend model van de tafelbank (kelbra-bankres), nu eens niet met de tafeltjes aan weerszijden als armleuningen, maar één tafeltje in het midden. Dit meubelstuk dateert uit 1892 en is van de bekende meubelontwerper Pli Warner uit Lostô (Fôrmaji-museum te Trondom).

In tegenstelling tot het natafelen, neemt het 'voortafelen' geruime tijd in beslag. Als u plaats genomen hebt op de tafelbank moet u dit zien als een soort antichambrenen; meestal krijgt u niets aangeboden. Na enige tijd zal de gastvrouw u echter in de ruime eetkeuken uitnodigen en als u eenmaal aan tafel plaatsgenomen heeft, is het tijd voor het aperitief. Wacht altijd met eten en drinken tot de gastheer het initiatief genomen heeft! Het is een oude gewoonte, nog stammend uit de tijd dat de kans om vergiftigd te worden zeer reëel was, dat de gastheer met zijn eerste hap of slok aantoont dat er geen levensgevaar bij het nuttigen van drank en spijs aanwezig is.

Na het uitgebreide voortafelen, waarbij allerlei lichte pasteitjes en toastjes geserveerd worden, is het tijd voor de hoofdmaaltijd. U kunt er zeker van zijn dat u geen soep krijgt. Soep wordt alleen als hoofdgerecht gegeten, maar het is niet de gewoonte dit gerecht aan gasten voor te schotelen. Dat geldt ook voor rijst.

In 1750 zijn de Ergynne-priesters Pejo en Pano door vergiftigde rijst om het leven gebracht en toen heeft koningin Larô Atori Thyrra een algeheel verbod op het eten van rijst ingesteld. Pas halverwege de negentiende eeuw is dit verbod weer opgeheven, maar nog altijd wordt het eten van rijst als een dubieuze decadentie gezien.

Waarschijnlijk zullen de heer en mevrouw Stootâ-Metrusse het nodig vinden om u gerechten voor te zetten die als 'typisch Spokaneisch' gelden, hoewel Spokaneïërs ze zelf nauwelijks eten. Zo loopt u grote kans dat u *prôts* moet eten, kleine zoetwatervisjes die hoefijzervormig krom trekken als ze gebakken worden. Het lijken dan net grote opgerolde rupsen, maar dan met een vissestaart en vissekop.

In vroegere tijden werd kleine kinderen wijsgemaakt dat *prôts* in werkelijkheid rupsen waren die geweigerd hadden zich als vlinder te verpoppen. Daarom werden de dieren door Erget gestraft met een vissekop en -staart. Een boerendochtertje uit Feuni schijnt door dit verhaal zo bang geworden te zijn dat ze in paniek de keuken uitholde, zo de landweg op, juist toen de hertog met zijn gevolg langsgaloppeerde, terugkerend van de valkenjacht. Het arme kind werd volledig vermorzeld onder de talloze paardehoeven. Dit is al eeuwen geleden gebeurd, maar nog steeds bestaat in de streek rond Feuni het gebruik om de keukendeur op slot te doen als er *prôts* gegeten worden.

Het is zo goed als zeker dat u een *brûe* te eten krijgt, een éénpansgerecht met veel groente, fruit, kruiden en aardappels, afgedekt door een schuimige ragoût. *Brûes* worden in het hele land gegeten en het aantal ingrediënten dat ervoor gebruikt kan worden is haast ongelimiteerd. Er zijn zure, zoute en zoete *brûes* en in sommige zit vlees dat dagenlang gestoofd is. *Brûes*, maar ook andere gerechten, worden altijd met een lepel gegeten. Mes en vork dienen slechts om iets te snijden, zodra dat gebeurd is worden ze weer terzijde gelegd en komt de lepel ervoor in de plaats. Na afloop van de maaltijd wordt het gebruikte bestek op een speciaal schaalpje gelegd. Als u dat niet doet denken de heer en mevrouw Stootâ-Metrusse dat u nog niet verzadigd bent en dat kan heel pijnlijk zijn als de *brûe*-pan reeds leeg is.

U moet er wel rekening mee houden dat het diner afgerond wordt met een toetje dat als een stomp in de maag werkt: toast met warme gesmolten kaas en koffie waarin een klont vanille-ijs en een scheut van

een of andere zeer zoete likeur (Bjela bijvoorbeeld). Vaak wordt hierbij nog een plak zeer droge cake gegeten. Zowel de cake als de toastjes worden met de vingers genuttigd en dan nog wel op een voor Europeanen tamelijk onfatsoenlijke manier. Het voedsel wordt naar binnen gepropt, dit wordt 'met smaak verorberen' genoemd.

Ook mosselen, asperges en nog enkele gerechten worden met de vingers genuttigd en vingerkommetjes met rozenwater horen dan ook zonder uitzondering bij het tafelgerei en het is zeer studentikoos om in een jolige stemming het kommetje na afloop leeg te drinken; met deze daad kan een fles drank verdiend worden!

Na afloop van het diner neemt u het initiatief om weer naar de huiskamer terug te keren alwaar eventueel nog een digestief gedronken wordt. Het is ronduit onbeschoft om te helpen met de afwas, dus het kan voorkomen dat u enige tijd in de woonkamer aan uw lot overgelaten wordt totdat de huishoudelijke plichten in de keuken vervuld zijn.

Bij uw vertrek dient u zelf de buitendeur te openen. De familie Stootâ-Metrusse zal dan voortdurend knikkend blijven toekijken hoe u de weg naar buiten vindt. Zij zullen de voordeur pas weer sluiten als u min of meer uit het gezicht verdwenen bent, dus als u op een winterse dag wilt voorkomen dat uw gastheer en gastvrouw een stevige verkoudheid aan uw bezoek overhouden, moet u maken dat u snel uit de buurt van hun woning wegkomt.

[38]

Het eiland Berref, het kastelenland van de Grât en de Herenherberg

Tussen Amahagge en Gret, de meest oostelijke stad van het eiland Berref, is een frequente veerdienst die niet alleen auto's maar ook treinen meeneemt. De dienst wordt onder andere door twee stoomschepen uit de vorige eeuw onderhouden en op één ervan, de Larminka I, is een altijd stampvolle, rokerige snackbar waar de goedkoopste en heerlijkste koffie van het hele land geschonken wordt (zegt men). Met glimlachend geknik weet ik mij door de menigte in de snackbar te werken zodat ik uiteindelijk een oorloze kom kan bemachtigen waarvan de inhoud inderdaad koffie is. Hiermee moet ik het de vijftig minuten durende overtocht uithouden.

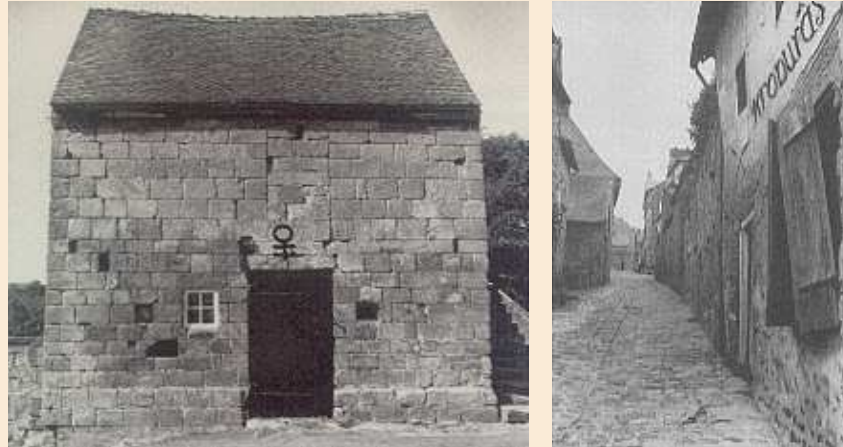
Berref is het grootste en meest westelijke eiland van het koninkrijk en hier werd de basis gelegd van de ons bekende 'Spokanische cultuur', hier werd de taal de culturele schrijftaal (het Westspokanisch ofwel *Spokaans* zoals het tegenwoordig in vakliteratuur genoemd wordt), hier heersten de grote koningen en was de Ergynne een rechtvaardige en sociale, niet fanatieke, godsdienst. Oost-Spokanië, het vroegere Pegrevië met Liftka als hoofdeiland was daarentegen een agrarisch, vechterig land waar de Pegrevische en Spokanische dialecten elkaar in superioriteit betwistten en waar de godsdienst fanatiek en emotioneel was. Cultuur ontstond hier pas nadat Franse en Hollandse kooplieden zich in de zeventiende eeuw kwamen vestigen en toen het Spokanische overwicht een eeuw later 'aanvaard' werd.

Intussen doemt de Vette Toren van Gret op. Een rank bouwsel met gedurfde gotische bogen dat van 1820 tot 1950 diende als vuurtoren. De meeste auto's die van de boot rijden slaan op het haventerrein linksaf, richting HIRDO, maar ik volg de borden met GRET-SENTRYM en als de eerste huizen van de stad in zicht komen is het verschil met Liftka al direct merkbaar. De bouwstijl is meer ingetogen, vertoont meer eenheid. Er is sprake van een 'typisch Berrefse stijl' die in de verschillende districten hoogstens in details verschilt. Een wanstaltigheid als het stadhuis van Amahagge of het dorp Fesföresta zou op Berref ondenkbaar zijn!

Gret is altijd een rijke stad geweest, want het vruchtbare achterland en de goede bevaarbaarheid van de Krappa zijn voorwaarden voor winstgevende handel. De eenvoudige, stijlvolle koopmanshuizen uit de zeventiende en achttiende eeuw zijn merendeels bewaard gebleven en vaak tot appartementen verbouwd. Vooral de flauw gebogen natuurstenen gevellijnen langs *Ef Woquft* en *Ef Jugge*, twee brede kades langs de monding van de Krappa, vormen een gaaf decor. In de vele stegen achter de kades en lanen zijn de 'esthetica-winkels' bekend. Esthetica houdt het midden tussen (duur) antiek en curiosa of rommel. Niet gerestaureerd antiek of onbruikbare spullen die er 'mooi' uitzien vallen onder esthetica; emotionele betrokkenheid of traditie kunnen verhinderen dat esthetica tot antiek gerestaureerd wordt of tot prullaria vervalt.

[39]

Zeer bezienswaardig zijn de *Ef Plûx-arâbe* (de Plûx-tuin) en de **Calôiy-kerk** even buiten de stad. Het eerste is helemaal geen tuin, maar een oude hippodroom, aangelegd door koning Hastâm Temp Grâmbarynne in 1626. Hier werden paardenrennen georganiseerd om aan te tonen dat de Berrefse volbloed sneller was dan elk ander ras. Nog steeds vindt er elk jaar in augustus het Nationale Rensportfestival plaats, een van de weinige evenementen in Spokanië met een wedstrijd- en gokelement. De Calôiy-kerk is de oudste nog in gebruik zijnde Ergynne-kerk (veertiende eeuw).

Links: De 14de-eeuwse Calôiy-kerk bij Fôrt-Freerk (een dorp even ten westen van Gret) is de oudste nog in gebruik zijnde Ergynne-kerk. Oorspronkelijk had het gebouw geen meditatieruimte, deze is er omstreeks 1520 aan de achterzijde bijgebouwd. Sinds 1855 wordt hier elk jaar in augustus een poëziefestival gehouden ter gelegenheid van de sterfdag van de volksdichter Lofjec Quûzzt. Hij was tevens partes van de kerk.

Rechts: De Bamico-terf (Kloksteeg) in Tona aan de Grât is een van die karakteristieke straatjes die steil afdalen naar de Grât-oever. De eigenaar van de bakkerij (krodurâs) verdiende na de opening van de staatssupermarkt Stami in 1970 geen droog brood meer en hij verhuurt zijn voormalige zaak nu aan de Nationale Socialistische Partij (SAP), die er elke vrijdagavond een filmvoorstelling voor de Tona-jeugd organiseert.

Vanuit Gret is het niet ver naar het stroomgebied van de Grât. Via de landschappelijk aantrekkelijke, maar verkeerstechnisch te kort schietende weg langs de linkeroever van de Krappa is de zijweg naar het schilderachtige plaatsje *Tona armt ef Grât* te bereiken. De Grât is een slechts veertig kilometer lange zijrivier van de Krappa. Al drie eeuwen lang oefent dit water een grote aantrekkingskracht op de welgestelde families in Hirdo en Gret uit.

[40]

Vele kastelen, landgoederen en zomervilla's verzezen langs de oevers. De aanwezigheid van adel en rijkdom werkt als een magneet op de rest van de bevolking, knechten, boeren, meiden en handelslui verkeren in de nabijheid van kastelen of zijn werkzaam op de landgoederen en jachtterreinen. Zo ontstonden de dorpen langs de Grât, dikwijls met een kasteel of landgoed als kern, en Tona werd het centrum, want hier werd de landmarkt gehouden en de zetel van de *ryltiy* gesticht (1702). De *ryltiy* en de *ryltiyeren* in de Ergynne zijn vergelijkbaar met de bisschop en het bisdom in het katholicisme. De idyllische bossen langs de oevers, het goed toegankelijke heuvelachtige terrein, het heldere water met zijn vele stroomversnellingen, en dit alles centraal gelegen en door het Lafter-gebergte beschermt tegen de westen- en noordenwind waren en zijn nog steeds aantrekkelijke voorwaarden voor een ontspannen vrijetijdsbesteding in de vorm van jagen, vissen, paardrijden en wandelen. Veel kastelen in het Grât-gebied zijn verbouwd tot hotel of pension, en dat is uniek in een feodaal land als Spokanië, waar landgoederen en kastelen over het algemeen hun oorspronkelijke functie nog bewaard hebben. Aan de smalle weg, die met een voor automobilisten vermoeiende consequentie elke kronkel van het Grât-water volgt, ligt de **Rater-poentel** (Herenherberg), een witgepleisterd huis met een rieten dak.

Rieten daken komen behalve in moerasgebieden slechts zeer sporadisch voor, maar dit is niet het enige waardoor de Herenherberg faam geniet. Op 7 december 1631 is hier de toneelschrijver Nuser door een dronken soldaat neergestoken. Reeds tijdens zijn leven was hij zeer populair. Vooral zijn tragedies *Jabâr Alasonur* (Koning Alasonur, zoon van de viking Leif Ketilbjornsson en algemeen beschouwd als de eerste 'echte' Spokanische koning) en *Duffaex ef Giyrt* (De arrestatie van de duivel) trokken zonder uitzondering volle pleinen. Het laatste toneelstuk wordt nog elk jaar op 7 december opgevoerd in diverse theaters in het gehele land.

De huidige waard van de Herenherberg laat voor een goeie Hollandse sigaar graag de bloedvlekken op de zoldertrap zien waar de dodelijk gewonde Nuser zijn laatste woorden prevelde die alleen gehoord zijn door een manke grijsaard, want alle andere herberggasten waren naar buiten gerend, de vluchtende soldaat achterna.

Een wirwar van stegen en sloppen brengt mij op het in Spokanische steden verplichte Marktplaats van Tona armt ef Grât. Het valt tegen dat dit rustieke plein als overvol parkeerterrein fungeert. Maar de rest van Tona is voor alle verkeer afgesloten en met recht wordt gewezen op de bezienswaardige witgepleisterde houten huizen met hun rieten daken, de schaduwrijke kastanjabomen, de glooiende Grât-oeveren, die door steile met klimop en steenvarens begroeide steegjes te bereiken zijn, het ruime ovale gazon voor het stadhuis, de keramiek winkeltjes en het standbeeld van koning Huron II, het enige koningsstandbeeld in Spokanië dat lacht!

[41]

In de jaren zestig zijn bij wijze van proef enkele toeristische routes met honingraatvormige borden uitgezet. Maar toen bleek dat invasies van dagjesmensen de onaangetaste rust in de dorpen en op de mōliys kwamen verstoren en bovendien nog een spoor van dode huisdieren, overspannen oudjes en krijsende kinderen - die toen niet meer op de landweg mochten spelen - achterlieten, zijn onder druk van in allerijl in het leven geroepen milieuvriendelijke actiecomités de gewraakte borden weer verwijderd. Eén van die aantrekkelijke routes zal ik u echter verklappen. Hij begint aan de andere kant van Tona, steekt de Grât over en voert door een donker lindenbos met een ongehoorde hoeveelheid varens en kreupelhout. Het is de moeite waard om hier de auto aan de kant te zetten en wandelend de atmosfeer op u te laten inwerken. Het bos is doorsneden met kabbelende stroompjes, sommige onaanzienlijk, sommige als een beek, maar allemaal ontmoeten ze elkaar in de Grât. Stromen over de weg vormen een *grél* (doorwaadbare plaats), waarin platte stenen de voeten van wandelaars droog moeten houden.

*O bos, uw heimelijk verdriet
zoals uw tranenloop verried
geen uitweg voor de smart
dan moeders boezem:
de Grât zijn droesem
bezonken in uw hart*

Ziehier Âlkreene Zofy's poëtische blik op het lindenbos en zijn stroompjes, waarvan er overigens één de eervolle taak heeft om de **Mâgdalena-bron** te voeden. De grenzen tussen het katholicisme en de Ergynne zijn scherp te trekken. Meestal betreft het tevens natuurlijke grenzen, maar een enkele keer vindt er opvallende enclave-vorming plaats. Zo bestaat er hier een katholiek bedevaartsoord in een gebied dat zich overwegend bij Erget thuisvoelt: de Mâgdalena-bron tussen Tona en Mena. Een vrome maagd zag in 1634 in een visioen Jezus Christus verschijnen die haar opdroeg zieken te gaan genezen. Voordat ze de gelegenheid kreeg om Jezus te vragen hoe ze dat dan wel zou moeten doen, was hij weer verdwenen, maar op de plaats van verdwijning welde een bron op. Mâgdalena hoorde toen een stem die haar opdroeg een kruik van 200 liytre (ongeveer 1 liter) met bronwater te vullen en daarmee naar het klooster van het Heilige Kruis in Hildi te gaan. De zieken die daar verpleegd werden kon zij met het water genezen. Mâgdalena zou net zo vaak van de bron naar het klooster heen en weer moeten reizen tot alle patiënten genezen waren. Zo schijnt ze minstens honderd keer op en neer gereisd te zijn, een afstand van wel 20.000 kilometer, geen kleinigheid voor een lopende vrouw in die dagen.

Paus Clemens XII heeft deze Mâgdalena in 1735 heilig verklaard, maar het zou tot de tweede helft van de negentiende eeuw duren voordat de bron van Mâgdalena de aandacht van de katholieken kreeg. Hiervoor zijn twee redenen aan te wijzen.

[42]

Ten eerste zou Jezus tegen haar gezegd hebben: "Gij zult uw arbeid in stilte verrichten. Noch aanbeden noch vereerd zult gij worden en een vergadering ter plekke van uw presentie zal niet zijn." Duidelijk genoeg om Mâgdalena in de doofpot te houden. En ten tweede zijn de religieuze overheidsdienaren altijd huiverig geweest voor een katholieke manifestatie en confrontatie in Ergynne-gebied. Dit zou provocerend kunnen werken. Pas toen aan het eind van de achttiende eeuw het verbod voor katholieken om zich met meer dan drie personen bij de bron te verzamelen werd opgeheven, en bisschop Xavier van Hildi de uitspraak van Jezus wat minder letterlijk interpreteerde, kon een officiële datum voor een massale bedevaart worden vastgesteld. En zo trekken op 15 mei duizenden Spokanische katholieken naar de bron om daar hun lege frisdrank- en bierfiessen te vullen.

Voorbij de bron wordt het lindenbos op veel plaatsen met weiden afgewisseld. Deze weiden strekken zich glooiend tot de Grât toe uit.

Tot aan de **korenmolen van Prummiy** is het weggetje slechts door rietstengels en knotwilgen van de Grât gescheiden. De molen is sinds 1935 niet meer in gebruik, maar wordt nog steeds goed onderhouden. Vroeger werd het langs de Krappa verbouwde koren op speciale vletten naar de molen versleept. Er loopt nog altijd een jaagpad langs de Grât en de Krappa, en hierlangs staat een enigszins uit de toon vallend beeld van Ykrô Urrvu-Xagg (1879-1970) dat **Ef Urâktaner** (De Vletschipper) heet. Het jaagpad is tegenwoordig een veel gebruikt ruitpad, dat overigens niet met *mynalls* bereden mag worden. Deze beroemde grijze rijpaarden zijn zo ver doorgefokt dat ze aan diverse kwalen lijden: de bekendste zijn doofheid en chronische diarree en deze laatste kwaal is de reden dat mynalls op het drukke jaagpad niet gewenst zijn. Het bezit van een mynall is slechts voorbehouden aan leden van het koninklijk huis, adellijke families en hen die daartoe een speciale vergunning van de koning ontvangen hebben!

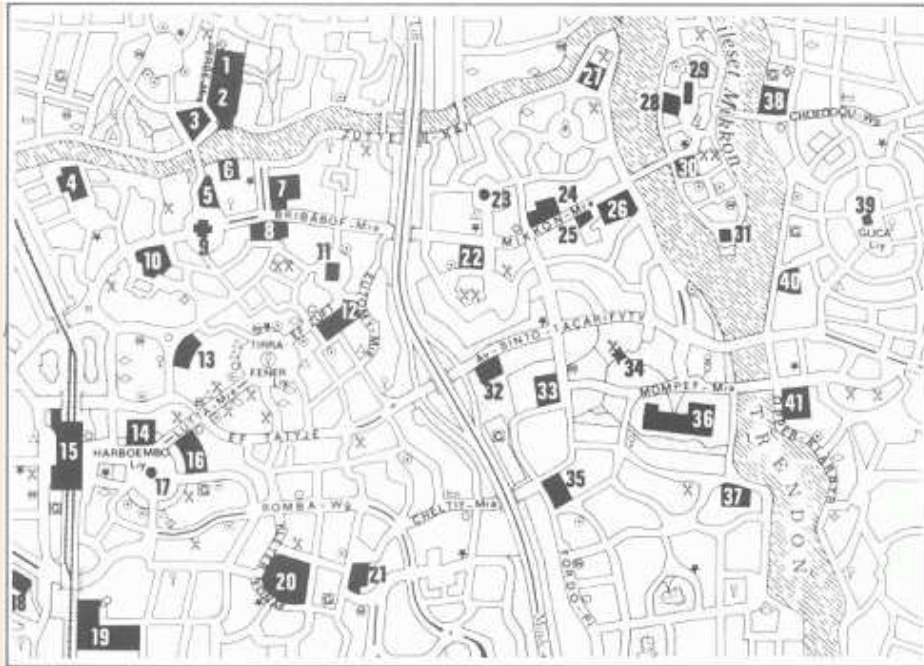
De molen van Prummiy is nog bekend door de jaarlijkse wiekklimwedstrijden. In de eerste week van juli beproeven velen hun behendigheid door zo snel mogelijk de hoogste wiek te beklimmen om daaruit een blauw geschilderde wilgentwijg te halen. De klimtijd wordt met een ouderwetse zandloper gemeten en de winnaar is een jaar lang ereburger van Tona armt ef Grât.

Het landgoed *Ef Hupster Agrus* (De Hoge Toppen), enkele kilometers voorbij de molen, bestaat uit een enorm bebost terrein met vennetjes, prieeltjes en rosaria. Het oude kasteel is verbouwd tot pension.

Als de bossen abrupt ophouden ontvouwt zich een van de verrassendste vergezichten van Berref! Niet voor niets is hier een parkeer- en picknickplaats aangelegd. Glooiende korenvelden strekken zich naar alle kanten uit, aan de horizon, heel in de diepte, begrensd door de contouren van een dorp. De helikopter die hoog boven de daken van het dorp vliegt, bevindt zich toch nog onder mij - zo groot is het hoogteverschil, een groots effect.

[43]

De hoofdstad Hirdo en de Spokanische opera

Het centrum van Hirdo. 10. Sýrt-bibliotekke (Stadsbibliotheek); 11. Bribâbof-korda (Bribâbof-kerk); 17. Vrijheidsmonument met koning Huron II te paard; 18. Historise Museem (alles over de geschiedenis van Spokanië); 41. Kindisiy Teatriy (Koninklijk Theater).

@ aanbevolen hotel @ aanbevolen restaurant @ aanbevolen café (met terras) @ Ergynne-kerk @ katholieke kerk @ metrostation @ parkeergarage @ bank waar geld gewisseld kan worden @ medisch centrum (polikliniek)

Hirdo is de hoofdstad van het Koninkrijk Spokanië. Er wonen bijna 900.000 mensen en de stad is gelegen in een glooiend môliy-landschap tussen de Cjoefen-heuvels in het noorden en het Lafter-gebergte in het zuiden. De Trendon stroomt er dwars doorheen. Aan de zuidrand van de stad is deze rivier bijna drie kilometer breed - dat is het Pûlpoem-meer. Van de vier eilandjes in dit meer zijn er drie populaire vrijetijdscentra met watersportcentrum, kermis, dancings, restaurants en maneges. Het vierde, Loet, vormt met zijn eikenbos een bedaard plekje natuurschoon waar slechts fluisterend wandelen toegestaan is. De veerman die u graag voor 20 tôftos naar Loet brengt, noemt zichzelf Caron, maar wees gerust, hij zal u ook weer naar de bewoonde wereld terugbrengen.

Even buiten de bebouwde kom van Hirdo heerst alweer een landelijke rust die niet doet vermoeden dat er een stad met bijna een miljoen inwoners aan de horizon ligt.

[44]

Voor degenen die vinden dat er van een eiland altijd een speciale bekoring uitgaat is het wetenswaardig dat er op Loet nog twee eilanden in elkaar zitten: een rotspartij vormt een minuscuul eilandje in een eendenvijver. De eendenvijver ligt op een wat groter eiland in een ven. Het ven ligt in het eikenbos van Loet. Loet ligt in het Pûlpoem-meer. Het Pûlpoem-meer ligt op Berref en Berref tenslotte ligt, globaal gezien, in de Atlantische Oceaan. Is het waard dit in het Guinness Record boek op te nemen?

De zesbaans boulevard waarover ik de zuidelijke wijken van Hirdo binnenrijd ligt op de linkeroever van de Trendon en heet Avenû Rifo Florino. Rom-avenû, Napoll-plep, Genova-mirra en Milano-krum maken duidelijk dat we in de Italië-wijk zitten. En zo richten alle buitenwijken van Hirdo zich op één bepaald Europees land. Deze uiterlijk internationale georiënteerdheid vormt een paradox met de innerlijk isolationistische tendens die in de ministeriële en andere overheidsbolwerken langs de brede lanen in de Italië-wijk gekweekt, gekoesterd en gepropageerd wordt. Dat de Avenû Rifo Florino de slagader van de overheidslichamen vormt wordt onderstreept door een minstens zes meter hoog nationaal wapen, uitgevoerd in gekleurde lichtjes. De Levensboom brandt helder groen en de Eeuwige Ster tussen de vijf takken fonkelt geel.

[45]

De boom staat op een eveneens geel strand, de symbolische grens van het koninkrijk, en op de achtergrond zijn de blauwe golven van de zee, het Verlangen, te zien. Onder de boom ligt een *loresâ*, een waterkruik, waarvan geen sterveling weet of die vol dan wel leeg is, symbool voor de Nieuwsgierigheid en Onzekerheid (tezamen het begrip *tiyffte*). De kruik hoort zwart te zijn. Omdat zwart licht ook in Spokanië onmogelijk is, straalt de kruik wit licht uit. Het wapen steunt op het devies 'Doen om te verwezenlijken' (*paine beri paiyne*) en wat er verwezenlijkt moet worden, zal de propagandafabriek van de regering aan elke burger individueel bekend maken!

Het water van de Trendon is in Hirdo nog niet vervuild: er kan in gezwommen worden!
Links de Kleter-Fremta-brug die even ten noorden van Mikkon de beide oevers verbindt.
Het lage gebouw boven de brug is het Nationale Filminstituut.

Zo breed als de Trendon langs de kantoortorens in de Italië-wijk stroomt, zo smal baant hij zich een weg door het centrum. Daar splitst hij zich in twee gracht-achtige stromen, die samen het eilandje Mikkon omsluiten. Hier begint de geschiedenis van Hirdo. Oude kronieken (onder andere de beroemde Leporello-kroniek - in harmonikavorm - uit 1480, in het Oude Museum te Hirdo) maken gewag van een dertiende-eeuwse nederzetting op Mikkon. In de vijftiende eeuw dreven de eilandbewoners een bloeiende handel met kooplieden uit Noord- en Zuid-Berref. Deze waren gedwongen van de tolbrug via Mikkon gebruik te maken, want de Trendon was toen nog onbedijkt en breed, met moerassige

oevergebieden, die men nauwelijks kon oversteken. Toen de moerassen drooggelegd werden en de infrastructuur op Berref verbeterde werd de oversteek van de Trendon op andere plaatsen een stuk simpeler en de tolbrug over Mikkon dreigde zijn monopoliepositie te verliezen. Daarom verleende koning (dictator) Klesto Mercu in 1581 aan de bewoners van Mikkon het 'Alleenrecht tot Overzetting'. Dat hield in dat alle kooplui, geestelijken, minstreels en legers in een gebied met een straal van 28 tãp (ruim 48 km) de Trendon slechts via de tolbrug over Mikkon mochten oversteken. Het middelpunt van de cirkel die deze straal beschreef werd de Koningssteen op Mikkon, een granieten zuil waarop sinds 1886 haar eigen geografische positie aangegeven staat (20°40' WL en 49°12' NB). Door dit recht ontwikkelde het eilandje zich tot een invloedrijke handels- en marktstad die in de zeventiende eeuw nauwelijks nog van de tolbrug afhankelijk was. Daarom hief koning Amalaliano Cõhale in 1632 het Alleenrecht op.

In de achttiende eeuw was Hirdo zo in aanzien gestegen (het werd nu ook het culturele centrum van Berref) dat koningin Larõ Atori Thyrra na de beruchte paleisbrand van 1733 in de toenmalige hoofdstad Blort besloot naar Hirdo te verhuizen. Het Fordo-paleis werd gebouwd en in 1793 werd Hirdo de nieuwe landshoofdstad.

Hirdo is de enige stad in Spokanië met de allure van een wereldstad. Behalve wat oude wijken langs de Trendon en op Mikkon met nauwe straatjes en dromende pleintjes, lijkt de hele stad samengesteld te zijn uit uitgestrekte pleinen, verbonden door brede wegen. In plaats van parkeergelegenheden voor auto's zijn er royale gazons en bloemperken aangelegd. Auto's vinden een plaatsje in een van de vele parkeergarages, waar het aan te schaffen kaartje tevens geldig is voor het openbaar vervoer.

[46]

Door de benzinedistributie, het gebrek aan parkeerplaatsen op straat en de zware straffen op alcoholgebruik (zowel voor de autobestuurder als zijn passagiers) wordt er in Hirdo intensief van het openbaar vervoer gebruik gemaakt, ja het is bij de betere stand die voornamelijk uit diplomaten, rijksambtenaren en intellectuelen bestaat zelfs 'in' om theater- of partybezoek door een tram- of metrotocht vooraf te laten gaan! Het cafébezoek vóór een voorstelling heeft plaatsgemaakt voor een ontmoeting in lijn 4 of lijn S, en het is voor toeristen even wennen om al die dames en heren in avondtoilet of traditioneel kostuum gezellig met elkaar in de tram te zien zitten keuvelen.

[47]

Het belangrijkste plein van de stad is het Harboembo-lirrotiy met het centraalstation, dure warenhuizen, belangrijke instanties en buitenlandse bars. Midden op het plein staat het Vrijheidsmonument dat koning Huron II te paard voorstelt. Hij regeerde van 1900 tot 1934 en wordt als grondlegger van de huidige democratie en eenheid (van Spokanië en Pegrevië) beschouwd. Dat wordt elk jaar op 11 augustus uitbundig gevierd.

De sfeer van Hirdo kunt u goed proeven als u zich met de welgeklede en geparfumeerde voetgangers laat meevoeren, vanaf het Harboembo-plein de zacht hellende Lutta-mirra in. In deze lover- en bloemenrijke straat vinden we de bekendste meubelzaken, parfumerieën, juweliers, overdekte terrassen, dancings en schoonheidscentra die tegelijkertijd kapsalon, massage-inrichting, sauna en meditatiecentrum zijn, voor dames én heren. Hier brengen prinsen, prinsessen, filmsterren en diplomaten een groot deel van hun vrije tijd door en er heerst een internationale verbroedering. De buitenlandse gastronomische restaurants met tropische volières en terraria geven Hirdo een absoluut ander karakter dan Amahagge met zijn eethuisjes en kroegen die hoogstens een bejaarde papegaai bevatten.

Aan het andere einde van de Lutta-straat is het volgende grote plein. Onder het kantoor van de KLM maakt een **restaurant** reclame met *Oyiss nelandes China-ubara! / The genuine Dutch China-food!* Ze hebben er zelfs *prõrgy-kelbra/rice-table* - tamelijk gedurfd om in Spokanië met rijst te adverteren.

Als u geluk hebt kunt u een van de vele muziekfestivals meemaken. De evenementen vinden voornamelijk plaats op tijdelijke podia midden op de pleinen, en het leeuwendeel van de uitvoeringen bestaat uit al dan niet religieus getinte volksdansen en volksmuziek. Vooral de *ðoðaðo*-dansers in hun damasten kostuums zijn erg populair. Veertien mannen en evenveel vrouwen (soms ook zesendertig) voeren de meest ingewikkelde danspatronen uit op een huppelige drie- of zeskwartsmaat, waarbij ook enigszins koddig aandoende handelingen als haasje-over, hinkelen, touwtje springen en zelfs koppeltje duikelen met grote virtuositeit uitgevoerd worden. De *ðoðaðo*-dansen zijn een ernstige aangelegenheid,

waarbij het niet gepast is om te lachen! Een dirigent in een lange damasten cape geeft met een enorme waaier aanwijzingen aan zowel het orkest als de dansgroep. De waaier wordt bruusk open en dicht geklapt en dit gaat vaak vergezeld van rauwe kreten - het lijkt wel een exercitie.

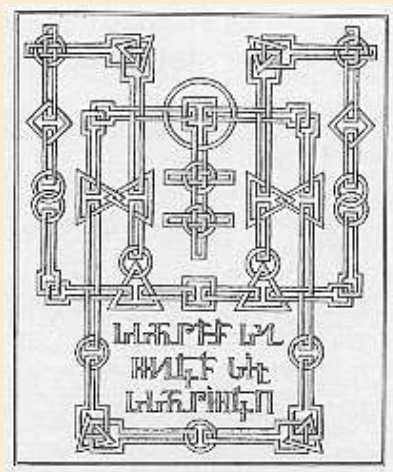
Tussen alle hoge gebouwen vallen de bescheiden Ergynne-kerkjes in Hirdo nauwelijks op. Zij zijn uit toeristisch oogpunt ook niet zo interessant, behalve één: de **Bribâbof-kerk** op het gelijknamige plein. Gebouwd omstreeks 1710 en, hoewel een Ergynne-kerk, toch voorzien van drie torens, waarvan er een zelfs een klok draagt. De tijd wordt op een unieke manier hoorbaar gemaakt: eerst slaat de klok óf één keer voor een heel uur, twee keer voor kwart-over, drie keer voor half, óf vier keer voor kwart-vóór. Vervolgens slaat de klok het uur waarin we leven. Dus eerst viermaal en dan vijfmaal wil zeggen: driekwart over vijf, of te wel kwart voor zes.

Het crana-teken vinden we ook in vlaggen en wapens terug. Zelfs het katholieke eiland Lomky heeft dit Ergynne-symbool in zijn vlag! De twee verticale (rode) balken zijn reeds te vinden in het wapen van het adellijke geslacht Saly Fahôgge, dat eeuwenlang over vele landgoederen op Lomky heerste. Deze zogenoemde Saly-balken komen ook voor in de vlag van het gewest Pegrevië.

[48]

Achterin de Bribâbof-kerk is een benauwd vertrek waar niet meer dan een dozijn belangstellenden tegelijk in kunnen en deze mogen er niet langer dan negen minuten blijven - dan is het volgende dozijn aan de beurt. Hier is een miniem museum ingericht met religieuze attributen die lange tijd geleden bij Ergynne-rituelen gebruikt werden - vaak door de beroemdste geestelijken die Spokanië gekend heeft. De vitrines zijn volgepropt met *zegenstaffen*, *sists* (gestreepte priester gewaden), met ivoor ingelegde gouden *cranas* (wat het kruis voor de katholieken is, is de *crana* voor de Ergynne-gelovige: ☩), *cara*-boeken (religieuze liederen) en *Ergemips* (de 'Ergynne-bijbels'). Zeer bezienswaardig is de *Bribâmip*, een van de oudste *Ergemips* (uit omstreeks 1320) en gekalligrafeerd in Pegrevische lettertekens, verlucht met gekleurde *uvory*-motieven, dat zijn kaders en vlakverdelingen van in elkaar gevlochten driehoeken, rechthoeken en cirkels.

Een van de oudste Heilige Schriften van de Ergynne is de *Bribâmip* (het 'Bribâbof-boek', omstreeks 1320). Het is in de 17de eeuw van een nieuwe lederen band voorzien, die versierd is met vergulde *uvory*-motieven, die onder meer het crana-teken vormen. De titel luidt: 'Ergetex ef mimpit lek Ergemip' ('Het boek van Erget ofwel Ergemip').

Nu we het toch over boeken hebben, een bezoek aan de **Sÿrt-bibliotekke** (*Stadsbibliotheek*) zal zeker geen verloren tijd zijn. Dit literaire en wetenschappelijke bolwerk dankt zijn reputatie onder andere aan

de meer dan 200.000 kostbare manuscripten en incunabelen, vaak niet eens ingebonden. Bovendien is er een uitgebreide verzameling Chinees, Scandinavisch en Zuidamerikaans werk en ook de encyclopedie-series mogen niet onvermeld blijven. Zoals vele oude bibliotheken kent ook deze de zogenoemde leescellen. Er zijn er honderdveertien, en traditiegetrouw wordt elke bezoeker die een kostbaar werk wenst te bestuderen in zo'n houten cel opgesloten. Door middel van een tafelbel aan een antikleptomatisch kettinkje kan hij te kennen geven dat hij er weer uit wil. Voor erg grote bibliofielen zijn er twaalf cellen met een brits en een stilletje. Sommigen laten zich wel twee etmalen lang opsluiten. De catalogushal bestaat uit een ronde zaal met een hoge glas-in-lood koepel waarvoor al heel wat bewonderaars hun nek verrekt hebben. De allegorische voorstellingen in het kleurige glas hebben alle betrekking op kunst, wetenschap en filosofie. In de zaal zijn vier galerijen die met ouderwetse gietijzeren wenteltrappen te bereiken zijn. In het centrum van de zaal bevindt zich een statige koffiebar met uitgebreide leestafels.

's Avonds zit ik in het pompeuze **Koninklijk Theater** te midden van de avondtoiletten, streepjespakken en traditionele kostuums. Er wordt opvallend veel Engels gekweeld en Amerikaans geknauwd. Als het geroezemoes weggeëbd is, de kroonluchters doven en hier en daar brillekokers dichtgeklapt worden, komt het voltallige publiek als op bevel weer overeind en begint bescheiden te applaudiseren.

[49]

Zoiets heb ik nog nooit meegemaakt, maar mijn buurvrouw wijst mij op de Koninklijke Loge waar een paar schimmen verschenen zijn. Het blijken de zuster van de koning, prinses Ivichinia Maquarta, met haar oude moeder, de vroegere koningin Falyssa Monincro Lerdu te zijn.

Het Koninklijk Theater heeft een zekere faam vanwege de klassieke Spokanische opera's die er veelvuldig uitgevoerd worden. Ook nu. Spokanische opera's gaan meestal over het liefdesverdriet van een boerendochter of de heimelijke avontuurtjes van een dame uit welgestelde kringen met een viriele knecht, wat dan natuurlijk uitkomt. Het hele gebeuren speelt zich meestal af op één lokatie (die als gestileerd decor gepresenteerd wordt). Daarom is het noodzakelijk alle handelingen die elders in tijd en plaats plaatsvinden door neutrale zangers of koren te verklaren. Deze verklarende gezangen heten *chapryÿllas* (zeg: sjapri-wijla's) en ze worden meestal terzijde van het decor uitgevoerd, door in het grijs geklede personen, vaak met maskers op. De onverstaanbaarheid van de tekst wordt vaak goedge maakt door een ondertiteling die geprojecteerd wordt op een langwerpig scherm onder het podium. Door de *chapryÿllas* en het onveranderlijke decor dreigt het visuele aspect van een Spokanische opera saai en aktieloos te worden. Om dit te compenseren worden de wél zichtbare scènes extra lang uitgesponnen en overmatig gedramatiseerd. Om te zorgen dat dit niet al te langdradig uitpakt krijgen de zichtbare scènes vaak iets circus- of balletachtigs: er worden capriolen gemaakt, goochelkunsten vertoond en danspassen uitgevoerd.

[50]

Het Historisch Museum te Hirdo, de grondwet en Mikkon

Spokaniës geschiedenis wordt vooral tastbaar in het **Historisch Museum** te Hirdo. Ook als u niet in alle historische details geïnteresseerd bent is een bezoek aan dit museum de moeite waard, want het is ondergebracht in een van de weinige monumentale gebouwen die het niet-katholieke deel van Spokanië kent. Zodra men door de machtige eikenhouten deuren het museum betreedt, waant men zich in een kathedraal. Tussen de imposante pilaren die het hoge kruisgewelf ondersteunen vindt men echter geen altaar maar een dominante zwart-marmeren balie die overstelpt is met folders, ansichtkaarten, boeken en plastic replica's van bekende beeldhouwwerken met historische waarde.

Detail van het beroemde houtsnijwerk op de deuren van het Historisch Museum te Hirdo. Bovenaan het wapen van Hirdo: een anker met twee gestileerde distelbladeren. De twee koppen links en rechts stellen de geestelijken Pejo en Pano voor die omstreeks 1750 door vergiftigde rijst om het leven gebracht zijn.

In zaal A werpen de melkglazen bollen aan smeedijzeren ornamenten een prehistorisch licht op een onafzienbare hoeveelheid potscherven, roestige werktuigen, verbogen sieraden en verrotte sandalen en beenkappen. Een maquette toont hoe de Spokanische archipel er tienduizend jaar geleden uitgezien moet hebben: het aantal inhammen en moerassen is veel groter dan tegenwoordig, maar de huidige Kjûpur-zee bestaat nog niet.

[51]

Ook zitten de eilanden Lomky en Tigof nog aan elkaar vast. De nauwe zeestraat die deze eilanden tegenwoordig scheidt, is bijna zesduizend jaar geleden na een vulkaanuitbarsting ontstaan. Binnen de Ergynne-kerk bestaat een stroming (de *ÿrtôlle*-sekte) die deze vulkaanuitbarsting en de daarmee gepaard gaande scheiding van Lomky en Tigof als een straf van Erget beschouwt. Het valt buiten ons museumbezoek om hier nader op in te gaan, maar het is wellicht interessant om te weten dat deze sekte zich in de achttiende eeuw dermate grof tegen het toenemende katholicisme verzette dat de leider van de sekte, Uteer Chafe, in 1790 gedwongen werd het land te verlaten. Hij vertrok met een stuk of zestig volgelingen naar Amerika waar hij zich in de wouden in de buurt van het huidige Spokane in de staat Washington vestigde. Nog altijd leeft een groep nazaten van de *ÿrtôlle*-pioniers in de buurt van deze Amerikaanse stad. Zij worden bij de Engelse naam *Ertoul* genoemd en spreken een met Engels doorspekt Spokanisch dialect dat wel 'Spomericain' genoemd wordt.

Zaal C. Hier staan we oog in oog met de bakermat van het huidige Spokanische staatsbestel, de kiem waaruit de hedendaagse Spokanische opvattingen over goed en kwaad, plicht en recht, beloning en straf, ontsproten zijn. Waren de Primaire Wetten van koning Mazu Côhale op perkament of papier geschreven, dan zouden ze waarschijnlijk evenals vele andere kronieken, handschriften, wetboeken en verslagen in rook zijn opgegaan: misschien niet bij de brand van het toenmalige koninklijk paleis te Blort, maar dan toch wel bij de beruchte archiefbrand van Hirdo in 1742 of de dramatische kloosterbrand van Blumarr in 1800.

Maar Mazu Côhale heeft de gelukkige ingeving gehad zijn Zeven Verklaringen (waarin hij de scheiding van kerk en staat uiteenzet) en zijn drieënnegentig Primaire Wetsartikelen (die de basis van de huidige grondwet vormen) in een meer dan twee meter hoge zwarte steen te laten hakken. Deze steen heeft tot nu toe alle rampen overleefd, zoals zijn aanwezigheid in zaal C bewijst.

Historici zijn het erover eens dat Mazu Côhales Verklaringen en Wetten de definitieve aanzet geweest zijn tot de moderne democratische staat die het koninkrijk Spokanië heden geacht wordt te zijn. Zonder Mazu Côhales initiatief zou de geestelijkheid het land besturen, zou het volk devoot en onderdanig de geestelijke macht hebben moeten gehoorzamen, zouden het christendom en alle andere 'westerse' invloeden niet getolereerd zijn, kortom, zou Spokanië een theocratische feodale maatschappij gebleven zijn, zoals vóór 1521, toen de geldigheid van de Zwarte Steen uitgeroepen werd. De Zwarte Steen wordt als geconcretiseerde garantie voor de moderne democratie beschouwd en omdat in het Spokanische

geloof de neiging bestaat alle abstracte te personifiëren (zoals ook in de Ergemip en sages gebeurt), ziet de Spokaniër de Zwarte Steen haast als medemens! Eenzaam staat hij daar in het rode, gele en groene (!) licht; een hele duistere zaal voor hem alleen. De Pegrevische lettertekens die spiraalsgewijs om het gepolijste oppervlak uitgehouwen zijn, vormen de basis van de huidige Grondwet die eveneens Zwarte Steen (*Doffiy Kolini*, in juridisch jargon DK) genoemd wordt.

[52]

Ondanks Mazu Cōhales scheiding van Kerk en Staat steunden zijn wetten met al hun gewicht op de Ergynne-moraal, zoals vastgelegd in de *marâts* (grondstellingen of geboden). Er zijn vier hoofdgeboden (*Mennmarâts*) en de eerste luidt: 'Het handelen van de mens is gebaseerd op individualisme. Elk mens is vrij in zijn hele doen en laten voor zover een ander er niet bij betrokken raakt, maar hij is ook voor honderd procent aansprakelijk voor de gevolgen van zijn handelen'. Dit religieuze uitgangspunt heeft onder meer de volgende staatkundige consequenties: euthanasie is zowel religieus als juridisch toegestaan, ja wordt zelfs in bepaalde gevallen aangeraden. De wet kan een individu nergens toe verplichten, noch in negatieve zin, zoals het betalen van belasting of verzekeringspremie of het vervullen van dienstplicht, noch in positieve zin zoals het accepteren van een sociale uitkering of het bezitten van een paspoort.

Fragment van de Zwarte Steen. Op de tweede regel staat in transcriptie: (...) 'ef monta tjel somepe ef monta ups lek eft' (...) - 'dezelfde straf volgt uit dezelfde daad ofwel een...' Dit is dus het begin van de eerste Mennmarât (zie tekst).

Geen enkele Spokaniër hoeft dus belasting te betalen, maar om toch van een volle schatkist verzekerd te zijn, kent de overheid een hecht koppelsysteem van positieve en negatieve maatregelen. Zo komt een Spokaniër slechts voor een paspoort, rijbewijs of uitkering in aanmerking als hij loonbelasting betaalt. Zo mag een Spokaniër slechts aan een universiteit studeren en ontvangt hij een studiebeurs als hij er minstens tien uur per week bij werkt. Hoe vervelender het bijbaantje, hoe hoger de toegekende beurs.

[53]

Deze werkplicht maakt gastarbeiders overbodig en voorkomt grote werkloosheid. Een Spokaniër mag slechts op creatieve wijze in zijn levensonderhoud voorzien (kunstschilder, literair schrijver, acteur, e.d.) als hij zich contractueel verplicht om drie procent van zijn creatieve inkomsten te storten in een fonds dat minder succesvolle artiesten ondersteunt.

Spokaniërs die principieel elke verplichting weigeren (en daarom voor geen enkele gunst of hulpverlening in aanmerking kunnen komen), kunnen zich laten 'uitklaren'. Een uitgeklaarde leeft een vrij leven, hij wordt door anderen vaak als een anarchistische recalcitrant gezien hoewel religieuze overwegingen veel eerder een reden voor de uitklaring zullen zijn. Veel uitgeklaarden wonen in een commune of klooster en zijn op deze wijze verzekerd van hulp als zij door ziekte of werkloosheid dreigen te verkommeren. Zelfs charitatieve instellingen als de I.I. of kerkelijke sociale diensten laten de onverzekerde uitgeklaarden links liggen. Spokanië telt bijna een miljoen uitgeklaarden, dat is 14% van de totale bevolking.

De tweede Mennmarât luidt: 'Dezelfde straf volgt uit dezelfde (mis)daad'. Tot het einde van de achttiende eeuw werd dit zeer letterlijk opgevat: als Moffain zijn rivaal wurgt, kan Moffain er zeker van zijn dat ook hijzelf tot de wurgdood veroordeeld wordt. Als Lena haar zuigeling te vondeling legt, in de

hoop dat een gewetensvolle voorbijganger zich over het kind ontfermt, zal Lena zelf op de openbare weg aan de paal gebonden worden, waar ze mag hopen door een gewetensvolle voorbijganger verlost te worden. Lijfstraffen zijn in 1863 afgeschaft, maar de doodstraf is gehandhaafd. Tegenwoordig wordt deze Mennmarât in juridische context wat subtieler toegepast. Een automobilist die een boom omverrijdt zal geruime tijd bij de stadskwekerij jonge boompjes moeten planten. Als Lerdu een gepensioneerd zijn net opgehaalde AOW afhandig maakt, kan Lerdu er zeker van zijn later nimmer recht op een AOW-uitkering te hebben.

De strafwerkzaamheden worden onder toezicht uitgevoerd en in iets ernstiger gevallen worden de nachten in een gevangenis doorgebracht. Zware misdadigers kunnen tot langdurige straffen in de gevangenis op het geïsoleerde eiland Rurf (in het Larmin) veroordeeld worden. In tegenstelling tot wat men in een menslievende rechtsstaat als Spokanië zou verwachten, wordt er slechts sporadisch van psychiaters, sociaal werkers of heropvoedingsinrichtingen gebruik gemaakt. Persoonlijke problemen, geestelijke onvolwaardigheid en dergelijke gelden nooit als 'verzachtende omstandigheden'.

De derde Mennmarât zegt: 'Persoonlijke ontplooiing van een kind gaat vóór de ontwikkeling van een sociale status'. Interesse en capaciteiten zijn de hoofdvoorwaarden die de ontwikkeling van een individu bepalen. De invloed van de ouders en van hun afkomst op het kind moet zo gering mogelijk blijven. In religieuze kringen worden kinderen dan ook liever in een commune of kostschool opgevoed dan in een gezin met sociale status.

[54]

Juridisch (en ook sociaal) gezien bestaat er geen onderscheid tussen kinderen van gehuwde of ongehuwde ouders, tussen hetero- of homofiele relaties of tussen ras en geslacht. Omdat de Ergynne-grondbeginselen en die van het katholicisme niet altijd goed met elkaar te rijmen vallen, maakt het Spokanische recht wél onderscheid tussen een al dan niet katholieke onderdaan!

De vierde Mennmarât zegt: 'Zoals het water is voor de vis, de lucht voor de vogel, zo is de Natuur voor de mens. Aanbid en eerbiedig haar als uw geliefde'. Voor een Ergynne-gelovige is al het levende beziel. Een bloem plukken of een mug doodslaan beschouwt Erget, wiens geest in al het levende huist, evengoed als moord als het neersteken van je buurman. Elk mens heeft recht op 'ontheffingen' of 'privileges' en hij kan in bepaalde gevallen door middel van een ritueel vergiffenis krijgen voor zijn moord op een bloem of mug. Specifieke ontheffingen (een *riyts*) gelden vooral voor degenen die beroepshalve moeten doden, zoals houthakkers, slagers, vissers en beulen. Ook een schapenscheerder of koeienmelker kan een *riyts* ontvangen: bepaalde passages in de Ergemip kunnen namelijk zo geïnterpreteerd worden dat zelfs de handelingen van scheerders of melkers als tot moord leidend beschouwd worden.

Op pakra-dagen komen traditiegetrouw ook de straatartiesten en openlucht-circusjes in actie. Grotere circussen zijn in Spokanië onbekend - waarschijnlijk heeft dat ook te maken met het feit dat het africhten van dieren indruist tegen de Ergynne-moraal. Een bescheiden serie kunstjes van hond of paard kan ook de gelovige echter nog wel waarderen.

De vierde Mennmarât verplicht ook elke gelovige om de eerste dag na volle maan de door de maan uitgestraalde en door de bomen en planten geabsorbeerde levenskrachten in zich op te nemen, er zich door te laten sterken. Dit gebeurt door in de vrije natuur te wandelen en door bepaalde kerkdiensten (de *pakra*-diensten) bij te wonen. Op *pakra*-dag dienen de lichaamsvochten zo veel mogelijk in het lichaam te blijven en dat schept allerlei verplichtingen zoals seksuele onthouding, matig eten en drinken (om het

toiletbezoek te reduceren), niet te veel lichamelijke inspanning (transpiratie!), niet huilen (tranen), spugen, niesen, verwonden (bloedverlies). De pakra-dag is vooral de laatste vijftig jaar uitgegroeid tot een landelijke wandeldag waarop alle Spokaniërs, gelovig of niet, vrij hebben.

[55]

De massale uittocht uit de steden zorgt elke maand voor een enorme verkeerschaos en de uitgestorven steden zijn een paradijs voor inbrekers. Bij diefstallen buiten de pakra-dagen zal ook de bestolene door de rechter aan de tand gevoeld worden over in hoeverre hij 'gelegenheid tot diefstal' gegeven heeft. Maar voor een dief die op pakra-dag zijn misdaad pleegt, zal de rechter geen goed woord over hebben, tenzij de bestolene praktizerend katholiek is, want dan ziet de rechter geen reden waarom het slachtoffer juist op de feestdag van de concurrerende religie zijn huis moest verlaten.

De vier Mennmarâts zijn de kapstok waaraan de Ergynne opgehangen is. Het Spokanische recht is de voering van de eraan hangende jas. De confrontatie met de Zwarte Steen doet een devote blik groeien in de ogen van de meeste museumbezoekers. De haarlok van dictator Amalaliano Côhale (halverwege de zeventiende eeuw), de verongelukte, nimmer opgeknapt koets van koningin Materrôl Poji Huron (eind achttiende eeuw) en de uitgeholde heiligenbeelden waarin bisschop Xavier (we kennen hem al van de heilige Măgdalena) omstreeks 1820 rijst uit Frankrijk liet smokkelen omdat toentertijd het Spokanische rijstverbod nog gold, verzachten door hun in de loop der eeuwen uitgekristalliseerde vertederende werking de devote blikken van de bezoekers in de volgende zaal.

Op de museumzolder, vlak onder de overweldigende houten overkapping, waarvoor in de vorige eeuw een heel eikenbos gerooid is, vinden geregeld film- en diavertoningen plaats, ook in het Engels.

De oude gietijzeren Bumbiynde-brug over de Trendon naar Mikkon is al tien jaar voor het verkeer afgesloten. Als een negentiende-eeuws architectonisch monument functioneert zij nog slechts als voetpad naar het actieve openluchtmuseum dat het eiland Mikkon na de restauratie van zijn zeventiende- en achttiende-eeuwse huizen en steegjes geworden lijkt te zijn. De hergeboorte van de kunstnijverheid en de reactie van de jongeren op de grootschalige industriële ontwikkeling hebben Mikkon weer tot leven geroepen.

Het bekendste café op Mikkon heet **Ef Plaju** (De Helling) en dat slaat dan waarschijnlijk op de vloer die ook bij een nuchtere klant evenwichtsstoornis veroorzaakt. Voor Spokanische begrippen is de omzet van bier in dit café zeer aanzienlijk: terracotta pullen met *Noziyk*, *Ef Krupel Blof* (Het Kreupele Paard) en *Stella Artois* worden hier in rap tempo geledigd. Voor mij als niet-Spokaniër is het volgende tafereel echter veel opvallender: achter een dik rokerig gordijn bevindt zich een vertrek vol bierdrinkende jongeren. Hun blikken zijn gericht op een kleurentelevisie waarop veel geschoten en geschreeuwd wordt; er is een cowboyfilm aan de gang; een filmgenre dat vanwege zijn ruwe karakter en vanwege het feit dat het Amerikaans is, normaliter op de Spokanische beeldbuis gemeden wordt. Maar kennelijk is mevrouw Strûftâmmui-Oten, de directrice van de Censuurraad, vandaag in een royale bui en mag de jeugd nu bij hoge uitzondering van datgene genieten dat voor de rest van de wereld even gewoon is als het blaffen van een hond of het fluiten van een vogel.

[56]

Het gruwelmuseum van professor Kriyfter; een ontmoeting met bedelmonniken

Het is snikheer. Zelfs de inheemse badgasten op de stranden van het Larmin klagen. De lucht is staalblauw en de korenvelden ten oosten van Hirdo zinderen tot aan de horizon. Het gekwetter van de spreeuwen dringt de auto binnen en als ik het stoffige dorp Swola, waar de Kôlâk zich met een fameuze waterval uit de Krappa losmaakt, gepasseerd ben, gaan de zachtglooiende akkers over in een vlak bosachtig terrein met weilandjes die doen denken aan burgerlijke maar knusse huiskamers. Weldra dragen deze weilandjes hun landschappelijke taak over aan een dicht beukenbos met laag struikgewas en varens, statig als een paleiszaal. De schaduw ervan werkt verfrissend. Bij de aanleg van een wandelpad door dit verder zo ontoegankelijke bos zijn op een open plek tientallen potscherven en vuistbijlen gevonden. Deze behoren tot de oudste vondsten die tot nu toe in Spokanië gedaan zijn.

Na het beukenbos wordt de bodem zanderiger en geaccidenteerder, hier beginnen de heuvels van

Honnemeg die aan de oostkant overgaan in het Ergânt-moeras. Ik verlaat de hoofdweg naar Andel en volg de secundaire weg richting Hâcÿr; hieraan ligt mijn doel, het **Kriyfter-Museum**, een voormalig leprozenhuis te midden van dennen en jeneverbessen. Het karakteristieke grind-erf waarmee elk Spokanisch buiten gedecoreerd is, fungeert blijkens de 'G' als parkeerterrein, maar er zijn geen auto's, laat staan levende wezens te bekennen.

De met ijzer beslagen deur zit op slot en een bordje met *ZEFT* (Bel) noodt mij tot aanbellen. Na vijf minuten opent een geüniformeerde maar verder afgetakelde suppoost de deur en hij doet geen moeite zijn verbazing te verbergen. Nadat ik een toegangskaartje gekocht heb laat de suppoost mij moederziel alleen in een doolhof van muffige gangen en zaten waar dood en verderf al eeuwen rondwaren. Mijn enige houvast zijn de kartonnen pijlen die met punaises aan de rottende lambriseringen geprikt zijn en die mij eerst naar de kelder dwingen. Hier zorgt een suggestieve verlichting voor een extra dosis griezeligheid. Ruim veertig 'opgezette' fabel- en sprookjesfiguren staren mij tegelijk aan, alsof ze op zo'n stralende dag geen bezoek verwachten.

Tweehonderdthalf gemummificeerde honden liggen op lange rijen te kijk in het voormalige leprozenhuis, het tegenwoordige Kriyfter-museum, bij Hâcÿr. Twee Pleebanieten (of Pleebanitessen?) staan onder de enige échte eenhoornschedel te delibereren of ze een nadere blik op de slachtoffers van hun heidense voorvaderen zullen werpen of niet. De aquila rubeus maior (rode reuzenadelaar) kijkt vanaf zijn pompeuze piëdestal toe en de tweekoppige mynall lijkt achter zijn ruit ingeslapen. 'Uokke-moef' is 'verboden te roken'.

[58]

Een eenhoorn, een kerrdiyfer, een vliegende slang, de heks van Bremk, Vrouwe Litafa, een groepje gnomen, Krappa-trollen, een phoenix... alle zijn ze vertegenwoordigd, levensecht opgezet - de haren, stekels, schubben of kale rimpelvellen weliswaar wat stoffig en uitgedroogd, maar écht zijn ze eens geweest, dat kun je zo zien. Sommige vertonen zelfs schot- of hakwonden, want ze zijn niet allemaal op zachtzinnige manier gedood en opgezet!

De verklarende panelen werken ontvullend (of opluchtend). Het voormalige leprozenhuis (1768-1845) blijkt sinds 1877 de verzameling opgezette fabel- en sprookjesfiguren van professor Kriyfter te huisvesten. Zij zijn in de jaren 1810-1831 door hem in het geheim vervaardigd, waarmee hij in eerste instantie wilde aantonen dat wezens als eenhoorns, kerrdiyfers, griffioenen of gnomen werkelijk bestaan (hebben). Kriyfter gebruikte lichaamsdelen en lijven van echte dieren, die hij mummificeerde, opzette en kunstig aan elkaar plakte en naaide tot het fantasiedier ontstond. Voor Vrouwe Litafa (letterlijk:

Blauwoor; de legendarische maagd met de opzienbarende blauwgroene oren die eens een havik met schildpadpoten baarde) heeft hij zelfs het gemummificeerde lijk van een twintigjarig meisje gebruikt. Bij sommige dieren heeft professor Kriyfter een kunstmatige schotwond aangebracht om aannemelijk te maken dat hij het wezen eigenhandig ergens diep in een woud afgeschoten had.

Professor Gârniy Kriyfter. Zijn scheppingen zijn voor het nageslacht bewaard gebleven, maar zijn eigen buste uit 1842 naast de ingang van het museum is reeds door de tand des tijds aangetast.

Hoewel reeds na een jaar nadat Kriyfters conserveringspraktijken bekend waren, de meeste geleerden de juistheid van zijn beweringen in twijfel trokken, liet men hem ongestoord zijn gang gaan omdat de steeds fantastischer maar ook realistischer wordende modellen veel bewondering oogstten. Zo ontwikkelde de fraude zich tot een door iedereen gewaardeerde liefhebberij. In 1831 gaf Kriyfter eindelijk toe dat "er nimmer opzet in het spel was om de dames en heren geleerden om de tuin te leiden of anderszins in verrukking te brengen door onwaarachtige vondsten of bewijzen."

[59]

Maar het ethische probleem om gemummificeerde en opgezette dieren én mensen aan stukken te snijden en van andere lichaamsdelen en beharing te voorzien bleef natuurlijk bestaan, en in 1833 is Kriyfter dan ook wegens lijkenchennis veroordeeld tot twintig jaar dwangarbeid (als grafdelver en lijkenwasser). Toen hij in 1841 zo oud en ziekelijk was dat hij dit zware werk niet meer aan kon moest hij zijn eigen graf delven, waarna hij gratie kreeg, echter op voorwaarde dat hij gedurende zijn verdere leven zijn eigen graf schoon en open moest houden. Krankzinnig stierf de arme man in 1845, waarna zijn graf eindelijk dichtgegooid kon worden.

Via een trap die de eerste verdieping overslaat, laat ik Kriyfters gruwelschepping achter me om nu een zaal te betreden met tientallen vitrines, waarvan de inhoud door zijn eentonigheid des te afschrikwekkender is. Tweehonderdwaalf honden liggen met hun voor- en achterpoten aan elkaar geknoopt op rijen gerangschikt, tweehonderdwaalf lijken van jonge herdershonden. Sommige hebben een strop om de nek, andere hebben dichtgenaaide oren, ogen en bek. Er zijn er ook met afgesneden staart en geslachtsdelen. De eindeloze rijen liggen er goed geconserveerd bij, met hun stoffige en grijze haren en uitstekende ribben.

De eerste twee honden werden in 1852 bij de gedeeltelijke drooglegging van het Ergânt-moeras ontdekt. De jonge herders waren kennelijk aan een god geofferd en in het moeras geconserveerd. De ouderdom werd op ruim achthonderd jaar geschat. Spoedig na de eerste ontdekkingen volgden er meer. Toen na de drooglegging in 1856 de toevallige vondsten ophielden (er waren toen al zevenennegentig honden gevonden), is er nog ruim een eeuw lang systematisch in de overige delen van het moeras gezocht. Totaal zijn er meer dan driehonderd dieren opgedregd.

De zon die door de glas-in-lood-ruiten van het trappenhuis speelt brengt mij weer in de wereld der levenden, maar niet voor lang. Op de eerste verdieping liggen enkele zaden tot de zoldering gevuld met schedels, botten en geraamtes. Zij rusten systematisch genummerd in overzichtelijke vitrines: dieren, volwassenen, kinderen. De verscheidenheid is groot, maar één morbide overeenkomst bracht ze hier bij elkaar: botten, schedels, ribben zijn alle tijdens hun leven op de meest onvoorstelbare wijzen gebroken, doorboord, verbrijzeld en vergroeid geweest. Soms zitten er nog kogels of speerpunten in, of zijn er

onbeholpen geneeskundige pogingen om de zaak recht te zetten zichtbaar. De museumbeheerder (de Kriyfter-stichting, bestaande uit een aantal sektarische oude dames die zich bij gebrek aan beter zo intensief met Kriyfters liefhebberij bezighouden dat in ieder geval voor hen de hele fabelwereld weer tot leven komt) heeft alles gedaan om wat 'leven' in de botten te brengen: langzaam oplichtende en uitdovende schijnwerpers benadrukken nog eens extra een bepaalde wond of vergroeiing en uit onzichtbare luidsprekers klinkt onderdrukt beendergekraak en skeletgerammel. Hier en daar draait een schedel rond op een tableautje dat eigenlijk bestemd is voor de etalage van een bonbonzaak, en een paardeskelet met Engelse ziekte staat moeizaam met zijn hoofd te knikken. Spookhuiskitsch die zijn effect niet mist!

[60]

Op de begane grond dwingen de kartonnen pijlen mij in een vertrek waar het zurig ruikt en waar ik aangegaapt word door een niet te schatten hoeveelheid dierekoppen en mensenhoofden, alle op sterk water. Aan misvormingen, huid- en oogziektes geen gebrek. Krakende voetstappen wekken mij uit een onbestemd gemijmer.

"Vindt u het interessant?" fluistert de suppoost. "Heeft u alle hondelijken en koppen al gezien? Er zijn hele mooie bij, vindt u niet? Nummer 124 is mijn vader. Als ik zijn pot afstof is het net of-ie wat vrolijker gaat kijken."

De suppoost doet een stapje terug om mij te taxeren en vervolgt: "U ziet eruit of u een beetje teleurgesteld bent. Maar ik geloof dat u mijn speciale aanbieding nog wel aankan. Komt u even mee?" Hij ontsluit een kast en de zurige lucht is nu helemaal niet meer te harden. Als hij het lichtknopje omdraait, wordt een glazen badkuip, gevuld met een gelige conserveringsvloeistof zichtbaar. Hierin zweeft een vrouwspersoon, ze moet al tientallen jaren geleden gestorven zijn en het is ook duidelijk waaraan: een mislukte keizersnede die nodig geacht werd om haar van een drieling te verlossen. Moeder en kinderen hebben de operatie niet overleefd, de baby's hangen half uit de incisie en de suppoost omlijst de weinig smakelijke vertoning met een sappig verhaal vol medische gruweldetails.

"Alle medische studenten uit Hirdo zijn verplicht om dit museum te bezoeken," eindigt hij vol trots zijn verhaal, en dan mag ik de frisse buitenlucht weer in. Twee giechelende dames met hoofddoekjes lossen mij als bezoeker af en het grind kraakt luid onder de wielen - het enige geluid als ik weggrijd.

Even verderop is een afslag naar het Razo-Rygt-klooster. Hier wonen een stuk of vijftien nonnen van de Atrokse-orde en zij genieten landelijke bekendheid vanwege hun muzikale talenten. Er zijn al diverse grammofoonplaten van dit nonnenkoor met religieuze Ergynne-muziek (de zogenoemde *caras*) uitgebracht en er zullen er nog veel meer volgen.

Nog iets verderop in de richting van Hâcÿr ligt iets wat ze in Zweden een *hembygdsgård* zouden noemen: een stel tot sloop of verval gedoemde boerengebouwen die nu tezamen een simpel openluchtmuseum vormen om de lokale bouwstijl en folklore voor het nageslacht te behouden. Er worden regelmatig volksdansfestijnen, lezingen en tentoonstellingen in de onbewoonde huizen en lege schuren georganiseerd en we kunnen er dagelijks koffie met gebak gebruiken, 's winters op de verbouwde hooizolder en 's zomers op de binnenplaats. Een lid van de Hâcÿrse afdeling van de I.I. (de landelijke liefdadigheidsorganisatie) schenkt de koffie pro deo in en beveelt me ondertussen de thuisgebreide wanten en sokken aan die met verkooptechnisch inzicht aan de punten van antieke hooivorken, rieken en *ÿxers* opgehangen zijn.

De koffie is nog maar net voor me op tafel gezet of er staan twee dames met hoofddoekjes op de binnenplaats.

[61]

"Nou Cala, ik vond het afschúwelijk! Toen ik al die arme honden daar op een rijtje zag liggen, toen dacht ik, ik moet hier weg! Godzijdank wou jij ook, Cala... Na die honden schijnt het nog veel erger te worden... Hoe konden onze voorvaderen zo wreed zijn... Wil je koffie?"

Dan worden we opgeschrikt door een monnik met klepperende houtjes. Hij wordt vergezeld van vier andere en twee nonnen, allen zwetend gehuld in donkergrijze pijen met wijde over het hoofd getrokken capuchons. Een van hen houdt een bedelbakje onder mijn neus en begint mompelend te smeken. In zijn andere hand houdt hij een bijbeltje open en hij wijst mij op een passage. Het is Leviticus 19:33-34. Als ik weiger aan de bedelarij van deze mendicanten tegemoet te komen, schuifelt een van de nonnen

naderbij en toont enkele houten kruisjes. Of ik er een wil kopen. Na de tweede weigering komt de bekering: de groep schaart zich in een cirkel om mij heen en begint een luid gebed waarin de strofe "O Heer, vergeet niet de ziel der weigeraars en de ziel der hartelozen" wel vier keer voorkomt. Daarna verdwijnt het gezelschap zacht mompelend op de maat van het houtjesgeklepper. In een droeve stoet schrijden ze de zinderende asfaltweg op, als een stel grijze eenden, op weg naar een begrafenis. Zo nu en dan komt er een vuile gesandaalde hiel onder de pij uit.

"Waren ze er weer, die Pleeba-zwervers?" zegt de serveerster die het hele ritueel op veilige afstand gadegeslagen heeft. "Ze komen wel een paar maal per dag langs om de gasten lastig te vallen. Er is niets tegen te doen, we mogen ze niet wegsturen, want ze vallen onder de sektewet en hebben een bedelvergunning."

De Pleeba's? Een roomse kloosterorde die buiten Spokanië nauwelijks bekend is, maar die erbinnen opvallend aan de weg timmert (letterlijk). De leden ervan worden *Pleebanieten* en *Pleebanitessen* genoemd. Niet te verwarren met de *plebanen*.

Zij trekken bedelend door het land, voornamelijk op Berref. Zij proberen soms allerlei handwerk, als geborduurde kussentjes, gevuld met slaapverwekkende kruiden, bijbeltjes, met de hand verlucht in fluorescerende kleuren, of uit ebbenhout gesneden kruisjes, behangen met een flexibele rubberen Jezus, te verkopen. Op zaterdag en zondag dienen zij in een van de kloosters van hun orde aanwezig te zijn. Alle overige dagen moet er gezworven en gebedeld worden en alleen tussen zonsonder- en zonsopgang mogen ze letterlijk een dak boven hun hoofd hebben. Zelfs schuilen onder een afdakje is taboe! Er wordt voornamelijk in kloosters, tenten, huifkarren of bij gastvrije mensen overnacht. De pleeba-volgelingen mogen geen hotel, herberg of andere commerciële overnachtingsgelegenheid betreden.

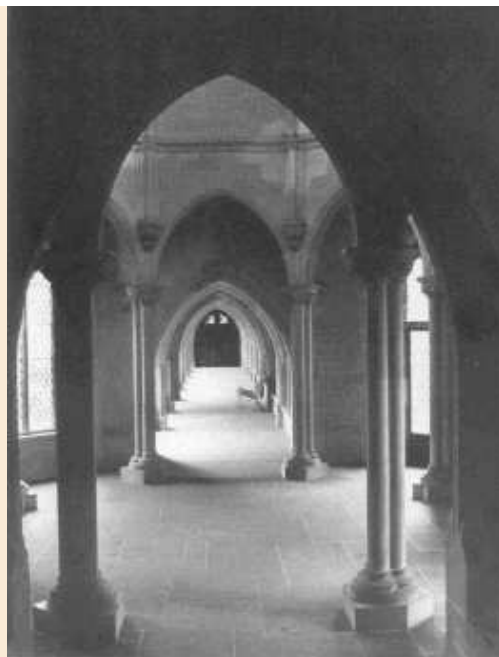
Er zijn achtenveertig Pleeba-kloosters (waarvan zevenendertig op Berref) en slechts een klein gedeelte van de ordeleden woont er permanent. Dit zijn de ouderen en gebrekkigen, de zogenoemde domestieke Pleebanieten.

De orde is in 1584 gesticht door religieuzen die tijdens de katholiekenvervolgingen onder dictator Klesto Mercu op de vlucht waren geslagen. Dit vluchten, het ontheemd en dakloos zijn, is allengs een heilige opdracht geworden.

[62]

De opdringerige wijze waarop zij aalmoesweigeraars bejegenen heeft hun een slechte naam bezorgd en om dat negatieve imago wat op te vijzelen heeft het Westspokanische college van bisschoppen in 1967 besloten de Pleeba-orde een jaarlijkse subsidie te verstrekken in de hoop de intensieve bedelpraktijken wat terug te dringen. Maar de subsidies hebben alleen tot gevolg gehad dat het werkterrein van de Pleebanieten zich verlegd heeft: niet langer de overtuigd katholieke gebieden, waar de kans op een aalmoes nog het grootst is, maar de toeristische gebieden, waar de verkoop van het handwerk als een folkloristische bezigheid beschouwd wordt en de kwijnende Ergynne-gebieden, waar de twijfelende bevolking misschien voor hetatholicisme te winnen is, zijn nu aantrekkelijk geworden.

En dan is het tijd om naar Hâcÿr te vertrekken. Dit plaatsje is schitterend gelegen aan een nauwe inham van de Piyya-fonis die bij eb geheel droog valt, zodat de ruïnes van een veertiende-eeuwse burcht bloot komen te liggen. De Ergynne-kerk van Hâcÿr (de **Piyya-korda**) bevat een plafondschildering met erotische voorstellingen uit de Ergemip, zoals 'de Ontmaagding van een Vissersvrouw' en 'de Liefdesdaad van Erget'.

Het in 1975 gerestaureerde Leljahove-klooster bij Skorp, waar de eerste domestieke Pleebanieten onderdak vonden. Het gotische gebouw herbergt een schat aan religieuze kunstwerken uit de 17de eeuw.

[64]

Het Krappa-gebergte: de Zeruzze-grafheuvel en de ruïne van de Tala-burcht

Een ongetwijfeld adembenemende maar bovendien onheilspellende streek van Berref is het Krappa-gebergte. Ongerepte natuur, arm aan mensen maar rijk aan trollen en geestverschijningen, hoge gekartelde toppen, diepe vochtige dalen en een eeuwige wind die overal tegelijk vandaan lijkt te komen, zie hier de voorwaarden voor een spannende vakantie.

Vanuit Hâcÿr kunt u het beste de weg naar Slofaro nemen. Hier kunt u eerst nog de middeleeuwse stadswallen en Kruittoren bekijken die, als u dit leest, inmiddels wel gerestaureerd zullen zijn.

Vervolgens neemt u de hobbelige weg, niet meer dan een karrespoor, naar het noordwesten, richting *Drôge-šark* (de naam van een boerderijencomplex, een soort *klemk* dus; staat niet op de kaart). Omdat troffen en geesten in de schemering het actiefst heten te zijn, raad ik u aan om tegen zonsondergang een tocht naar het Krappa-gebergte te ondernemen. Als u onverhoopt geen trol te zien krijgt, kunt u altijd nog genieten van het lichtspel van de ondergaande zon boven de als rotte kiezen omhoog stekende bergtoppen.

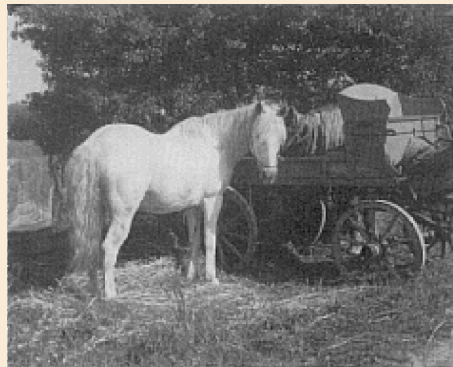
Voorbij Slofaro wordt het heidelandschap nu bos en al spoedig stijgt de weg de bergen in. Hier en daar schemert een vaag verlicht huis tegen de karig begroeide hellingen en verder ziet u veel in duisternis gehulde bouwsels met een onduidelijke functie, tot ruïne vervallen boerderijen en kerkjes en eindeloze stenen muren die verlaten landgoederen omgeven. Dan passeert u de boerderij *Drôge-šark*. Het complex is omgeven door een hoge muur die bekend is door de weelderige begroeiing met zeer lange steenbreekvarens en roze venusspiegel. In de boerderij zelf schijnen wekelijks seances te worden gehouden waarbij de stoelen in het rond vliegen en vele voorvaderen zich in de rook van vochtig smeulend mos vertonen. Er wordt beweerd dat er ook een telepathische verbindingslijn met een spiritistisch clubje in Hoggebim bestaat en het is al verscheidene keren gebeurd dat nietsvermoedende chauffeurs of ruiters met mediamieke gaven plotseling van de weg afraakten toen zij ergens in Spokanië de onzichtbare telepathische lijn tussen *Drôge-šark* en Hoggebim passeerden.

Voorbij *Drôge-šark* en het dorp Sinto-Manerôâ daalt u met enkele haarspeldbochten af naar de oever van de Krappa-rivier, waar zich meestal een of meer huifkarren van de Pleebanieten bevinden. Zij staan daar langs het water, een oude knol in het gras ernaast en een flakkerende olielantaarn in een boomtak

erboven. Neemt u de moeite om de auto op een afstand achter te laten en zachtjes naderbij te sluipen, dan kunt u naast het geruis van de Krappa ook het gemurmel van de Pleebanieten in de huifkarren waarnemen. Zij zijn namelijk het grootste deel van de avond in gebed verzonken. Wat verderop zullen de gebeden, krekels en hinnikende knollen overstemd worden door een van de vele machtige watervallen in de Krappa.

[65]

Wanneer u langs de Krappa naar het noorden rijdt, komt u in Zuttertaris. De ruim honderd bewoners van dit dorp dat aan drie kanten door de riviertakken ingesloten is, zijn het imponerende watergeweld van de Krappa al eeuwen gewoon, ze zijn ook de periodieke trollenopstanden, onaangekondigde en onverklaarbare sterfgevallen, zwevende stemmen, ronddolende muziek en sprekende uilen gewoon. De bewoners van Zuttertaris hebben de naam standvastig, moedig en gedogend te zijn als het magische en paranormale verschijnselen betreft. Maar ze tonen een onthutsend gemis aan al deze eigenschappen als het vreemdelingen betreft - en een vreemdeling is ieder die niet uit de besloten gemeenschap van het dorp zelf afkomstig is. Dit zal wel de reden zijn dat de districtsregering van Bloi (waar het Krappa-gebergte ligt) enkele jaren geleden besloten heeft om een nieuw stuk weg om het dorp heen aan te leggen, zodat elke vreemdeling de dorpsstraat met een gerust hart kan mijden.

Links: Wat een quts (koets) vroeger voor de gegoede stand was, was een abôlg (houten kar) voor de boeren. Tegenwoordig maken voornamelijk Pleebanieten nog gebruik van dit rammelende vehikel. Naast de abôlg staat een gûrs, een grijs trekpaard met enkele druppels mynall-bloed.

Rechts: Zuttertaris, gezien vanaf de berghelling aan de noordzijde. Een opvallend element in alle dorpen en stadjes in het Krappa-gebergte zijn de torentjes waarmee vele huizen getooid zijn. Deze vormen een welkom onderdak voor vleermuizen en uilen.

Tien kilometer voorbij Zuttertaris ligt het plaatsje Krappa, midden in het bosrijke brongebied van de gelijknamige rivier.

In het centrum van Krappa is een bakkerij die ook wandel- en ansichtkaarten verkoopt. Tussen de broden en krentenbollen hangen en staan vele medailles en bekertjes, enkele in de vorm van voeten. De bakker blijkt een bezielde lange-afstands-wandelaar en zijn beloofde eerzucht steekt hij niet onder stoelen of banken! Hij is een van de weinige Spokaniërs die regelmatig in Nijmegen komt, vertelt hij me.

[66]

Buiten op een muurtje probeer ik op de wandelkaart een indruk te krijgen hoe het Krappaïsche landschap er in werkelijkheid uitziet. Twee kleuters die al een onbestemde trol-uitdrukking in hun ogen hebben kijken geïnteresseerd over mijn schouder mee op de kaart. Een van hen wijst een willekeurig symbool op de kaart aan en zegt dat zijn oma daar woont. Het is de ruïne van Tala. Een modern geklede vrouw, maar desondanks met een Krappaïsche gesteven kap op het haar, gebiedt nu Miko en Lânell van het muurtje af te komen en spreekt enkele verwijtende woorden in een voor mij onverstane tongval. "Maar die meneer gaat naar oma!" schreeuwt het ene knaapje als hij door moeder weggesleept wordt. Zij kijkt mij niet-begrijpend aan en haalt verontschuldigend haar schouders op, terwijl ze vluchtig het

puntje van haar tong laat zien. Dit is het gangbare Spokanische gebaar voor 'neem me niet kwalijk, ik weet niet waar u het over hebt'. Daar ik deze simultane beweging van schouders ophalen en tong uitsteken niet op natuurlijke wijze kan maken (ik heb lang, onder hilariteit van goedbedoelende leermeesters, voor de spiegel geoefend), ben ik derhalve vaak gedoemd om door middel van een knikje net wél te doen of ik snap waarover iemand het heeft.

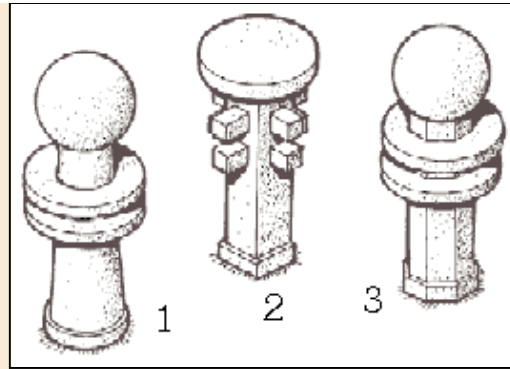
De weg naar de Tala-ruïne is een steenachtig pad dat langs beboste hellingen met adembenemende doorkijkjes slingert. De kaart is zo gedetailleerd dat zelfs de bij bijna elke bocht opgetaste *gâlytts*, piramides van enkele platte keien, aangegeven staan. Vaak zijn de *gâlytts* onder struikgewas verscholen, of spoelen ze hun voeten in een beekje. Ze zijn zo'n zestig centimeter hoog en functioneren als 'menselijk bouwsel', met andere woorden, zij bewijzen dat menselijke wezens zich in de buurt ophouden. En waar dat het geval is blijven de *ratles* (trollen) weg en blijft de veiligheid in de bossen gewaarborgd.

Even verderop langs het pad staat het bekende gele bord met de rode gestileerde A (van *akalbinâk* = bezienswaardigheid). In dit geval verwijst het naar een *lemnâs* of wel grafheuvel. Er zijn ruim twaalfhonderd grafheuvels over heel Spokanië verspreid gevonden en de heuvel waar we nu voor staan is een van de grootste en bekendste. Een meer dan acht meter hoge optasting van aarde en rotsblokken, bedekt met onkruid en mos. Bovenop staat een vierkante gemetselde toren met een *crana* erop. Er zitten vier raampjes in de toren en daarachter brandt een gasvlam: we hebben het kaarsentijdperk achter ons gelaten, maar het elektrische tijdperk zal voor de *lemnâs* nooit aanbreken want de Ergynne schrijft ondubbelzinnig een *vlam* voor. In een wijde kring zijn wel achtentwintig *gâlytts* om de heuvel opgestapeld.

Dit is de *Zeruzze-lemnâs*, de Grafheuvel van het Aardse genot, zal ik maar zeggen. De ouderdom wordt op driehonderd jaar geschat en men vermoedt dat hierin minstens twaalf welgestelde doden begraven liggen. Maar daarover is, zoals bij bijna alle grafheuvels, niet veel bekend. De grafheuvels variëren in hoogte van vier tot twintig meter en in doorsnede van tien tot vierennegentig meter.

[67]

Bijna de helft van de heuvels is gekroond met een stenen torentje (de *nâk*), tussen de vijftig centimeter en eenentwintig meter (!) hoog. Deze *nâks* vergemakkelijken de ouderdomsbepaling en vanaf de tweede helft van de zestiende eeuw werd er steeds vaker een jaartal op de torentjes aangebracht. In meer dan driehonderdzeventig torens wordt permanent een vlam brandend gehouden, vroeger alleen kaarsen, tegenwoordig vooral olie- en gaslicht. Vanaf de twaalfde eeuw tot begin negentiende eeuw was het de gewoonte om belangrijke personen, vooral geestelijken, in een dergelijke heuvel te begraven. Meestal fungeerden de *lemnâsa* als familiegraf. Zij komen bijna allemaal in rotsachtige bosgebieden voor, waar het delven van een graf in de bodem moeilijk was. In 'trollengebieden' (zoals hier in het Krappa-gebergte) zijn de heuvels meestal omringd met *gâlytts*. Vaak staat er naast de heuvel nog een *prûgt*, een stenen beeld of zuil in de vorm van een *crana*. Deze geeft een indicatie van wat voor soort personen er begraven liggen: een ronde *prûgt* wijst op geestelijken, een achthoekige op adellijken, een vierkante op aanzienlijke burgers, enzovoort. Op Oost-Liftka speelt ook de afstand van *prûgt* tot *nâk* een rol: hoe kleiner deze afstand, hoe meer aanzien de begraven personen genoten. Slechts bij twee grafheuvels staat de *prûgt* er bovenop, vlak naast de *nâk*! Daar de *lemnâsa* tot op de dag van vandaag een enorme religieuze betekenis hebben is het niet mogelijk ze nader archeologisch te onderzoeken. Bij slechts één heuvel hebben archeologen in 1972 toestemming van de Reelâ (de 'paus' van de Ergynne) gekregen hem af te graven.

Enkele voorbeelden van prûgts, variaties op het crana-teken, meestal uitgevoerd in graniet en een tot twee meter hoog. 1. gewone ronde prûgt met twee schijven en een bol; 2. vierkante prûgt met dubbele dwarsarmen en platte schijf, gebruikt als offer-altaar (trull); 3. achtkantige prûgt, voornamelijk voorkomend op graven van Ergynne-geestelijken. (Afb. uit: 'Encyclopaedia Spocanica', Hirdo 1948.)

Dit liep op een teleurstelling uit want er werd slechts één skelet (vijftiende eeuw) gevonden, zonder wapens, sieraden of andere voorwerpen die identificatie mogelijk zouden kunnen maken.

[68]

In verscheidene streken zijn de prûgts voorzien van een platte schijf in plaats van een bol. Deze zijn als offeraltaar gebruikt, waarschijnlijk op de wijze zoals in de Ergemip (hoofdstuk 17, hym 5) omschreven: 'De kop van de wollige ommanteling (lam) hing naar Noord, terwijl de looppoten samengebonden naar de rode vuurbal (ondergaande zon) wezen, de ruggengraat (staart) Zuidelijk naar het veld (omlaag) hing en de achterrug zich kaal naar de ochtendwand (oosten) keerde'. Tussen de haakjes staan de verklaringen van de typische Ergemip-woorden. De precieze opsomming van de windrichtingen duidt op het horizontale kruis dat onder de platte schijf uitsteekt en de ruimtelijke voorstelling van de dwarsbalken van de crana is. Dat het lam geofferd wordt is duidelijk: samengebonden poten (denk ook aan de moerashonden!), kaalgeschoren, ondergaande zon (= offertijd).

De laatste eeuw hebben de grafheuvels geen betekenis meer voor het begraven van doden. Er zijn begraafplaatsen en vooral crematoria ontstaan en het gebruik van grafstenen (vaak nog in prûgt-vorm) is algemeen. Als stille getuigen van een religieus verleden liggen de oude lemnâsa er door het gehele land bij. Zij vervullen alleen nog de functie van meditatie- en badplaats. Zij bezitten vaak nog een magische aantrekkings- of afstotingskracht en het onderhouden van de beplanting en het vuur in de toren is een erebaantje dat voorbehouden is aan bepaalde nonnen of uitverkoren jonge jongens.

De Zeruzze-lemnâs dankt zijn bekendheid niet alleen aan de enorme doorsnede van negenentachtig meter en de hoge nâk van twaalf meter, ook de ligging tart elke beschrijving. Hij ligt aan de rand van een diepe kloof, meer dan honderd meter beneden mij glinstert woest en onstuimig de Krappa. Steile wanden, bedekt met varens en veelkleurige bloemen omsluiten het ravijn dat in deze windstille zomerhitte doordrenkt is met een paars zweem. De toeristische belangstelling voor deze grafheuvel met zijn uitzicht op de rivier is nihil. Daarentegen is de Tala-ruïne een eind verderop haast bedolven onder de klauterende kinderen en poserende familieleden die het slachtoffer zijn van een vader met fotografisch inzicht. Ik geloof dat, toen de cassettecamera's in opmars kwamen, alle overgeschoten boxjes en masse naar Spokanië verscheept zijn. Zelden heb ik zo veel ouderwetse rolfilmtostelletjes bij elkaar gezien!

De eens zo trotse Tala-burcht was al eeuwen in verval en is kort geleden gerestaureerd, zodat hij nu eerder lijkt op een kasteel dat nog afgebouwd moet worden, dan op een kasteel dat zijn glorie tijd reeds gehad heeft en al weer aan het aftakelen is. Overal betonnen trapjes, ijzeren leuningen en met witte verf aangegeven schietgaten. Niets wordt aan de fantasie overgelaten, zelfs de afgebrokkelde restanten van de donjon zijn met een ijzeren stellage tot oorspronkelijke proporties verhoogd. Vanaf het platform hebben we een imponerend uitzicht over een diep droog dal, de Berdân-top en het stadje Šerbân, waarboven alle vleermuizen uit de streek zich vroeger verzamelden als er een sterfgeval op komst was.

[69]

Toeristenhuizen, communes en het Ergynne-huwelijk

Even buiten Šerbân ligt een zogenoemd *Entrafer-seert* (Toeristen-huis). Zo'n pension wordt beheerd door de Algemene Spokanische Studentenvereniging en is slechts bestemd voor buitenlandse studenten en natuurliefhebbers. De vreemde nationaliteit moet met een paspoort bewezen worden en het liefhebben van de natuur is impliciet, omdat er in de wijde omgeving geen andere vermaaksmogelijkheden zijn dan wandelen, paardrijden, vissen in de Ýroðoe, die wel de helderste beek van Spokanië genoemd wordt, en zwemmen in de bosvijver.

Bij slecht weer, en 's avonds in het algemeen, zijn de pensiongasten overgeleverd aan de pingpongtafel of een spelletje *logôs-logiys* (logische woorden, of zo iets), een Spokanische scrabble-variant die ik met een ornitholoog uit Rijswijk in het Nederlands speel, zodat we stapels X'en, Q's en Y's overhouden en E's en N's te kort komen. Ik begrijp niet waarom zo'n typisch-Spokanisch spel in een pension voor buitenlanders ligt waar praktisch geen mens deze taal spreekt.

Er zijn ongeveer tweehonderd van deze Entrafer-seerts. Ze zijn heel goedkoop, liggen in de mooiste natuurgebieden, en de leiding doet er alles aan om het de gasten naar hun zin te maken in een typisch internationale sfeer met originele Spokanische elementen. Op speelse wijze kunnen we vertrouwd raken met de beginselen van de Spokanische taal en in alle ernst worden lokale volksdansen en balspelen verklaard en voorgedaan.

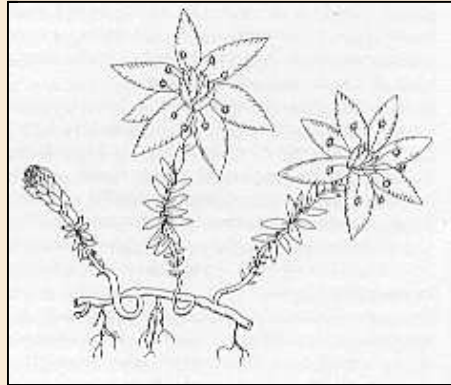
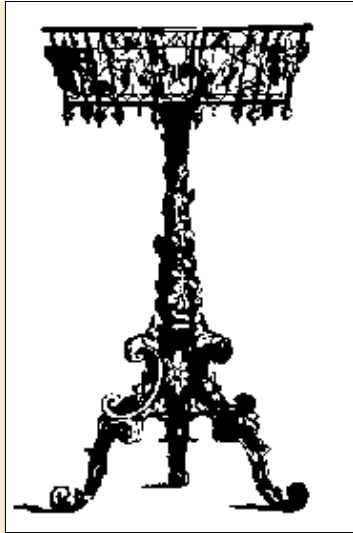
Ik ga het Krappa-gebergte verlaten. In de noordelijke uitlopers ervan worden de bossen reeds dunner, lager en minder. Dan kom ik in het uitgestrekte môliy-gebied van Noord-Bloi, de *Ašas-môliy* (Hazenheide). Dit gebied is bijna vijftigduizend hectare groot en er wonen slechts tweeduizend mensen, verdeeld over vijf dorpjes. Voor de rest bestaat de môliy uit korenvelden, boomgaarden, heide- en duinlandschappen met duizenden schapen. Aan de noordkant van de môliy ligt de havenstad Lift. Bekend zijn hier de vissershaven met zijn oranje loggers, de knotwilgen langs de hoofdstraat en het museum met klederdrachten en oude muziekinstrumenten. Bovendien is de NEK er gevestigd: de grootste grammofoonplatenmaatschappij van Spokanië die onder meer het label *Musifonn*, gespecialiseerd in volksmuziek, uitgeeft.

Het uitgaansleven speelt zich voornamelijk af in en rond het royale negentiende-eeuwse Theatercafé dat in het Spokanisch **Flipflorlurfel** heet, een woord dat men zelfs in nuchtere staat nauwelijks kan uitspreken.

In juli, als de *diyyvre* uitgebloeid is (een blauwe heidebloem op de Ašas-môliy) en de wind uit het zuiden komt, is Lift vergeven van de blauwe pluisjes. Ze hangen in de bomen, plakken aan de ramen en het wasgoed, wervelen in de nauwe stegen en klampen zich vast aan de uithangende visnetten.

[70]

Bijna een derde van de Liftse bevolking is allergisch voor deze pluisjes, in lange rijen staan de proestende en rood opgezwollen patiënten in de wachtkamers van de medische centra. De Prybilynn en Histôx (antihistamine) worden gratis verstrekt.

Links: Een fraai bewerkte dôm (trommel) uit 1850, een van de talloze oude muziekinstrumenten in het Mora-museum te Lift. De dôm wordt vooral gebruikt op Oost-Berref bij religieuze treurmuziek.

Rechts: De diyvre is verwant aan de (gele) muurpeper en heeft blauwe bloemen met een wit gestreepte rand. De wortelstokken kunnen wel vijf meter lang worden. De knop (links) is nog roze, bij het ontluiken verandert deze kleur binnen twee dagen in blauw.

Afgezien van de vijf dorpjes op de Ašas-môliy zijn er ook nog twee communes. De eerste commune (een zogenoemde *kents*, meervoud *kentsa*) doet denken aan een katholiek kloostercomplex: een lang, hoog hoofdgebouw in romaanse stijl, omringd door enkele lagere bijgebouwen. Er is een binnenplaats met een Ergynne-kerk en een rijke kruiden- en moestuin die volgens de middeleeuwse culinaire en medische Ergynne-principes aangelegd is. Hij is daarom voor het publiek opengesteld en tegen betaling kunt u er allerlei kruiden plukken. De bewoners van deze *Mora-Zjoba-kents* zijn vegetarisch, dat wil in Spokanië meestal zeggen dat men wél vis eet. Er wonen hoofdzakelijk oudere alleenstaanden, die een werelds-georiënteerd min of meer religieus leven leiden. Ook leeft er een groep geestelijken die hun plichten buiten de kents vervullen: in de kerken en sociale instellingen van Lift en omgeving. Van een 'familie-kents' is hier dus geen sprake.

De tweede commune, de *Hârin-kents*, is dat daarentegen wel. Dit lijkt het meest op een collectief boerderijencomplex, waar het religieuze aspect echter een belangrijke rol speelt.

[71]

Een groep lage gebouwen, stallen, werkruimtes en voorraadschuren, omringd door een hoge muur, wordt bewoond door een twintigtal gezinnen, of eerder: vaders, moeders en kinderen, en wat alleenstaanden (liever: zij die binnen het kents-verband geen vaste verhouding hebben). De kinderen krijgen in de kents onderwijs en de ouderen houden zich óf met het huishoudelijke en agrarische kentsleven bezig óf hebben een 'burgerbaan' in Lift. Een kleine kilometer buiten de kentsmuren ligt de kerk. Deze is ook voor niet-kentsleden toegankelijk. Het dozijn geestelijken dat in de Hârin-kents woont vindt zijn werk uitsluitend binnen de kents-gemeenschap zelf. In deze commune heerst het Qurharrt-beginsel, zo genoemd naar een zeventiende-eeuwse geestelijke. Men gaat uit van het idee dat een kind bij de moeder hoort en dat elke kents-man in principe de vader van elk kents-kind kan zijn, zowel in fysiek als in psychologisch opzicht. Maar een intieme relatie tussen twee personen wordt niet verloochend: het verschijnsel 'huwelijk' bestaat wel degelijk, al staat het bezitten van kinderen hier geheel los van.

Het hoofd van een religieus georiënteerde kents als de Hârin-kents is de *sakdos*. Deze geestelijke leider wordt geassisteerd door de *claecc*, die bij de aanhangers van het Qurharrt-beginsel ontdaan is van alle menselijke aspecten. Alle godheden in de Ergynne, inclusief de oppergod Erget, zijn personificaties van abstracte begrippen. Zo'n personificatie is méér dan een persoon, het is de combinatie van een concreet persoon plus een abstract begrip. Het hoofd van de kents, de *sakdos*, is een persoon. Hij mist dus het abstracte aspect. Om het ideaal van Erget zo veel mogelijk te kunnen benaderen, om zo veel mogelijk op

Erget te 'lijken', moet de sakdos dus tevens een abstract aspect bezitten. Dit laatste wordt door de claecc voorgesteld. Dat is een vrouwelijke geestelijke die niet meer als mens beschouwd wordt en daarom ook geen naam heeft. Ze mag geen vaste relaties, vrienden of familie hebben, ze behoort in gelijke mate aan alle kentsbewoners toe. In de praktijk betekent dit dat zij bemiddelaarster of sociaal werkster bij de problemen binnen de commune is, maar ook dat zij bereid moet zijn om open te staan voor typisch menselijke emoties van anderen: zij moet troosten, meelachen, meehuilen en bovendien aan de seksuele wensen van de kentsbewoners tegemoet komen. Want de behoefte aan troost, medeleven, voedsel en drank wordt gelijkgesteld aan de behoefte aan seksuele bevrediging.

Er zijn ongeveer driehonderd kentsa in Spokanië; hiervan kennen er ruim vijftig het Qurharrrt-beginsel. Ook buiten het commune-verband speelt het Qurharrrt-beginsel een belangrijke rol. Zowel de meest gangbare interpretatie van de Ergemip als de wetgeving gaan ervan uit dat er slechts een moeder-kind-binding bestaat. Pas als een moeder gehuwd is ontstaat er tevens een vader-kind-binding. Een Ergynne-huwelijk is alleen mogelijk met een 'bindmiddel' (*kalo*) tussen de beide partners. Er zijn allerlei kalo's mogelijk: het samen leven in kentsverband, het samen aanvaarden van een heilige opdracht of religieuze taak (bijvoorbeeld een non en een monnik die zich samen voor de verkondiging van de Ergynne zullen inzetten), het samen opvoeden van een kind. Dit laatste is de meest voorkomende kalo buiten de kents.

[72]

In de praktijk gaat het daarom meestal als volgt: een man en een vrouw willen - omdat ze elkaar liefhebben en/of omdat ze van belastingvoordelen, sociale voorzieningen of goede huisvesting willen profiteren - een huwelijk aangaan. De man zorgt dat de vrouw zwanger raakt en als zij minstens zes maanden zwanger is, of als het kind reeds geboren is, bestaat er een kalo, zodat het huwelijk gesloten kan worden.

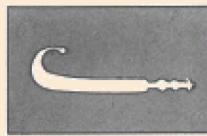
Een traditioneel Spokanisch bruiloftsfeest: gestreepte litted (jasjes) en donkere gryllàs (flaphoeden) zijn onvermijdelijk. De bruid draagt als enige een kélziy (kanten hoofddoek). Op de hâldrec (bruidstaart) brandt een levenskaars en de bruidegom snijdt het baksel met de mustknyf aan. Bruid en bruidegom zijn de ouders van het kind - dit heeft het huwelijk mogelijk gemaakt. De zoete karuff (pruimenwijn) wordt bij de bruiloft uit witporseleinen kelken gedronken.

Soms maken Ergynne-gelovigen geen haast met het huwelijk. Het is niets bijzonders als een kleuter of tiener de huwelijksvoltrekking van zijn ouders meemaakt. Als het kind, of de kinderen, reeds aangenomen zijn in de Ergynne-kerk (het *kadyr*-ritueel ondergaan hebben), is het huwelijk van de ouders aanleiding tot grootse feesten. Dan is het bijvoorbeeld de gewoonte dat de kinderen op school op perziken of peren trakteren.

[73]

Dat hiervoor speciaal sappig fruit gebruikt wordt is niet toevallig: het associeert met het kadyrritueel waarbij alle genodigden sappig fruit, geurende bloemen of verse groente in een marmeren schaal deponeren, waarna de inhoud fijngestampt wordt en aangelengd met wijn en honing. Hierin wordt de ontklede aanneming (meestal zo'n jaar of zes) ingewreven. Het arme kind ligt vervolgens van top tot teen onder de kleverige brij op het altaar te rillen, terwijl zijn familie en kennissen de kerkelijke feestelijkheden voortzetten. Tot slot wordt de aanneming met gekookt rivierwater gewassen, zoals trouwens ook vlak na de geboorte gebeurt.

Terug naar het huwelijk: wat het ja-woord in het stadhuis is, ook in een Spokaneisch stadhuis moeten beide partners 'siy' zeggen, is de *hâldrec* bij de kerkelijke inzegening. Dit is een enorme cake met honing en bessensap, sponsachtig van samenstelling en bedekt met warme vanillesaus. De cake wordt gebakken door de aanstaande bruid, die geassisteerd wordt door haar moeder of een oudere, in het bakken gespecialiseerde vrouw, want het recept is gecompliceerd en de cake wordt per definitie meestal maar één keer in iemands leven gemaakt. Regelmatig staan er in de krant advertenties van vrouwen die hun diensten als 'hâldrec-bakster' aanbieden!

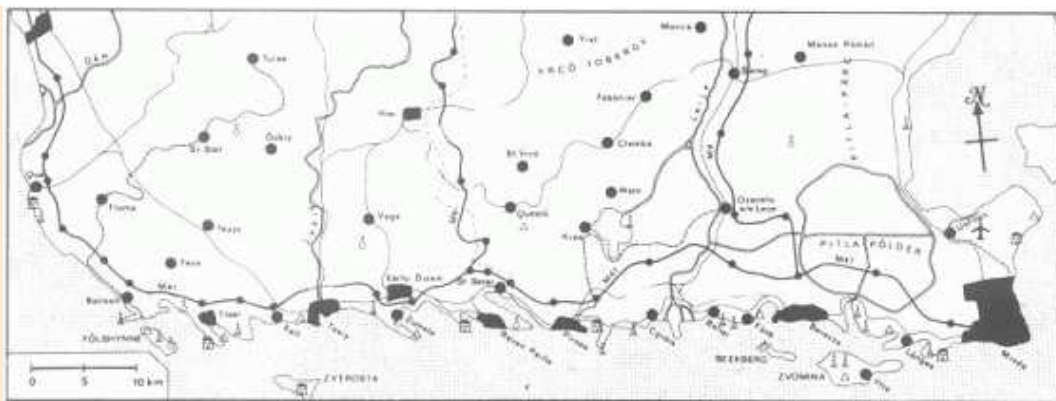
De mustknyf (schoenmes) komt ook voor op de vlag van het district Ales op Noordwest-Lifka. Het groen van de vlag symboliseert vruchtbaarheid en het geel van het mes is de voortplanting (ofwel het voortbestaan of de continuïteit van alles wat leeft).

De aanstaande bruidegom heeft ook een taak: hij moet een *mustknyf* (schoenmes) zien te bemachtigen. Als hij het niet van zijn schoonouders kan krijgen zal hij een goede vriend (de 'hartgenoot') opdracht geven om voor zo'n mes te zorgen. Dit kan via de geestelijke van de kerk waar het huwelijk gesloten zal worden. Deze geestelijke is overigens met bijna de hele organisatie van het huwelijk belast, hij zorgt voor de klederdrachten, de uitnodigingen, voedsel, drank, muziek, enzovoort. Hiervoor heeft hij een staf ondergeschikten in dienst, de *helbiatjens* (letterlijk: 'kleders').

De punt van de mustknyf eindigt in een sierlijke krul, als van een oosterse pantoffel. Het geheel zit in een houten schede waaruit alleen het gedraaide houten handvat steekt. Mes en schede hangen met een ketting of koord aan de gordel die bij het traditionele kostuum van de bruidegom hoort. Het meest opvallende aan het mes is het zeer botte lemmet. Het is de bedoeling dat de *hâldrec* met dit mes aangesneden en onder de bruiloftsgasten verdeeld wordt en om de zachtheid van de cake aan te tonen dient het mes bot te zijn. De bruid geeft feitelijk haar ja-woord door de cake inderdaad mals te maken (het recept is zodanig dat de cake keihard wordt als deze maar even te lang in de oven staat) en de bruidegom geeft zijn ja-woord door de cake inderdaad aan te snijden.

[74]

Het toeristische zuiden van Berref: de Zverosta-kust en de regatta op de Trendon

De zuidkust van het eiland Berref, de Zverosta-kust. Alleen toeristisch interessante plaatsen staan aangegeven. Het Pitla-park is een natuurreservaat met uitgestrekte mōliys en bospartijen. Het Yrcō-gebergte is geheel verstoken van wegen, alleen goed getrainde bergwandelaars kunnen het doorkruisen. De Pitla-polder ontstond in 1880 na de drooglegging van de Pitla-fonis, een inham die Minde op het eilandje Âmquffa van het vasteland scheidde.

@ campings met privé strand @ hotels en pensions met privé stand @ voor het publiek
opengesteld klooster (soms met overnachtingsmogelijkheden) @ kasteel of ruïne, open voor
publiek

Het meest uitgesproken toeristengebied in Spokanië is de Zverosta-kust: de zuidkust van het eiland Berref met zijn talloze baaien, stranden en vissersplaatsjes, voor zover de badgasten de vissen nog niet vervangen hebben.

Door een gelukkig toeval ben ik in de gelegenheid om mij per privévliegtuig van Lift naar Minde, de grootste stad aan de Zverosta-kust, te begeven. Ik heb afgesproken op het vliegveldje van Lift. Het binnenlandse vliegverkeer is tamelijk intensief, niet alleen bestaan er goedkope en frequente lijndiensten van de Spocanair, ook het bezit van een privévliegtuigje is een alledaags verschijnsel, al blijft het tot de wat grotere belastingbetalers beperkt.

Na enig zoeken in de cafetaria van het vliegveld vind ik de man met het witte sjaaltje die mij in een Baby-Skytwin naar Minde zal vliegen. De Skytwin is een lawaaierige Engels-Spokaneische coproductie die in Engeland wegens een miniem mankement uit de lucht gehaald is. We volgen eerst een heel eind de oostkust van Bloi en ik zie bekende plekjes, als de wallen om Slofaro en het Kriyfter-museum, voorbijschuiven. Boven het Ergânt-moeras buigen we recht naar het zuiden af, we scheren over het opvallend goed geconserveerde marktstadje Kwåg waar de burgemeester in 1975 zijn vrouw heeft vermoord. Dit is het enige dat de piloot mededeelt. Zijn lederen vliegerskap en witte sjaal doen in de windvrije cabine achtergebleven aan.

[75]

Daar slingert de Grât beneden ons, van bovenaf wordt de beslotenheid van de zwaar omheinde landgoederen indiscreet teniet gedaan. Onze koers verlegt zich nu wat meer naar het oosten, want we willen de toppen van het Lafter-gebergte op veilige afstand aan stuurboord houden. Nu zien we het mûliy-gebied langs de zuidoostkant van Berref, dat voor het grootste gedeelte tot de koninklijke domeinen behoort. Duidelijk is de ring van opgerichte rotsblokken te onderscheiden die een veertiende-eeuws grafveld markeert. Dit is de enige toeristische trekpleister van het uitgestrekte mûliy-gebied, maar ik raad u toch aan het eens te bezoeken.

Het **Merdec-graf** bij Aâstiy, vlak boven het Pitla-park (zie kaartje). De tekst op het bekende bordje met de rode gestileerde A luidt ongeveer: 'Merdec-graf (12de eeuw), van enige voorvaderen van het riddersgeslacht Flâs-Comâf. Een van de weinige graven zonder lemnâs (grafheuvel) en toch omringd door gâlytts (opgerichte stenen om trollen en boze geesten te weren). De grote platte gâlytt rechts is een altaar. (...) De kunstig bewerkte bijbehorende prûgt (stenen crana-teken) staat in het Merdec-museum te Plenk'.

[76]

Dan zien we vanuit ons vliegtuig in de verte het Sinto Jost-meer opdoemen, een gloednieuw stuwmeer als een zwarte inktvlek tussen de blauwgrijze hellingen. De enorme bundels hoogspanningsleidingen glinsteren in de zon. De aanleg van dit meer heeft desastreuze gevolgen gehad voor het subtiële geologische evenwicht in de aardkorst, want in de directe omgeving vinden er voortdurend aardverschuivingen en verzakkingen plaats.

Dan krijgt de nog steeds zwijgende piloot ineens een bevlieging en hij draait enkele rondjes, zodat de grillige Zverosta-kust als een carrousel boven, voor en achter ons voorbij suist. Enigszins bleek weggetrokken zie ik eindelijk de palmbomen en agaves voor de neus oprijzen en dan landen we even ten noorden van de pastelkleurige stad Minde op het drukke vliegveld Uofiten.

We zijn slechts tweehonderd kilometer verder, maar de beschuttende bergrug die op enkele kilometers afstand parallel aan de baaien en landtongen oprijst en de warme golfstroom die hier tegen de stranden en klippen aan komt rollen, zorgen voor een subtropisch mini-klimaat. Met wat extra zorg zijn de palmen, agaves en cacteeën heelhuids de winter door te krijgen en de vele steden en stadjes die voor een in Spokanië onbekende lintbebouwing zorgen, proberen elkaar in luxueuze promenades, badstranden en hotels te overtreffen. Alleen enkele grotere gemeenten, zoals Tosi, Berezze en Minde hebben directe associaties met de mondaine oorden aan de Côte d'Azur van de jaren zestig, zij het dat het buitenlandse toerisme aan de Zverosta-kust nog niet ontkiemd is, laat staan een goedkoop massatoerisme dat de woekering van campings, vakantiekolonies en minderwaardige pensions rechtvaardigt.

Met iets dat het midden houdt tussen een interlokale tram en een boemeltrein, en dat alle dorpen, stadscentra en buitenwijken langs deze kust aandoet, reis ik naar Minde-Centrum. De Spokanische

Spoorwegen hebben dit nieuwe vervoermiddel Xijernolac (Kustwagen) genoemd en het geheel verkeert nog in een experimenteel stadium. Dat blijkt niet alleen uit de 'introductiekorting' die berekend wordt om potentiële klanten te winnen, maar ook uit de bouwketen die als stations fungeren en de dienstregeling die als niets fungeert.

De binnenstad van Minde bestaat uit een wirwar van hellende straatjes met veel viswinkels en parfumerieën. Een gewaagde combinatie. Overal op de straathoeven staan glazen bakken met kastanjes. Ernaast is een soort brievenbus voor de formuliertjes waarop je het geschatte aantal kastanjes in de bak kunt schrijven. Wie het juiste aantal heeft geraden mag twee weken naar de Canarische eilanden.

De tweede plaats aan de Zverosta-kust is Tosi. Hier is een grote jachthaven en de voormalige zomerresidentie van de koninklijke familie trekt er veel bezoekers. Er is een interessante collectie kunstwerken en er worden kamerconcerten gegeven. Ook de stuw in de Jaki, die bij Tosi in zee uitmondt, is een bezoek waard; het verval is hier wel drieëntwintig meter! Hiermee is de vroegere serie stroomversnellingen verdwenen, zodat de rivier bevaarbaar werd.

De stranden aan de baaien langs de Zverosta-kust zijn (nog) rustig, maar een strandstoel moet bijna altijd gehuurd worden. Hier het strand bij Sinto-Bater, aan de Paille-fonis.

Mijn verblijf aan de Zverosta-kust is slechts van korte duur, want ik wil een van de grootste evenementen in Hirido niet missen. Na enkele dagen reeds laat ik het centraalstation van Tosi achter me om vier uur later in Hirido aan te komen.

[77]

Het zuidelijke deel van Hirido is niet alleen bekend om zijn regeringsgebouwen en andere grote kantoorpanden, ook de villa's en bungalows van de grootste Spokaneische belastingbetalers hebben hun plaatsje langs de oevers van de Trendon en in het achterland gevonden.

Het behoeft daarom ook niet te verbazen dat de faciliteiten op sport-, cultuur- en ontspanningsgebied in dit stadsdeel ook de levensstijl en de pecuniaire voorrechten van de bewoners op duidelijke wijze illustreren. Wij dienen hierbij wel te bedenken dat een Spokaneische exclusiviteit niet altijd gelijk aan de onze hoeft te zijn. Zo worden de faciliteiten op hippisch gebied (zes maneges, twee renbanen en een dicht net van ruiterspaarden) als iets vanzelfsprekends ervaren - de aanwezigheid van een voetbalveld en een visvijver is zeer exclusief.

Ook de zeilvereniging in Hirido-Zuid geldt als een exclusieve aangelegenheid. Deze heet dan ook *Koninklijke Zeiljachtclub*, kortweg **KSC**, en de leden ervan, die alle door een autoritaire ballotagecommissie voorgedragen zijn, kunnen we tot de meest gerenommeerde en gefortuneerde Spokaneïërs rekenen.

De KSC met zo'n driehonderd leden bezit een mooi futuristisch clubgebouw op het eind van een lange pier in het Pûlpoem-meer. Het auberginekleurig betegelde gebouw vervangt het houten clubhuis uit 1841 dat in 1972 tijdens een galadiner met kaarslicht afbrandde.

[78]

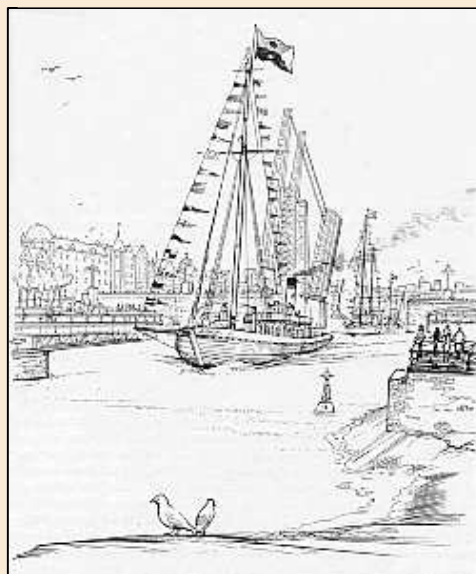
Hierbij waren zevenentwintig doden te betreuren die - ondanks geloof, familiewensen of testament - als as in urnen in de kelders van de **Koningskerk** te Kosÿr bijgezet zijn. Deze gedwongen groepscrematie heeft voor een nationaal schandaal gezorgd waarover de kranten na tien jaar nog niet uitgeschreven zijn. Het nieuwe clubgebouw is slechts toegankelijk voor de leden met hun introduc  (e)s; alleen het restaurant, waarvan de mahoniehouten lambriseringen, smeedijzeren wandlampen en met koper ingelegde palissander meubelen afkomstig zijn van het trotse vlaggeschip *SS Kindis Huronka* (lijndienst B  r  -New York 1884-1964), is ook voor Jan met de pet toegankelijk. Als u geluk hebt kunt u hier de Groten van Spokani   aantreffen. Ook de koninklijke familie of wie zich daartoe rekent pleegt hier geregeld te dineren; de handeling van het eten geschiedt natuurlijk achter schotjes of gordijnen, maar voor een zeldzaam glas sherry wil er nog wel eens een prins of prinses aan de bar plaatsnamen. H   l fortuinlijke gasten treffen misschien zelfs prinses Lamy Vequesy achter de vleugel aan. Haar swingende jazzmuziek durft zij na enkele glazen sherry bovendien nog vocaal te ondersteunen - 'steunen' is in dit geval letterlijk op te vatten...

Behalve dit gastvrije restaurant dat niet voor niets **Ef Tuffes Karee** (Het Open Schip, maar ook: Het Lekke Schip) heet heeft de Jachtclub nog een troef in handen om het contact met de buitenstaander in stand te houden: de jaarlijkse regatta, de **Sailka**, op 23 juli. En hierom heb ik de Zverosta-kust zo snel weer verlaten.

Gepavoiseerd met seinvlaggen en de Spokanische eilands- en districtsflaggen liggen alle schepen van de KSC-leden in de haven naast het clubgebouw in het gelid, tot er om precies    n uur 's middags klaroengeschal over het water klinkt. Dan nemen de in het wit gestoken bemanningsleden afscheid van de belangstellenden en nieuwsgierigen die tot aan de loopplanken een kijkje in de jachten hebben mogen nemen en wordt er in een grote stoet de haven uit gevaren, de Trendon af. De schepen met een even nummer varen langs de oostzijde van Mikkon en de oneven nummers langs de westkant. Het eilandje is zodoende geruime tijd geheel ingesloten door de vrolijk gekleurde vlaggen, en duizenden belangstellenden staan juichend langs de kades en oevers. Het vaarwater door Hirdo is helaas te smal om zeilend af te leggen, maar als de Trendon ten noordwesten van Hirdo traag en breed door de beboste heuvels en de m  liys van D    ne stroomt kunnen de zeilen meestal gehesen worden en is de feestelijkheid nog groter. Alle Trendonoevers zijn overbevolkt. Groepen ruiters, kampeerders, welkomstvuren en muziekkorpsen staan de wel vier kilometer lange stoet op te wachten!

In de namiddag worden de schepen in Klalb   verwacht en daar zal overnacht worden. Het is traditie dat het gemeentebestuur voor een grootscheeps onthaal met kermis, markt en optochten zorgt. 's Avonds vormen drinkgelagen en vuurwerk het hoofdbestanddeel en de volgende dag wordt katterig de tocht voortgezet.

[79]

De Sailka. Het platbodemjacht met zijn karakteristieke opbouw van jonkheer Mesturia Ploji-Loc  r   n, voorzitter van de Koninklijke Zeiljachtclub, is de koploper van deze

jaarlijkse regatta. Hij vaart hier gepavoiseerd en wel door de geopende Pârc-draaibrug in het zuiden van Hirdo.

De drie sluizen in het Trendon-kanaal zorgen voor nogal wat oponthoud, maar ook hier wordt de tijd met allerlei festiviteiten veraangenaamd.

Het Trendon-kanaal is aangelegd om de stroomversnellingen en de Xeest-waterval in de hier smalle en kronkelige Trendon te omzeilen. Als de stoet de grote stad Trondom binnenvaart is het al de tweede namiddag.

[80]

Dwars over de rivier zijn linten in de nationale kleuren gespannen en de koploper, het platbodemjacht van jonkheer Mesturia Ploji-Locârðen, voorzitter van de KSC, vaart ze onder luid gebrul van de toeschouwers kapot. Dan klinken er zeven salvo's uit de kanonnen op de zeventiende-eeuwse vesting. Laat op de avond wordt Empecho aan de monding van de Trendon bereikt. Ook hier weer feest. Velen hebben met de auto of motorfiets de hele stoet vanaf Hirdo gevolgd en in Empecho is het Marktpllein dan ook als provisorische camping ingericht om alle Hirdoërs voor één nacht te kunnen opvangen. Gewoonlijk is de chaos in Empecho niet te overzien en zowat het halve leger is ingezet om de ergste rellen te voorkomen. De traditionele tocht van Hirdo naar de Hildi-fonis, de grote zee-inham van Berref, is ten einde en de meeste schepen zullen hun weg vervolgen naar de Zverosta-kust, Garos of Zuid-Europa.

De eerste Sailka die destijds nog 'Jachttocht van Huron II' heette, werd in 1924 gehouden ter gelegenheid van de verjaardag van koning Huron II, die hij in Tosi vierde. De tocht ging toen echter direct vanaf Empecho door de Hildi-fonis naar Tosi, waar de koning destijds de zomermaanden doorbracht. Het Trendon-kanaal bestond nog niet, dus een zeiltocht vanaf Hirdo behoorde nog niet tot de mogelijkheden. Toen bleek dat de koning het jaar erop niet meer zijn verjaardag in Tosi vierde (men zegt omdat hij het huldebetoon met al die schepen verschrikkelijk vond), volgde er ook geen tweede regatta meer. Maar toen drie jaar later (1927) de opening van het Trendon-kanaal voor de zo lang begeerde snelle verbinding van Hirdo naar zee zorgde, was een nieuwe aanleiding voor een massale regatta gevonden.

De vissershaven Empecho is na de opening van het Trendon-kanaal snel uitgegroeid tot een transitohaven met economische bindingen met Hirdo en de andere grote steden langs de Trendon. Ook de land- en tuinbouwproducten uit de vruchtbare streek ten noorden van de Trendon konden nu gemakkelijk via Empecho naar de andere eilanden vervoerd worden. Empecho kent tamelijk veel industrie (conserven en aardewerk), maar ondanks al deze technische ontwikkelingen hebben de Ÿpse-moerassen rond de Trendon-delta bij deze stad nog steeds een ongestoord ecologisch evenwicht, waardoor ze tot natuurreservaat verklaard zijn. Hier groeien de elders zo zeldzame moerasorchidee en de roze parnassia. Ook leeft hier de *flechâ-ur-klavior* (podiceps clavus), een aan de dodaars verwante kuifloze vogel die een eigenaardig prriep-prrrop geluid maakt. Tot in de vorige eeuw werd gedacht dat de groene en de blauwgroene variëteit twee verschillende vogelsoorten waren en de groene werd *flechâ* genoemd en de blauwgroene *klavior*. Toen een amateur-ornitholoog in 1903 bewees dat beide vogels slechts varianten zijn van één en dezelfde soort, heeft hij beide namen met *ur* ('en') aaneengesmeed: *flechâ-ur-klavior*. Deze informatie kreeg ik van de Rijswijkse ornitholoog tijdens een spelletje logôsligiys toen hij met het woord DODAARS een extreem hoog aantal punten behaalde.

Achter de Ÿpse-moerassen doemt het Tora-gebergte vrij snel op.

[81]

Dit is het kaalste en meest woeste gebergte van Berref. Het centrum ervan is de stad Lammafin waar de schrijver Neemt Kerfewynne (1690-1763) geboren en gestorven is, maar nooit gewoond heeft. Het ter ere van hem opgerichte monument (1772) stelt een enorm opengeslagen boek voor waarop een standbeeld van de schrijver. Het geheel is uitgevoerd in Tora-graniet en de tekst op de opengeslagen bladzijden bevat de namen van meer dan honderd bekende (?) Spokanische schrijvers en dichters. Het is toegestaan er overheen te lopen, als men maar niet in de verleiding komt ook zijn eigen naam in het graniet te hakken. Deze grap kostte de toen nog onbekende schrijver Bochôc Fâga in 1868 vier jaar gevangenisstraf!

Lammafin is bovendien bekend als wintersportplaats en er zijn thermische baden die gezond heten te zijn. Ik heb voor u de badinrichting met de exotische naam **Eldorado** uitgekozen. Het kuurbad Eldorado lijkt op een ziekenhuis uit de tijd dat de bacterie nog niet ontdekt was en heeft witte betegelde ruimtes, met antislip-rubber beklede trappen en draadglazen koepels die door hun beslagenheid de zon buiten houden.

De 19de-eeuwse thermische badinrichting Eldorado gaat verscholen achter een gedistingeerde gevel uit 1919, ontworpen door de architect Sulf Ýlanos-Firos.

Geheel ontkleed worden we in een schemerig vertrek gelaten waar een reusachtig haardvuur en het water dat langs de ruwe stenen wanden stroomt voor een sauna-effect zorgen. Na voldoende doorstoomd te zijn worden we door enkele badjuffrouwen in wit verpleegstersuniform elk in een vertrek gelaten, waar we op een van wielen voorziene brancard moeten liggen. Dan worden we in koud vloeiend papier gewikkeld, van top tot teen, waarna er een laag grijze geparfumeerde gelei overheen gaat.

[82]

Vervolgens worden we een droogruimte ingereken en het is belachelijk om te zien hoe minstens veertien lichamen, op gelijke wijze ingepakt, liggen te drogen. Alleen onze hoofden steken eruit. De gelei trekt samen en dat geeft het gevoel levend gemummificeerd te worden. Hier en daar klinkt uit het halfduister een licht gekreun. Of het van genot of ellende is wordt me niet duidelijk.

Na een benauwend lange tijd zijn we volkomen ingedroogd en verschrompeld, de Kriyfter-honden gelijk, en we krijgen iets uit een porseleinen kroes te drinken. Een soort warme vruchtensap met kaneel en nootmuskaat, smerig maar opwekkend.

De volgende etappe. We worden met lederen riempjes om enkels, buik en schouders vastgesnoerd en de lichte paniek neemt iets toe. De brancards worden één voor één een rubberen klapdeur door gereden en het geluid van stromend en bruisend water is nu hoorbaar. Met brancard en al worden we in een bassin onder een hoek van 45° gezet, zodanig dat onze hoofden net boven de oppervlakte uitsteken. Met ontstellende kracht spoelt er lauw modderig koolzuurhoudend water langs onze lichamen. Ik dreig meegesleurd te worden en de gelei lost op en verdwijnt, met vloeiend papier, in een afvoergoot. Nu begrijp ik het nut van de riemen.

Na enkele minuten worden we modderig en kriebelig op het droge getrokken. We worden losgegespt en krijgen een witte badbroek van eenheidsformaat waarbij rekening met de meest corpulente gasten gehouden is. Het kledingstuk is voorzien van een veter die om de buik aangesnoerd dient te worden en een nummer op het zitvlak. Een houten kippenladder brengt ons een verdieping lager, waar zich een normaal zwembad bevindt. We dienen eerst de modder eraf te douchen, een zwaar bebrilde vrouw ziet er nauwkeurig op toe dat dit ook werkelijk voor honderd procent gebeurt. Dan mogen we ons in het heldere koolzuurhoudende bronwater gaan vermaken. Overal roodgevekte mannen en vrouwen met genummerde broeken. Sommigen spelen achter een boeienlijn een soort waterpolo met een bal die scherp piept als je er te hard in knijpt. Het blijkt dat er in dat geval strafpunten uitgedeeld worden, deze worden op een groot telraam genoteerd. Anderen liggen op de kant onder een solarium (terwijl buiten de zon schijnt) of genieten van een consumptie op het met palmbomen afgescheiden terrasje. Je mag een uur blijven; dan wordt je nummer afgeroepen, maar vóór die tijd sta ik al weer buiten op de stoep. Gebroken, hongerig, dorstig.

Als u ook van plan bent om een dergelijk 'kuurbad' te bezoeken is het wellicht een opluchting om te weten dat er ook een 'simpel bad' (*simpla wik*), zonder geleimassage en leren riemen, genomen kan worden.

De omgeving van Lammafin voldoet geheel aan de beschrijvingen in de aanmoedigingsfoldertjes.

Woeste bergstromen, dichte bossen, heldere vergezichten, kale toppen, geheimzinnige grotten (zoals de Ftôn-helmy met zijn fluitende wind) en vele ruïnes van kloosters en kastelen. Op de skihellingen grazen nu geiten en schapen en de skiliften staan er hartje zomer nutteloos bij.

[83]

Het Tora-gebergte, het Zwanenmeer en een herberg van grote klasse

Een eindje boven Lammafin ligt het bergstadje Acaratsa. U kunt dit vanuit Lammafin langs vier routes bereiken. Eigenlijk moet u deze alle vier uitproberen, want het berglandschap dat u dan te zien krijgt is zo imponerend dat u bijna gaat geloven dat Hult, de Ergynne-god die de bergen kneedde, werkelijk bestaan heeft. De eerste route is in kilometers de langste maar tevens de gemakkelijkste. U neemt de lokaaltrein van Lammafin naar Sinto-Torafebabô en hier stapt u over op de trein naar Acaratsa. U passeert vier tunnels die langer zijn dan twee kilometer en tien viaducten met een gemiddelde hoogte van zestig meter boven de dalbodem. Het wordt wel de mooiste treintocht van Spokanië genoemd. De tweede route vereist een enigszins ervaren chauffeur en een auto met een goede stuurinrichting. De weg van Lammafin naar Acaratsa kent geen echte haarspeldbochten, maar slingert des te meer langs loodrechte rotswanden en diepe ravijnen. Als het geregend heeft ligt de weg bezaaid met rotsblokken en is op veel plaatsen overstroomd.

De derde route is alleen voor sportieve toeristen geschikt: zij kunnen een pad langs de Caherrte volgen, een woeste, hier en daar ondergrondse beek die langs Lammafin en Acaratsa naar het noordoosten stroomt. Het pad is officieel een fietspad, maar het is op bepaalde punten zo kronkelig en smal dat het al een hele opgave is om het te voet af te leggen. Het vijftien kilometer lange traject voert langs overweldigende rotspartijen en in de diepte glinstert de beek die soms over steile uitgehouwen trappen te bereiken is, speciaal ten behoeve van de vissers, want de Caherrte staat bekend om zijn enorme rijkdom aan vis. Als u het pad wilt volgen dient u wel een goede zaklantaarn en een warme trui mee te nemen, want het voert door een donkere, tochtige en ijskoude tunnel van bijna een kilometer lengte.

De vierde route kan alleen door ervaren kanovaarders gevolgd worden. Vanuit Lammafin kunt u de gehele Caherrte tot aan de Kjûpur-zee per kano afleggen. Het is een lastig traject met veel stroomversnellingen en het wordt afgeraden om op eigen houtje de beek af te zakken. Van mei tot september worden er echter groepstochten georganiseerd.

Maar op welke wijze u ook Acaratsa bereikt, het riant **Stadsrestaurant** aldaar heet u welkom met een goede keuken en een wijd uitzicht.

Aan de noordrand van Acaratsa begint een aanbevolen toeristische weg, niet geheel ongevaarlijk, die verboden is voor caravans en vrachtauto's en die zich haast onverantwoordelijk over de Torât-pas naar Sinto-Torafebabô slingert. In dit wintersportoord komen ook 's zomers al meer en meer toeristen.

Dagjesmensen die er aardewerk (kruidenpotjes en vergieten) of geitenkaas willen kopen.

[84]

Of alleen maar de put willen zien waarin vroeger moordenaars, heksen en homofielen geworpen werden. De laatste moordenaar vond er in 1851 de dood.

De reclame voor Kirn-bier en de affiche met 'Wees eens toerist in eigen land' maken duidelijk dat we met een koffiehuis in Spokanië te maken hebben. Voor de rest is de inrichting echt Hollands. De Polder-poentel van Bram Roodakker vindt u bij Sinto-Torafebabô.

'De koffie is klaar' staat er in het Nederlands op een knusse **uitspanning** tussen Sinto-Torafebabô en Sinto-Ana-Plaju aan de Caherrete. Karrewielen met kaarsen, karrewielen aan de wand, biertonnen als tafels, dikke Perzische kleden afgedekt met een glasplaat, delftsblauwe borden met bollenvelden achter de tap. De koffie wordt in een wit kopje met oor en schoteltje geserveerd en er ligt een speculaasje bij. Wat moet een Spokaniër hier niet van denken! En wat moet Bram, de eigenaar, niet denken als hij ook werkelijk een Hollander in zijn zaak aantreft.

De noordwestelijke schouder van Berref vormt het district Tjemp. Het noordelijke deel hiervan, voorbij de uitlopers van het Tora-gebergte, is een vlak môliy-landschap dat Kârty heet. Een aantal zaken zijn hier de moeite waard.

[85]

Ten eerste Yrtanû, midden in het môliy-landschap met heide-struiken en dennetjes waaraan grijze dennenappels groeien. Van de kronkelige takken worden kap- en wandelstokken gemaakt. Als je niet weet waar je die voor moet gebruiken, is het altijd een aardig gezicht om de wandelstok aan de kapstok te hangen. Het plaatsje yrtanû biedt geen vertier, noch cultuur, u vindt er slechts een harmonieus samenspel van geplaveide straatjes, bakstenen geveltjes en geraniums.

Ten tweede is er het vlakke landschap van Kârty zelf. Tussen het Tora-gebergte en de hoge duingebieden langs de kusten is de accidentatie en boomgroei gering. Vooral ten westen van Nutterkoles heeft een Nederlander het gevoel dat hij net zo goed thuis had kunnen blijven: hier grenst het Ympacc-moeras aan zee. Troosteloos, koud, winderig, bewoond door een enkele pierensteker, strandjutter of vogelwachter. Bij gebrek aan duinen moet een hoge dijk de môliys voor overstromingen behoeden. Een kilometer of tien ten oosten van Nutterkoles, daar waar het Ympacc-moeras overgegaan is in het duingebied van Jelde (met het natuurreservaat Mariy-dunjes), is ons derde interessante gegeven, het *Sven-ses* (Zwanenmeer) waar geen enkele zwaan of ballerina te bekennen is. Wel duizenden meeuwen - kokmeeuwen, zilverstaartmeeuwen, gevlekte kuifmeeuwen. U bent hier op de plaats waar eens een paleis door zwanen bezet was en de resten ervan liggen voor u! Een bordes, te bereiken over enkele afgebrokkelde en met oranje mos begroeide treden, draagt negen marmeren zuilen en een onduidelijk fragment van een zware muur. De ruïne is geheel met meeuwepoep overdekt en hoe het paleis er vijfzeshonderd jaar geleden werkelijk uitgezien heeft, kunnen we slechts gissen. Wie Helurfe, de bewoner ervan, precies was, weten we evenmin. Alleen een sage, opgebouwd rond het thema van een *fyruf*, is er voor het nageslacht bewaard gebleven.

Een fyruf is een korte plastisch-dichterlijke beschrijving van een veel in Spokanië voorkomende diersoort, van zijn omgeving en van de plaats die dit dier binnen het Ergynne-geloof inneemt. De fyrufs vinden we opgetekend in de Ergemip en over de zwanen staat er onder andere:

'Kronkel-zwierige zwanen pikken uit de marmeren voederkuip. Zij rekken hun hals in een soepele zwaai. Zij plaatsen één been achterwaarts met een kwakend geluid. De marmeren voederkuipen staan in Helurfes paleis waar thans de goddelijke zwanenhoedster die Iylmeene heet de zalen en zuilengangen beheerst. De eerste zuilengang heeft bronnen voor dorstige vliegvogelen. De tweede zuilengang heeft slingerende gangen met de wachters: zwaansvogelen die over Jelðes duintoppen uitturen tot Ergets dienaress het paleis van zijn vloek komt verlossen. De derde zuilengang heeft zuilen, zuilen, vele rijen met zuilen. Geen een van nut, geen enkel wezen, want hier wagen de vogelen zich niet. Dit is het dwaalspoor van Helurfe. De vierde zuilengang stijgt omhoog. Zonnewegen en maantrappen die begaanbaar zullen zijn voor hen die sterven. Voor gestrafte zwaansvogelen. De vijfde zuilengang is bedekt met het dons der jongen.

[86]

Hier zal Iylmeene haar zwaansvogelen leiden als Ergets dienaress het paleis uit zijn vloek komt verlossen'.

Volgens de sage die deze fyryf als thema heeft, haatte Helurfe vogels. Hij haatte het gekrijs van de meeuwen, het geppriet van de flechâ-ur-klaviors in het Ympacc-moeras en het gekoer van de duiven onder zijn paleisdak. Erget heeft hem daarom gestraft. Erget stuurde zesendertig zwanen op het paleis af, in alle zalen nestelden zij zich. Zij vielen op al het voedsel aan, zij baadden zich in Helurfes kuip en zij legden eieren in zijn bed. Zij doordrenkten de drinkwaterbakken met zwanedons en zij krijsten vierentwintig uren per dag in een driestemmig koor. Zelfs de duiven onder het dak en de meeuwen in het meer vluchtten. Zo ook Helurfe met zijn gevolg. Hij vertrok naar onbekende oorden en de zwanen hadden het gehele paleis bezet. Pas na zijn dood - en Erget stuurde zijn dienaress Moetsa naar het paleis om Helurfes dood te verkondigen - trokken de zwanen zich terug.

Het paleis raakte in verval en de meeuwen voelden er zich weer thuis. Bovenop de duintop kan ik met eigen ogen aanschouwen dat dit zo is. De meeuwen krijsen in de diepte en de laaghangende bewolking vormt een dramatisch decor voor de marmerbrokken. Het regent nog nèt niet. Het is een vreemde gewaarwording om in een schilderij van Willink te lopen. Een vervallen paleis midden in de duinen, resten van zuilengangen en krijsende meeuwen, zelden ligt een Spokaneische sage zó tastbaar aan je voeten!

Aan de rand van het beschermde duingebied vind ik mijn auto terug. Er staat een jeep naast. In de jeep zit een duinwachter. Door het open raampje krijg ik een standje dat ik hier met gemotoriseerd vervoer ben gekomen. Bovendien had ik een wandelkaartje bij de boswachterij in Lenano moeten kopen.

Zo sta ik dus weer met beide benen in de hedendaagse Spokaneische realiteit.

Terug naar het Tora-gebergte. Ik kan u nu iets verklappen omdat ik weet dat u toch niet in groten getale naar deze streek zult komen. Bij Sinto-Torafebabô is een zijweggetje dat naar de Caherrte leidt. Dan het derde zijpad rechts. Na een kilometer eindigt dit in een soort duinpan waar de auto geparkeerd kan worden. Er groeien zeer hoge jeneverbesstruiken, wilde rozen en kromme dennen. De hellingen zijn aan alle kanten onoverkomelijk steil, maar u kunt uw weg vervolgen over een smal pad dat snel afdaalt tot het niveau van het loofbos. Dan ziet u uiteindelijk een leien dak tussen de bomen glimmen. De geur van het fijnste wildbraad, middeleeuws gekruid, zal uw neus strelen. Als zúlke geuren al de schoorsteen uitvliegen, wat moet er zich dan niet binnen in de haard zelf bevinden? Hele reeën, onder volle maan geslachte lammeren, een rondborstige varkensham... wacht tot Wina Born haar culinaire belevenissen in deze herberg beschreven heeft.

Natuurlijk zijn er vele herbergen, *póntels* geheten, die met trots de keukendeur kunnen openzetten. Maar zelden leeft een herberg nog zo in het verleden als deze hier in het **Lâstyre-woud**, half hangend over de Caherrte, die de herberg niet alleen van verse forel voorziet, maar haar hele bestaansrecht rechtvaardigt.

[87]

Er is geen elektriciteit of waterleiding, zij is slechts te voet of paard bereikbaar en de voedselkeuze is beperkt en afhankelijk van wat de in opdracht van de herberg opererende jager dagelijks aanbrengt. Maar dit zijn geen tekortkomingen die de gasten weghouden, het is een garantie voor de hoogste klasse. Bovendien biedt deze herberg nog een aantal curieuze zaken die eerder in een museum thuishoren: een waterrad drijft een as in de keuken aan waarop koffiemolen, draaispit, blaasbalg en deegmenger

aangesloten zijn. Verder zijn de luiken naar aloud Tjempse gebruik schitterend aan de buitenkant beschilderd - jachttafereelen in een oker en blauw koloriet, omlijst met meandervariaties en uvory-motieven (in elkaar gevlochten geometrische figuren). De luiken zijn zo geconstrueerd dat zij in geopende toestand overlans dubbelgeklapt zijn, zodat de schilderijen buiten onzichtbaar zijn en niet van de weersinvloeden te lijden hebben. 's Avonds gaan ze voor de ramen, zodat de schilderijen vanuit de gelagkamer zichtbaar worden. Hiervoor is het wel noodzakelijk dat de groene glas-in-lood vensters geheel tegen de binnenwand opgezet worden en ook de gordijnen open blijven!

Het interieur voldoet geheel aan de Tjempse traditie: in de wanden van ruwe baksteen zijn nissen uitgespaard waarin dikke gele kaarsen branden. Voor de ramen staan tafeltjes met planten die bij het openen van de vensters weggeschoven moeten worden, en de tafel is zijn klassiek gedekt, dat wil zeggen dat het flesje *kyrt* (aftreksel van een bepaald kruidenmengsel), de karaf water en de vingerbakjes niet ontbreken. Evenmin als de vaas met lepels en messen en het mandje met linnen servetten. Vorken zijn natuurlijk niet aanwezig. Alleen om een stuk vlees te snijden zal er een vleessnijstel, bestaande uit een scherp slagersmes, een tweepuntige vork en een plankje, bijgeleverd worden.

Tijdens mijn bezoek vermeldt het menu een herteragoût met pikante vinkebessensaus. Het voorgerecht is gemarineerde stoofham, gearmeerd met witte kool uit het zuur. Het diner wordt afgesloten met warm vruchtengebak en een glazen schaal zwarte koffie, die gezoet en versterkt is met een ruime hoeveelheid 'houthakkersgeest', een bitter gekruide bessenlikeur met een zweem van een whiskey-aroma. Voor, tijdens en na de maaltijd zorgt de waard ervoor dat het wijnglas voortdurend bijgevuld wordt.

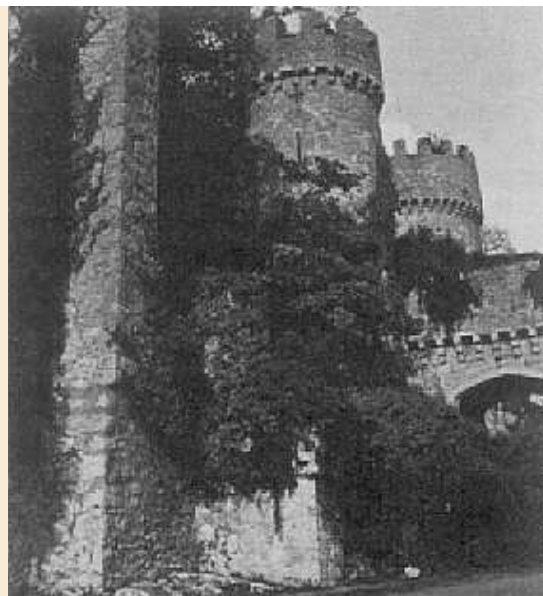
Gezien de moeilijke bereikbaarheid van de herberg en de copieuze maaltijden wordt er veel gebruik gemaakt van de slaapaccomodatie die op de eerste verdieping en op zolder ondergebracht is. Een paar gezinsvertrekken en enkele kleinere kamers staan tot onze beschikking. Ze zijn alle voorzien van een olielamp, een beddenpan en een met kooltjes gestookte warmwaterkan. Ik moet mijn kan vullen door hem buiten het raam aan een touw in de beek te laten zakken!

Vanaf de herberg kan men het pad naar Lammafin langs de Caherrte weer bereiken. Ten zuiden van Lammafin zet het pad zich overigens nog bijna zeventig kilometer voort, tot aan Plâk in het moeilijk toegankelijke Azÿ-gebergte.

[88]

Het pad komt onder meer langs het vestingstadje **Sinto-Bercâ-Leras** waarvan het oude centrum gedecoreerd wordt met een gave toegangspoort uit de zestiende eeuw. Het geheel met planten overwoekerde vestingwerk staat als een ridderorde op een stofjas, want de overige bouwsels die het klassieke radiale stratenpatroon beheersen blijken niet meer te zijn dan een grauwe optasting van negentiende-eeuwse bakstenen, waarin hier en daar een opening is uitgespaard, die onder meer welvarende omstandigheden venster genoemd zou kunnen worden. De cirkelvormige dwarsstraten zijn smal en voor auto's en karren afgesloten. De klok die op een geroeste ijzeren paal het Centrale Plein domineert heeft het eens om drie minuten over vier opgegeven. Het uurwerk is een geschenk van de Mijnerwerkersbank die zijn filiaal in Sinto-Bercâ-Leras in het begin van de jaren zestig opgeheven heeft, omdat toen de tinmijn gesloten werd, met alle economische narigheid van dien. Een aantal naar huis gestuurde mijnwerkers heeft na een omscholingscursus nog werk in de havens van Bôrâ kunnen vinden. Anderen zijn naar Oost-Spokanië getrokken en een klein gedeelte zit op de vestingmuren de advertenties in de kranten te spellen.

In 1965 werd de spoorlijn opgeheven - een van de weinige spoorlijnen die de laatste vijftig jaar in Spokanië verdwenen zijn. Het grote station met zijn uitgestrekte emplacement, waar eens de ertstreinen af en aan reden, lag er daarna nutteloos bij.

Links: De imponerende vestingwerken om Sinto-Bercâ-Leras. Op de voorgrond is de oude, nu met gras begroeide bedding zichtbaar waarover de spoorlijn liep, onder de brug rechts door.

Rechts: Affiche van het pop- en jazzfestival 1982 van Sinto-Bercâ-Leras.

[89]

Maar niet voor lang, want de burgemeester had vooruitstrevende plannen om zijn tot sterven gedoemde stad nieuw leven in te blazen. Bovendien zou het station daarbij nog een functie kunnen vervullen. Zijn plannen ontlokten heftige discussies in de gemeenteraad, maar toen de pastoor zich achter de burgemeester schaarde, werden diens vooruitstrevende ideeën snel werkelijkheid en in 1968 vond het eerste pop- en jazzfestival van Sinto-Bercâ-Leras plaats. Onder de stationsoverkapping. De perrons zijn podia geworden, het emplacement is kampeerterrein, want het festival duurt een week, en in het stationsgebouw zijn restaurant, bar, EHBO-post, en andere faciliteiten ondergebracht. Zo heeft Sinto-Bercâ-Leras een stukje van zijn vroegere levendigheid voor althans een week per jaar teruggekregen en kunnen de werkloze mijnwerkers na afloop van het festival op een kleine gratificatie rekenen waarvan de grootte afhankelijk is van het aantal verkochte toegangsbiljetten.

"Een mijnwerker die van jazzmuziek houdt moet wel een werkloze mijnwerker zijn," heeft jazz-prinses Lamy Vequesy zich eens laten ontvallen. Haar uitspraak werd niet in dank afgenomen, maar zij heeft het goed gemaakt door bij de regering op een soepel beleid bij visumaanvragen aan te dringen, als het om buitenlanders gaat die het festival graag willen bijwonen.

Overigens is de mijnbouw in het Azȳ-gebergte nog steeds van grote economische betekenis en dit brengt helaas met zich mee dat het eens zo fraaie landschap behoorlijk overhoop is gehaald. Toch zijn er nog enkele bezienswaardigheden, zoals het koorhek en de preekstoel in het katholieke **kerkje van Fjer**, vervaardigd door de Bretonse houtsnijder Paskal Marzec (1892), die naar Spokaneië emigreerde omdat hij dacht van de oesterteelt in de Hildi-inham rijk te kunnen worden, maar de oesters waren hem niet erg behulpzaam. Of het profiel van koning Hastâm Temp Grâmbarynne (die regeerde van 1624-1631) dat zichtbaar wordt als je met zonsopgang vanuit een bepaalde hoek naar een vijftien meter hoge rotspartij bij Reentgyrts aan de Plafotô kijkt. Het fenomeen is met de bekende geel-rode A-bordjes aangegeven. Zodra het tegenlicht van de opgaande zon verdwenen is, valt het markante profiel in afzonderlijke rotsblokken uiteen.

De westelijke hellingen van het Azÿ-gebergte stijgen bijna onmiddellijk uit de Atlantische Oceaan op en de hierdoor ontstane stijgregens zorgen voor een gemiddelde neerslag van tweehonderdtien millimeter per maand, dat is vier keer zo veel als op de rest van Berref. Kurriy, Knolbol en Korif, de zogenaamde K-steden, langs de Berrefse Laboh-kust, hebben veel overdekte winkelpassages en dito marktplaatsen om het leven nog een beetje droog te houden. Deze regenwerende voorzieningen zijn bekend om hun gedurfde moderne architectuur, maar voor de rest zijn de K-steden natte grauwe industriesteden met rommelige kasseienstraten. In de buurt van Korif zijn talrijke mijnen en olievelden die, samen met de

eeuwige regen, van de zuidwesthoek van Berref het onaantrekkelijkste gebied van Spokanië maken. Daarom neem ik u snel mee terug naar Liftka.

[90]

De Pakra-viering in de Ficrynne-kerk op zuidelijk Liftka

Het zuidelijke deel van het eiland Liftka is een geaccidenteerd agrarisch gebied. Hoge toppen komen er niet voor, maar de heuvels hebben er steile en grillige hellingen. In een van de dalen, ingesloten tussen tarweakkers en kleine bospartijen, ligt het marktplaatsje Post. In tegenstelling tot de meeste andere Spokanische steden bevindt de kerk van Post zich niet in het centrum, maar op een half uur lopen buiten de stad, temidden van de akkers. Deze kerk, de **Ficrynne-kerk**, heeft algemene bekendheid vanwege de preken, rituelen en feestelijke plechtigheden die er plaatsvinden. Uit de wijde omgeving van Post komen de Ergynne-gelovigen naar het dalletje, een duinpan lijkt het wel, waar de kerk zijn plaats naast een machtige boom gevonden heeft. Dit is de heilige Ficrynne-boom waarvan geloofd wordt dat er een wonderbaarlijke kracht vanuit gaat. Vooral na volle maan is de uitstraling van de boom zo krachtig dat zelfs zieken erdoor genezen kunnen worden. De Pakra-diensten (de viering van Volle Maan) genieten dan ook een overweldigende belangstelling, maar als niet-gelovige buitenlander is het niet eenvoudig om hierbij present te zijn.

De Ficrynne-boom bij de kerk van Post. De omheining (zeldzaam op Zuid-Liftka!) moet de schapen tijdens de pakra-vieringen uit de buurt houden.

[91]

Ik diende een speciale afspraak te maken met de *ké-zoller* (letterlijk sleutelbewaarder, zeg: koster) van de Ficrynne-kerk, die mij de dag vóór de bewuste Pakra-viering in de kerk ontving om mij al vast vertrouwd te maken met het interieur en diverse religieuze aspecten.

De kerk is van grijze flâkâ-steen opgetrokken; de goten langs het dak en de luifel zijn blauw geschilderd en de dubbele toegangsdeur is van zwaar eikenhout. Als de *ké-zoller* deze opent komt ons een lucht van wierook, olie en bijenwaskaarsen tegemoet. De kerk is in de vorige eeuw gebouwd, maar het interieur is anderhalve eeuw ouder. Op een podium staat een lage tafel met wit damasten kleed. Hierop de traditionele attributen die bij een Ergynne dienst horen, zoals zegenstaf, kandelaars, wijvont, slofaro-kan, tafelbel, bokaal en schaal. Alles van gepoetst, bewerkt koper. Voorts vier hoge drinkkelken van zwart glas. Rechts van de tafel staat een geaderd roodmarmeren piëdestal met zwart blad, waarop een met zilver beslagen eikenhouten reliekschrijn. Het onderste gedeelte van het marmeren attribuut is kunstig gebeeldhouwd: een gevleugelde maagd gehuld in wapperende gewaden op een steigerend paard

dat door een woest bebaarde vierarmige kerel in bedwang gehouden wordt. Hij wordt omslingerd door venijnige slangen.

"Rominâstra, de Godin van de Kunst, en Heeriys, de God van de Moed, dragen al twee eeuwen de schrijn van Ficrynne," fluistert de ké-zoller terwijl hij met zijn wandelstok op de rug van het paard tikt. Links van de damasten tafel staat een kathedr: een met slangen gedecoreerde houten pilaar, afgedekt met een schuin blad, waarop de Ergemip en nog enkele geschriften opengeslagen liggen. Het geheel wordt door vier kostbare smeedijzeren kandelabers verlicht. Langs de wanden hangen kleine olielampjes die de rijen hoge houten banken en plafondschilderingen slechts schaars verlichten.

De volgende dag mag ik de Pakra-viering bijwonen. Omdat het pad van Post naar de kerk niet met auto's bereden kan worden, probeer ik er met een als taxi fungerende paard-en-wagen te komen. Maar alle paarden en wagens in de omgeving van Post zijn al bezet vanwege de enorme toeloop voor het Pakra-feest. Bij het station van Post is echter nog een fiets te huur.

Omdat ik niet tot de 'gewone' kerkgangers behoor moet ik een half uur eerder aanwezig zijn en word ik direct de *dolys* binnengelaten. Dit is het kleedvertrek achter het podium, waar de geestelijke die de plechtigheden zal leiden reeds met zijn 'kleedmaking' bezig is. Hij heeft zojuist zijn *sist*, een oranje gestreept gewaad, aangetrokken en is nu bezig met het opmaken van zijn ogen en gezicht. Tenslotte zet hij een grijze breedgerande flaphoed op.

Ik krijg een groene poncho over mijn hoofd getrokken, opdat de weldra binnenstormende gelovigen onmiddellijk begrijpen dat zij zich aan mij dienen voor te stellen, dat ik een eregast ben. De ké-zoller informeert mij op intieme wijze over de diverse te verwachten bezoekers en dan dringt het eerste gehinnik in het benauwde kleedvertrek door. Gebukt onder een nerveuze plankenkoortsstemming frutselt de ké-zoller nog wat aan een videocamera waarmee hij de gehele gebeurtenis zal registreren.

[92]

Het blijkt dat de geestelijke (in de rang van partes) ook doceert aan een soort Ergynne-seminarium waar hij de video-opnames als studiemateriaal zal gebruiken.

We horen ratelende karrewielen, de vrolijke stemmen van oude bekenden die elkaar begroeten, wat fietsbellen, de langgerekte mineurtonen van de bazuinblazer die de klokkenluider van een christelijke kerk vervangt. Het kleedvertrek wordt door een dun beschot van de feitelijke kerkruimte afgescheiden en de ké-zoller trekt me door een gordijn naar de hoofdingang waar ik mijn rechterhand gereed tot schudden moet houden. Dan gaan de zware deuren open en stromen de gelovigen naar binnen. Een keur van het Spokaneische religieuze bestand trekt aan me voorbij. De meesten noemen niet alleen hun volledige naam, maar bovendien hun beroep en de familieverhoudingen die zij tot de meegesleepte aanhang van kinderen en bejaarden hebben. De vrouwen zijn haast allemaal gekleed in de traditionele volksdracht: hoofddoek, lange jurk, schort, schoudertas en sjerp. De overheersende kleuren zijn donkergroen, oker, paars en grijs. Schorten zijn veelal geruit of gestreept en de kledingstukken zijn alle afgebiest met contrasterende tinten. De mannen zijn of in donker kostuum, westers georiënteerd maar zonder stropdas - hiervoor in de plaats draagt de Spokaneër vaak een grote vlinderdas of een hooggesloten jaskraag - of ze lopen in traditionele dracht, bestaande uit een *litte* (lang getailleerd jasje), pofbroek met laarzen en een cape en flaphoed. De stof van de litte heeft meestal een ingeweven patroon dat op de een of andere wijze met het beroep van de drager associeert. Zo draagt de eigenaar van de hertenfokkerij een patroon van okerkleurige geweien, de neuroloog vertoont zich in roze esculapen op lichtblauw fond.

Als de hele kerk vol is, mag ik op een gereserveerde plaats vlak naast de Levenskaars gaan zitten. Hier staan tevens een zanggroepje en enige muzikanten opgesteld. Dan is het grote moment aangebroken. Het zware gordijn achter het podium roert zich even, de ké-zoller frummelt nerveus aan zijn sikje en reageert dan op de hand die vluchtig achter het gordijn zichtbaar was. Hij beklimt het podium, pakt de slofarokan, schenkt één van de drinkkelken vol *slofaro* (geheiligde wijn), heft het glas, rinkelt de tafelbel en roept: "Moge deze dronk voor u bestemd zijn. Moge u doordrongen zijn van Ergets kracht. Dat zijn geest in uw ziel leve en dat Ergets boodschapper dit bevestige!".

Op dit moment schuift het gordijn opzij en komt de partes op, gevolgd door drie jonge misdienaresjes, de zogenoemde *lystras*, elk met een brandende kaars in het knuistje. Het zanggroepje heft onmiddellijk een *cara* aan, een religieus gezang, tweestemmig á capella, in mineur met vibrerende slotakkoorden. Intussen heeft de partes zich achter de kathedr opgesteld en als de cara afgelopen is rinkelt de koster weer met het belletje.

Het felle licht van de jodiumstraler die voor de video-opnames onontbeerlijk is, vernietigt het schijnsel van de olielampjes, en de flaphoed van de partes werpt een zware slagschaduw over zijn geel geschminkte gezicht.

[93]

Zijn brallende stem vervolgt met massa's dubbelzinnigheid, allusie en symboliek en komt via het Noodlot, waarover de cara reeds handelde, uiteindelijk bij de wonderlijke boom daarbuiten uit. Als een rode draad loopt de Volle Maan door het betoog.

Als de preek afgelopen is komt een van de lystras naar voren om met een verlegen stemmetje het volgende muzikale intermezzo aan te kondigen: een uitvoering van Ôrs Nettleton (1820-1896) voor praggah, hycc en harmonica, ondersteund door een driestemmige lômâ, dat in feite een zwoel lalala, hohoho en mmm inhoudt; een meer uitgebreide, traditioneel vastgelegde variatie op het ons bekende neuriën met hier en daar een jodel-accent.

Tijdens de muziek treffen de lystras de voorbereidingen voor een belangrijk onderdeel van de plechtigheid, de Absorptie. Er worden zeven kaarsen naast de reliekschrijn geplaatst en de ké-zoller helpt de partes met het ombinden van een mondsjaal. De Absorptie is een ritueel waaraan een beperkt aantal aanwezigen kan deelnemen. Hun wens om deel te nemen hebben zij van te voren kenbaar gemaakt door een kleine persoonlijke bezitting bij het binnentreden van de kerk in een met bont gevoerde kist te werpen. De bezitting dient natuurlijk onmiskenbaar aan één individu toe te behoren, in de praktijk komen zegelringen, gegraveerde relikwiedoosjes of penhouders, met initialen geborduurde zakdoekjes, volgeklieerde opschrijfboekjes of briefjes met je naam erop in aanmerking. Dat laatste wordt wel als een verloedering van het geloof gezien.

[94]

Twee lystras hebben de kist naar de damasten tafel gebracht en nu de muziek is afgelopen is de tijd aangebroken dat zij de voorwerpen een voor een uit de kist zullen nemen, en dat de eigenaars ervan het podium zullen beklimmen teneinde ten overstaan van iedereen het door de partes geleide ritueel te ondergaan, waarna zij hun bezitting terugkrijgen. De lystras zijn gekleed in roze nachtjaponachtige gewaden en getooid met kransen van dotterbloemen. Een van hen rinkelt de tafelbel nu op een bepaalde ritmische manier, die de partes met zijn staf tegen een gong nadoet. Dit herhaalt zich zeven maal, telkens in een ander ritme met een eigen symbolische betekenis. Dan gaat het gordijn weer opzij en treedt er een andere geestelijke, de okkleft, naar voren. Hij is gehuld in een tot de grond reikende zwarte cape en een kunstig gevouwen hoofddoek van stugge paarse stof. Cape en hoofddoek worden bijeengehouden door een wel tien meter lange damasten sjerp die op een speciale wijze om het lichaam en hoofd gewikkeld is. Ook het gezicht van de okkleft is zwaar geschminkt.

De kerk is nu doodstil. De lystras staan met neergeslagen ogen en hun armpjes over elkaar. De ké-zoller zit in de hoek achter de Levenskaars nerveus met zijn voet te trillen; de videocamera is bij dit komende ritueel even stilgelegd. De partes maakt wat bezwerende gebaren met zijn staf en mompelt onverstaanbare spreken achter zijn dichtgebonden mond. Alle aanwezigen houden hun blik gericht op

de okkleft die langzaam naar voren schrijdt. Dan slaakt deze een doordringende kreet, alsof hij in trance is.

[95]

"Het bezit van hen die zich door Rommuâle geroepen voelen zich over te geven aan de Absorptie zij hiermede geheiligd door de warmte van Erget. Het-zij-zo."

De lystras herhalen de woorden van de okkleft in een ongelijk koortje en nu haalt een van de meisjes het eerste voorwerp uit de kist: een lederen sigarenkoker. Zij overhandigt deze aan de okkleft.

"S.O. lees ik op deze sigarenkoker. Wil de opofferende eigenaar zich thans onderwerpen?" roept hij, waarna hij het voorwerp aan de partes doorgeeft.

Zegenstaf (sproa). De vergulde kop bevat de gezegende inwijdingsbrief voor de **Cendâkerk** in Môjôl-zeces (even ten zuiden van Hirdo). Partes Moffain Xalp-Thor Ferwen wijdde deze kerk in op 15 oktober 1822 en de zegenstaf die hij daarvoor gebruikte vond na zijn dood een plaatsje in het Bribâbof-museum.

Een oudere heer, gekleed in een litte met zwarte en rode horizontale banen die met enorme zilveren knopen om zijn corpulente gestalte gespannen zit, maakt zich ergens in het midden van een bank los en schuifelt onhandig langs de voeten en knieën naar het podium. Een lystra biedt hem een drinkkelk aan en de heer neemt een slok. Dan krijgt hij van de partes een tikje met de zegenstaf op zijn rechterschouder (vrouwen links) en de okkleft spreekt:

"Gij zijt doordrongen van de levenskracht-brengende stralen der Volle Maan en uw leven zij gevrijwaard van plaag en ziekte. Gaat heen en aanbidt de Boom!" Hij krijgt zijn sigarenkoker terug en verdwijnt ermee naar buiten om de boom te aanbidden.

Dit tafereel herhaalt zich een vermoeiend aantal keren. Kleine kinderen beginnen te dreinen en de mensen die hun bezitting nog niet terug hebben beginnen onrustig te schuiven. De meest uiteenlopende voorwerpen, van diademen tot brillen, van een blokje onbeschreven receptpapier van de neuroloog tot zak-Ergemips, van een stilstaand horloge tot een verlopen rijbewijs, komen uit de kist.

De kerk wordt allengs leger en als het laatste voorwerp teruggeven is moeten de overgebleven aanwezigen ook naar buiten. Bij de dubbele toegangsdeur geven de lystras ons een kleine fakkel waarmee we in de duinpan rondom de Ficrynne-boom moeten gaan staan. Ik mag vooraan! Het is een spookachtige gebeurtenis, al die zwijgende mensen met hun fakkels en die enorme gele maanschijf vlak boven de kale, dode boom. Na enkele minuten verschijnen ook de partes en de okkleft uit de zij-ingang. Zij sleuren een blatend lam met zich mee. Het dier wordt op een stenen altaar naast de boom gelegd en de mondsjaal van de partes wordt nu gebruikt om de poten van het dier vast te binden. We weten allemaal wat er gebeuren gaat, maar toch komt de zwaardslag van de partes schrikbarend onverwachts. Zowel de twee geestelijken als het lam slaken een karatekreet en terwijl het bloed langs het altaar stroomt heft het zanggroepje een schelle lômâ aan. Uit de fakkeldragende menigte klinkt gekerm en gesnik. Een enkel kind begint te huilen en een boer naast me staat te giechelen van de zenuwen. Als het lam geheel leeggebloed is wordt het met een laken bedekt en is de Pakra-dienst ten einde.

Ik moet mijn *frôx*, de poncho, aan de ké-zoller teruggeven en dan komen we allen in aanmerking voor een plastic beker rode wijn die uit enorme vaten op een kar getapt wordt. De ké-zoller wordt onredelijk snel dronken en er drijft een wolk voor de maan.

[96]

Per trein naar de futuristische stad Ies; het eiland Tigof

Reizen moet avontuurlijk blijven. Dit kan gegarandeerd worden als je de meest primitieve vervoerssystemen kiest. Daarom neem ik niet een moderne sneltrein, maar een boemel, die bovendien omrijdt en tot overstappen dwingt. De korte houten tweeassige wagons van de lokaaltrein tussen Amahagge en Seertzeekoles (spreek uit: Sitsik-kools) zijn zo oud dat ze niet nieuw geweest kunnen zijn; het vroegere gietijzeren monogram van de Liftkase Stoomspoorwegen (*Liftkaoeg Tâmp-Arânkas*) dat eens de flanken van de vier personenwagons en de getraliede goederenwagon sierde, is in 1953 overgeschilderd en door het SA-embleem vervangen toen alle particuliere spoorwegmaatschappijen gefuseerd werden tot één staatsbedrijf.

De wagons hebben nog een open balkon en de noodrem bestaat uit een lederen streng aan de buitenkant langs de rammelende raampjes die een bel bij de machinist bedient. Niet dat de trein dan onmiddellijk stopt, maar de machinist kan op het belgerinkel in ieder geval adequaat reageren. In de goederenwagon zijn zojuist bij het speelgoedstationnetje van het gehucht Myss drie paarden geduwd. Zij zullen er vijf haltes verder, bij Câlster-Vârmij, weer uit getrokken worden. Het intensieve gebruik van paarden als vervoermiddel heeft de spoorwegen genoodzaakt om in bijna alle treinen een plaatsje voor deze edele dieren te reserveren teneinde de grootste afstanden wat gemakkelijker te kunnen overbruggen. Alleen de meest luxueuze sneltreinen zijn voor paardentransport ongeschikt.

Op mijn kartonnen spoorkaartje (die zijn op de hele wereld van hetzelfde formaat) staat niet alleen de plaats van bestemming, Seertzeekoles, maar wordt ook de naam van de locomotief achterop gestempeld. Het is een 1-C-1 tenderloc, bouwjaar 1936, van de Vuurserie. Zij heet *Vabjosno*, wat Smeul betekent.

In Seertzeekoles stap ik over op een moderne tram van aluminium golfplaat, die mij naar Ies brengt. Deze stad heeft een geheel eigen karakter en wel om het volgende. Toen in het begin van de jaren vijftig de serieuze overheidsplannen gestalte gekregen hadden om het feodale Spokanië om te vormen tot een redelijk geïndustrialiseerde staat, werd allereerst besloten om technologische kennis en research op één plaats te bundelen. In de heuvels ten westen van Seertzeekoles verschenen de eerste laboratoria, researchcentra en administraties die noodzakelijk waren voor onder meer de planning en opbouw van een landelijke industrie, de aanleg van communicatiesystemen en het uittesten van nieuwe woonvormen die bij de te verwachten verstedelijking nodig zouden zijn.

Het bleef niet bij enkele laboratoria en onderzoekscentra op theoretische basis, er werd al spoedig in de praktijk geëxperimenteerd met nieuwe infrastructuur, woon-werk-integratie, stedenbouwkunde, enzovoort.

[97]

Vooraf onder de inspirerende leiding van professor Maliy Cofert en zijn medewerkers die vele jaren in ontwikkelde landen als de Verenigde Staten, Duitsland en de Sovjet-Unie hadden rondgeneusd, is het *Idiologische Enterprise-Sentrym* bij Seertzeekoles uitgegroeid tot hét nationale prestige-project, de woon/werkstad Ies, een planologisch experiment met gigantische flatgebouwen die door middel van mini-metro's, rollende trottoirs, roltrappen en monorails in directe verbinding staan met de vele laboratoria, ontwerp bureaus, computer- en researchcentra. De Ies-bewoners zijn de proefkonijnen van de voortschrijdende Spokanische techniek. Zij waren de eerste Spokaniërs in een galerijflat en met kleurentelevisie, met hydraulische vuilstortkokers, met magnetron-ovens in de keukens en zonnecellen op het dak. Binnenkort zullen zij de eerste Spokaniërs met computergestuurde telefoons zijn. Dan kunnen ze tevens het betalingsverkeer per telefoon regelen en de druktoetsen als rekenmachine gebruiken. Al het nieuwe wordt op en door deze ruim vijfduizend Spokaniërs uitgetest en de directe betrokkenheid van de Ies-gezinnen bij het ontwerp- en productie-proces, zowel in het huishouden als op het werk, maakt hen gemotiveerd en enthousiast om de wetenschap te dienen.

In 1959 heeft de I.E.S. de status van stad gekregen en is toen Ies gaan heten. Tegenwoordig zijn het vooral de kernfysica, ruimtevaart, elektronica, geneeskunde, planologie en architectuur, met alle sociale aspecten ervan, waarmee de instituten en centra van Ies zich bezighouden. Kritiek wordt met name geuit op de totale afwezigheid van cultuur en spel in deze stad. Alles is esthetisch verantwoord, alles is

functioneel, maar een modelstad maakt van de mensen nog geen modelmensen en nu het algemeen enthousiasme voor de in 1958 gestarte Industriële Expansie tanende is, wordt Ies niet langer gezien als 'het kloppend hart' van het geïndustrialiseerde Spokanië.

Ies wordt door allen die zich niet direct als goed betaalde werknemer in deze futuristische gemeenschap kunnen beschouwen hoofdzakelijk als een soort groot Evoluon gezien, of als een kermisattractie voor wat betreft de ongebruikelijke vervoers-mogelijkheden. En 'bezoekers zijn van harte welkom!' is op het perron van het futuristische koepelvormige station dat half in een heuvel verzonken ligt te lezen. Bij het informatiecentrum in de stationskoepel kunt u afspraken regelen voor bezoeken aan diverse laboratoria en fabrieken. Zowel de woon- als de werkgebouwen zijn veelal door luchtbruggen en onderaardse gangen met elkaar verbonden. Bezoekers die een bepaalde afdeling als doel hebben, worden, als ze uit een van de vervoerssystemen gestapt zijn, niet met richtingsborden door het doolhof van gangen geleid, maar krijgen bij het informatiecentrum een grijs apparaatje mee dat zo geprogrammeerd is dat het bij elke splitsing piept: één maal als de bezoeker rechtsaf moet, twee maal voor linksaf en drie maal voor rechtdoor. Als u ondanks alles de weg kwijtraakt kan u op een rood knopje in het grijze kastje drukken, waarna verbale communicatie met een onzichtbare gids mogelijk is.

[98]

Als ik na een vibrerende tocht over een rollend trottoir een omgekeerde poffertjespan betreed waarin ik de experimenten en ontwikkelingen met een vertaal-computer wil bekijken, piept mijn 'muis', zoals het grijze kastje in de wandeling genoemd wordt, wel vijf maal. Na een druk op de rode knop komt er een vrouwenstem uit, die mij na enige verificatie mededeelt dat mijn muis voor het vertaalcentrum (met tolken) geprogrammeerd is, en dat zit in een heel ander gebouw. Vandaar de elektronische paniek. Ik moet mijn muis in een oranje gleuf in de muur stoppen waar magnetische contacten een herprogrammering in het kastje bewerkstelligen, zodat ik nu in staat ben het gangenstelsel naar de vertaalcomputer te volgen.

Spokanische computers blijken zo gevoelig voor stofdeeltjes te zijn dat ik slechts in een chirurgenpak de lokaliteit mag betreden. Een jongeman met de pretenties van arts controleert mijn hoofd op haarroos en dit resulteert in een lila badmuts waaruit geen plukje haar mag steken.

Na afloop van het bezoek vervoer ik mij in een kunststof driepersoons ei aan een lopende kabel naar het station. Als de (nu moderne) trein zich langzaam in beweging zet zie ik nog net hoe een baardige jongen door twee dienaren van de spoorwegpolitie weggevoerd wordt. Voor politieke activiteiten is in Ies geen plaats en zijn stapel stencils met kritiek op de gebreken van deze stad zal geconfisqueerd worden.

"Gralkrich! Havenstation!" brult de conducteur als hij van de nog langzaam uitrijdende trein op het perron springt en aldus een bijna uitgestorven gebruik in stand houdt. Pal naast het station ligt de veerhaven van Gralkrich, het water klotst bijna tegen de perrons. Het is koud en winderig en het stoomschip *Steufimaka* (genoemd naar de Godin van het Voedsel) vertrekt zonder dralen naar Tsjech, op het zuidelijke eiland Tigof.

Mede door het warme klimaat is Tigof voor de toerist een van de plezierigste eilanden van Spokanië. Een vruchtbaar landschap van heuvels in het oosten en langs de meeste kusten, lage bergen in het centrum en uitgestrekte moerassen in het noorden en bij de delta van de Cheetucjâ in het zuidoosten.

Links: De streek tussen Qualâ en Huron-sÿrt op Centraal-Tigof wordt Ef Sântsiy genoemd. Hier komt de bekende Kursuus-sectâ vandaan! De meeste wijnboeren verkopen hun wijn in vaten aan de bottelaars op de markt van Manes-Puriy.

Rechts: 'Ef Manes rifo ef Knurfel-môjôl' ('Het Domein van de Watermolen') is een beroemde rode wijn van het landgoed Hogorit-Qualâ. De wijnboeren van dit landgoed bottelen hun wijn zelf, in plaats van te verkopen aan de bottelaars in Manes-Puriy.

Het zuidelijker gelegen eiland Lomky zorgt ervoor dat de warme golfstroom iets minder invloed op Tigof uitoefent, met als gevolg een zeer zacht doch niet subtropisch klimaat, weinig regenval, geen gure zeewinden. Ziehier de voorwaarden voor een uitgebreide wijncultuur en een succesvolle fruitteelt: de boomgaarden van de Mari-vlakte zijn in de bloeitijd zeker een bezoek waard.

Bovendien zijn de grazige môliys in het oosten uitstekend geschikt voor rundvee. Halaresto is hier het centrum met een beroemde veemarkt. Elke vrijdag.

Tigof wordt weliswaar tot de 'zuidelijke' eilanden gerekend, maar de Zuideuropese invloed is hier veel minder merkbaar dan op Lomky of Garos. Nog niet de helft van de bevolking is katholiek, de bouwstijl doet denken aan die in Pegrevië, het dialect is niet gelardeerd met Spaanse woorden en de Oerspokanische omgangscodes zijn zelfs in de grote steden waar te nemen. De drie belangrijkste steden, Tsjech (hoofdstad), Asjetto en Zest gaan terecht prat op hun cultuur.

[99]

Om te beginnen is er natuurlijk Tsjech met zijn katholieke Bjaneg-klooster, in 1803 uitgebrand, waarna het anderhalve eeuw heeft staan verkrotten. Pas in 1962 is het zeventiende-eeuwse bouwwerk gerestaureerd, notabene op kosten en initiatief van de enige Spokanische automobielfabriek (TOF), die in Tsjech gevestigd is. Nu is het een van de sfeervolste kunstmusea van het land.

In het centrum van Tsjech ligt het Fâlm-park dat vol staat met standbeelden uit de vorige eeuw, pompeus, sentimenteel, gedurfd erotisch. Rondom het park staan middeleeuwse koopmansgevels. Hier wonen tegenwoordig voornamelijk kleermakers, de beste van Spokanië zegt men. Het Zuidspokanisch Muziektheater uit 1959 doet aan vijf tegen elkaar geleunde wigwams denken, maar dan van ruw beton. Het meest gerenommeerde restaurant is **La Cloche Française** in de belangrijkste winkelstraat van Tsjech, de met coniferen omzoomde Kindis-avenû. La Cloche Française dankt zijn naam niet in de laatste plaats aan de 'European Kitschen/La Cuisine Européenne, en let vooral op die s! De Jugendstil-lampjes, de moderne Thonet-stoeltjes, de placemats, de schoolborden en de houten planken met allerhande sausjes zijn alle onbekende en exclusieve zaken voor de Spokaniër.

Tien kilometer zuidelijker ligt Zest. Een oud universiteitsstadje aan de onbevaarbare Gâp die sinds 1970 halverwege kunstmatig verbreed is tot een stuwmeer waar de waterkrachtcentrale berucht is door zijn frequente storingen: nergens in Spokanië worden zoveel kaarsen verkocht als in Tsjech en Zest!

[100]

De universiteit uit 1729 is nog altijd toonaangevend op het gebied van de humane wetenschappen. Vooral de linguïstiek en de spokanistiek worden er intensief bedreven en de contacten met Amsterdam zijn innig, al is de Nederlandse PTT kennelijk niet op de hoogte van het bestaan van Zest, want al enkele malen kwamen mijn brieven voor het Spokanische Zest in het Nederlandse Zeist terecht.

Verder is er het Fisa-museum met onder meer de meest uitgebreide bibliotheek met prentenboeken die er bij mijn weten bestaat. Ook het Tigofs Museum voor Moderne Kunst is de moeite waard. Er is altijd wel wat gaande: concerten, performances, werkende artiesten, workshops. Het 'Gele Vaandel', een zeer bijbelvast weekblad, schrijft regelmatig vinnige commentaren op de vaak gewaagde exposities en uitvoeringen in dit museum. Daarom wordt dit roomse blad hier ook grif verkocht. Tenslotte wil ik de vele antiquariaten in Zest noemen. Studenten krijgen er vaak korting. De bijna honderd kilometer lange treinreis van Zest naar Asjetto gaat langs de bosrijke zuidkust van Tigof en als we over een hoge dijk door de moerassige Cheetucjâ-delta rijden, zorgen in de verte de eilanden Tuckrâhynne en Lomky voor een paarse, bobbelige horizon.

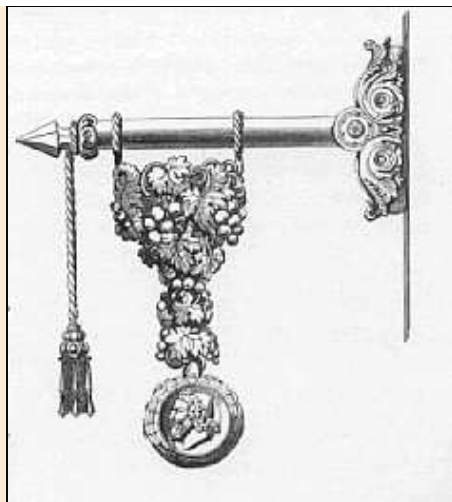
Daar waar de spoorlijn over een lange brug Ef Tuckrâ (de zeestraat tussen Tigof, Tuckrâhynne en Lomky) oversteekt, verandert de bosrijke kust vrij plotseling in een rotsachtige landtong, die met eb meer dan drie kilometer langer is dan met vloed.

[101]

Het Blizerû-moeras, uniek natuurgebied bij het Tsjok-meer

Asjetto, de tweede stad van Tigof, is geheel rond een inham gebouwd en het stratenpatroon kenmerkt zich door veel brede, stervormig gesitueerde boulevards en grote pleinen, terwijl de tussenliggende straten smal en chaotisch zijn. De honderdzwintig meter hoge toren van de gotische **Sinto-Jânes-domkerk** (circa 1420) kunt u beklimmen. Als beloning krijgt u een stukje zandsteen uit de toren van vóór de restauratie mee. Sinds de jaren zestig wordt het aangetaste zandsteen namelijk door een hardere steensoort vervangen. In de dom zelf bevinden zich enkele beroemde graven, onder andere dat van de Garosische prins Wersja Glónt (1526-1575). Zijn tombe is omringd met een van de kunstigste smeedijzeren hekken van Spokanië en om te voorkomen dat kwaadgezinden de ijzeren wijnranken en rozen ombuigen of, nog erger, afbreken, staat het gehele hek onder stroom. Niet dodelijk, maar afschrikwekkend genoeg.

Tussen Asjetto en het vliegveld Noniy is een glooiend landschap met veel wijngaarden. De hier vervaardigde Monet-wijn, een frisse rosé-achtige wijnsoort, doet niet onder voor de Tjokky-wijnen uit de meer bergachtige streken en erg snobistische Spokaniërs spreken 'Monet' op zijn Frans uit. Evenals in het Tjokky-gebied hebben we ook hier een Wijngilde (*Sectâ-toylâmos*). Dit is niet alleen een club wijnproevers die bepaalt welke wijn van Tigof u op welke wijze bij welk gerecht voor welke prijs dient te drinken, nee, het Wijngilde is ook een abstractie die associeert met de intieme theatertjes waar wijn-drinken en toneelspelen hand in hand gaan, met folkloristische feesten en met gastronomische wedstrijden en bacchanale eetfestijnen. Vooral Sinto-Manta en Noniy zijn bekende Wijngilde-plaatsen.

Verschillende gevels in Noniy zijn gesierd met het uithangbord van het Wijngilde (Sectâ-toylâmos). Hier vindt men de proeflokalen en theatertjes. Het bord bestaat uit een soort hellebaard met als bijl een tros druiven en wijnranken waaraan de kop van Iyer, de god van de wijn, hangt.

[102]

Mensen die de zeldzame combinatie van rust, zon en helder lauw water zoeken, kunnen langs de zandstranden van de Halaresto-fonis terecht. De overheid doet er alles aan om te voorkomen dat de streek rond deze inham net zo zal verzieken als de Zverosta-kust of het eiland Garos, zij het dat de aangewende methodes misschien niet altijd even democratisch zijn. Er wordt een ongehoord hoge toegangsprijs voor de Halaresto-stranden geheven (ca f 11,- per persoon per dag) en de algehele afwezigheid van hotels, pensions en restaurants maakt het er voor de meeste toeristen ook niet aantrekkelijker op.

Het Tsjok-meer staat via het Blizerû-moeras in verbinding met de Aflif-strett (tussen Lifka en Tigof), en kent daardoor eb en vloed met gemiddeld een meter verschil. De joriyk, het spitse vissersbootje, moet het helaas meer en meer afleggen tegen modernere scheepjes met kajuit.

Aan het Tsjok-meer ligt het vissersplaatsje Acherque met een belangrijke zalm-conservenindustrie en forellenkwekerijen. Vanaf hier kan je de overkant van het meer met zijn glooiende heuvels en parasoldennen in het verschiet zien liggen. Het Tsjok-meer wordt gevoed door de Tsjok, een zijrivier van de Cheetucjâ. De noordzijde van het meer staat in verbinding met tientallen stroompjes die het Blizerû-moeras grillig doorsnijden, zich splitsen, elkaar weer ontmoeten, vennetjes vormen, maar ook droge eilandjes, soms in een gat verdwijnen, dan weer in gezelschap van stinkende gassen opborrelen,

om tenslotte aan de kust in het zeewater van de Aflif-straat op te lossen. De noordzijde van het meer gaat tevens verscholen achter hoge rietkragen en eikenbosjes die tot halverwege het moeras de stroompjes blijven omzomen. Het is een van de meest bijzondere natuurgebieden van Spokanië. Hier huist een speciale uitvoering van de flechâ-ur-klavior, hier groeien nog zwampvarens en moeraseiken, hier zijn nog takkenwegen en hier zijn de zonsondergangen met fantastisch gekleurde nevelslierten zo uniek dat het hele gebied sinds 1965 beschermd is, ondanks de muggenplaag en de stank die het stadje Sinto-Alycro-Poniy en de paar dorpjes teisteren.

[103]

De vissershaven van Acherque is vol bedrijvigheid en er hangt een weeë vislucht. Overal staan houten constructies, als de skeletten van wigwams, en hieraan hangen netten en wasgoed te drogen. Veel vissers - ook veel vrouwelijke vissers - gaan met hun wankelende bootjes door het Blizerû-moeras de Aflif-straat op. Dit is een hachelijke onderneming, want het aantal bevaarbare stroompjes is beperkt, zij veranderen voortdurend en de kans om in de modder te blijven steken en vervolgens bij vloed vol te lopen is alom aanwezig. De vissersbevolking treedt deze gevaren met een grote dosis stoïcisme tegemoet, zoals ook blijkt uit de grafstenen op het immense kerkhof aan de rand van Acherque: 'De Heer bevestigde de gevaren van zijn roeping. Gebleven in storm en vloed, mijn lieve man...', 'Het moeras als toegangspoort tot de hemel...'.

Om meer en moeras te kunnen verkennen, besluit ik een bootje te huren. 'Karee-mitaros' (Botenverhuur) staat er op het kantoortje naast de scheepshelling. Het huren van een pieremachochel met buitenboordmotor is goed mogelijk, maar het feit dat ik dat ook wens te doen ontmoet slechts onbegrip bij de vissersbaas. Als ik eenmaal op het open water zit, de bries voor kabbelende golfjes zorgt en het water zich zwart en diep onder mij uitstrekt, lijkt het bootje om mij heen te krimpen. Eenmaal midden op het meer ontdek ik dat roeiriemen niet tot de uitrusting behoren en de motor begint onbetrouwbaar te sputteren. Toch haal ik de steiger met de blauwe wimpel aan de overzijde. Daar zijn een molen en een boerderij. Vanaf hier loopt een pad langs een watergang dat na een kilometer in een takkenweg overgaat en uiteindelijk bij de zuidelijke stadspoort van Sinto-Alycro-Poniy uitkomt. Dit is een fraai stadje met witte huizen tegen de helling van een uitgedoofde vulkaan, aan de rand van het moeras. Op de top ligt een laat-gotische kathedraal, omstreeks 1650 door de Portugezen gebouwd. De citadel is met muren en torens omgeven, en door een dijk met het vasteland verbonden. Aan de andere kant is er een takkenweg-verbinding met enkele gehuchten in het moeras. Zoals alle bestaande takkenwegen is ook deze een monument. Zij vormden destijds de verbindingen door de vele moerassen en bestonden uit dikke, dwarsgelegde boomstammen, zoiets als bielsen, waarover een vlechtwerk van rijshout. Het geheel werd versterkt met keien, leem en stro, en dreef op de modder. Het is een variatie van de knuppelweg.

De zuidelijke stadspoort van Sinto-Alycro-Poniy, waarbuiten de beroemde takkenweg door het Blizerû-moeras begint. In de kleine nis boven de poort staat een beeldje van de maagd Verone van Poniy, de beschermheilige van de stad.

De takkenweg voert mij naar de Zuidpoort van Sinto-Alycro-Poniy. De poortwachter blijkt tevens melkboer te zijn; hij heeft de oude accijnzenkamer bij de poort als winkel in gebruik. In de wirwar van trappen en nauwe steile straatjes is het een drukte van belang. Honderden toeristen vergapen zich aan de witgepleisterde gevels en de fel gekleurde bloemen voor de ramen. Een van de grillige huizen, waarvan alle hoogtematen superieur zijn aan lengte- en breedtematen, huisvest een moderne galerie. De vele wenteltrapjes verschaffen toegang tot de meest onverwachte vertrekken, waar de holle gepleisterde wanden volhangen met aquarellen en mozaïeken van verbrijzeld glas.

[104]

De eigenares is Nederlands en zij troont mij onmiddellijk mee naar het dakterras waar we kunnen genieten van oerhollandse Berenburg.

Op het plein voor de kathedraal worden, zoals overal op de wereld waar toeristen zich ophouden, sieraden en keramiek verkocht. Ook is er een kraampje waar twee gepensioneerde paters een serie langspeelplaten van orgelconcerten aanbieden, Von Lublin, Scheidemann en Hegt-Môjôl.

Als ik dan ook nog tezamen met andere zomergasten als eenden achter elkaar over de smalle gaanderij achter de kantelen van de stadsmuur gewaggeld heb en gekeken heb hoe enkele leerlingen van de Theaterschool in Asjetto een dwaze act met een ezel en een gans opvoeren - onder de luifel van het stijlvolle waagegebouw dat nu museum is - wordt het tijd om een pizza te gebruiken.

's Avonds heeft de melkboer zijn functie van poortwachter overgedaan aan een dove grijsaard, die absoluut niet kan vatten waarom ik om etenstijd, tegen de schemering, de Zuidpoort uit wil.

Halverwege de takkenweg kijk ik om. De zon hangt groot en oranje achter de toren van de kathedraal. Sinto-Alycro-Poniy lijkt zo een ingezakt en uitgedijd Mont-Saint-Michel. In het noorden komen de zo beruchte nevelslierten opzetten. Ze worden violet verlicht en kronkelen als in bruidssluijer geklede slangen op de zurige moeraswind. De Nederlandse galeriehoudster heeft me reeds gewaarschuwd dat het wel eens hard kon gaan waaien. De zurige gaslucht die reeds op haar terras waar te nemen was, is daar een voorteken van. De takkenweg zoekt eenzaam een spoor naar het Tsjok-meer en ik ben in korte tijd geheel omringd door nevelslierten, stank en zuigende geluiden. Het wordt eb in de Aflif-sstraat en daar het moeras ook aan getijden onderhevig is, borrelen, slubberen en zuigen de waterstroompjes aan alle kanten. Het is een leven van jewelste en ik kan begrijpen dat je hier makkelijk aan geesten kan gaan

geloven. Als ik bij de boerderij aangekomen ben is de ganse hemel nu behangen met flarden in de onwaarschijnlijkste pasteltinten. Hoge vogels krijsen zwart tegen het voortdurend wisselende licht en de zo typische moeraskrekels ronken tussen het riet en eikenhout. Mijn bootje ligt vanwege de eb een halve meter lager. De met groene brak-algen begroeide steigerpalen tonen nu hun weggerotte onderkant. De laagstaande zon werpt een wonderlijk schel oranje licht dat door de nevelslierten eerder versterkt dan gediffuseerd lijkt te worden. Dit is dus die veel bezongen en aanbeden moerasnevel, oorsprong van sagen en bijgeloof; niet voor niets kent het Spokanisch een speciaal woord voor dit soort nevel: *gâûc*. De boerenwoning geeft een luwte die niet goed kan zijn voor de molen - die staat er treurig doelloos bij. Molens zijn in Spokanië nooit bewoond, daarvoor bieden ze geen plaats.

[106]

Ze dienen wel als voorraadschuur (*cieu*) of stal, en ik deins terug voor een onnozel loerend paardehoofd over de halve deur. Het dier begint hees te hinniken, alsof het dat al in geen jaren meer gedaan heeft, en rammelt met zijn halster. Dan schuifelt er ineens een pijprokende boer achter een wiek vandaan. "Goedenavond," groet hij op vragende toon, terwijl hij zijn hoedje recht zet. Hij kijkt mij onderzoekend aan en begint een onheilspellend verhaal over nevels, stormen en opgestuwde watermassa's. Ja, hij dacht al dat dat bootje van mij was. Hij raadt me ten sterkste af om in de schemering terug te varen. Vooral in de schemer is de wind het verraderlijkst, de nevels zullen verdikken, de stank wordt ondraaglijk en het water zal Oostindische inkt lijken. Hij vraagt of ik vuurpijlen aan boord heb en is geheel van zijn stuk gebracht als ik zeg dat er zelfs geen riemen zijn.

"Onverantwoord! Van wie is die boot? Zeker gehuurd bij Ladi?"

Als ik dit beaam grijpt hij mijn elleboog en neemt me mee naar de boerenwoning. In een rommelige bijkeuken scharrelen kippen en jonge katjes tussen de wasautomaat en de diepvrieskast rond en in de grote eetkeuken word ik voorgesteld aan een rimpelige boerin die alleen maar Cheetuc blijkt te spreken. Als de boer wat onbegrijpelijke woorden met haar gewisseld heeft verdwijnt hij een trap op. De vrouw haalt een antieke koffiemolen te voorschijn en begint teregend langzaam tussen haar knieën te malen. Intussen wordt het zo donker dat alleen nog de vergeten kerstdecoratie aan het plafond het licht reflecteert. Dan steekt de boerin een lamp aan, en bovendien een kaars voor het Maria-beeld, en gaat ze de luiken sluiten. De boer komt steunend de trap af. Zijn handen zijn pikzwart en hij geeft mij een stoffige kartonnen doos die nog nooit open geweest is. Er zit een ouderwets prijskaartje van een winkel voor scheepsbenodigdheden in Halaresto op.

"Alstublieft. Vuurpijlen!" zegt de boer triomfantelijk. "Ik vind het niet verantwoord dat u zonder meer het open water op vaart. Neemt u eerst een kop koffie, dan is het inmiddels geheel donker en kunt u aan de oversteek beginnen. Dan brandt het havenlicht bij Acherque en kunt u zich oriënteren."

Er klinkt een gemompel uit de trapkast waarin het hoofd van de vrouw zich bevindt om er een stolp met een reeds aangesneden tulband uit te halen.

"Bovendien - mijn vrouw waarschuwt voor de schemergeesten, die zich uit de nevel kunnen losmaken en het water in de buurt van een boot tot stroop kunnen verdikken. Pas als het geheel donker is lossen de geesten weer op en wordt het water weer vloeibaar. Veel vissers hebben al in de stroop vastgezet en werden door hevige angsten gekweld."

Als ik wat later het touw losmaak en het pruttelende motortje start, hebben we alledrie, het echtpaar veilig op de steiger en ik kleumend met mijn voeten in het lekwater, het gevoel dat ik aan een expeditie naar Antarctica ga beginnen. De vuurpijlen liggen droog in een plastic vuilniszak, die krijgen ze te zijner tijd via bootverhuurder Ladi wel terug.

[107]

Het eiland Garos en de nationale feestdag in Gasky

De Atlantoka, de veerboot van de Garostiyka-route die twee maal per dag vanuit Asjetto vertrekt, doet er twee uur en twintig minuten over. Maar dan varen we ook de haven van het verst verwijderde Spokanische eiland binnen. Ver verwijderd, niet alleen geografisch, maar ook historisch, cultureel en structureel: Garos heet het in algemeen beschaafd Spokanisch, maar de 32.000 eilandbewoners zelf

zeggen Gárosh, want zij spreken hun eigen taal, verwant aan het Spokaans, maar geen Spokaneisch dialect!

Garos is het kleinste 'hoofdeiland', dat wil zeggen, een eiland met een eigen eilandsbestuur. Het is in twee gemeentes verdeeld: de hoofdstad Garos-stad en Derebâtje. Bovendien is er nog een zelfstandig landgoed dat een kwart van het totale eiland beslaat.

Op Garos spreekt men Garosisch, dat in tegenstelling tot het Spokaans een uitgebreide Spaanse woordenschat kent (het Spokaanse *sjirt* = Garosische *ćudat* = Spaanse *ciudad*; *sért* = *cás* = *casa*). Men is katholiek en voelt zich géén Spokaniër. Dit laatste is een rechtstreeks gevolg uit het feit dat dit eiland tot 1958 een onafhankelijk prinsdom was en de verhouding Garos tot Spokanië was toentertijd ongeveer gelijk aan Monaco tot Frankrijk, of Liechtenstein tot Zwitserland.

Maar Garos werd na Spokaniës Industriële Expansie zo afhankelijk van zijn grote buurland en de Garosische prins Pláńges Swersjy toonde zoveel aversie om zijn eiland met bezieling te besturen, dat een inlijving het gevolg was. De status van Garos werd dezelfde als die van de zes andere hoofdeilanden, dat wil zeggen er kwam een eilandsbestuur met afgevaardigden in de landelijke regering te Hirdo. Wat waren alle arme schaapherders en vissers verheugd! Het vertrouwen dat de Garosische bevolking in de regering te Hirdo stelde werd nog gevoed door het feit dat hun vroegere prins Pláńges Swersjy nu als economisch adviseur van de Spokaneische koning aangesteld was. Weldra zou nu blijken hoe de 'betere toekomst' voor Garos gefundeerd werd. Pláńges Swersjy's toverformule was: ontwikkeling van het toerisme.

Wat er van het oude feodale prinsdom Garos met zijn twee eenzame dorpen, zijn goed afgerasterde landgoed, zijn vissersplaatsen Garos en Derebâtje, zijn verlaten stranden in de door parasoldennen en palmen omzoomde baaien en zijn riviértje de Sprytó met de talloze forellenfuiken geworden is, vertel ik u nu.

De veerboot legt aan in de oude vissershaven van Garos-stad en reeds op de loopplank komt ons een Senegalees in exotisch gewaad tegemoet met ivoren (?) olifanten, schelpkettingen en slangenleren tassen. "Buy? Very cheap! Sehr billig! Nerikar ki! Lorde-gôrs?" roept hij multi-linguïstisch.

In de hoofdstraat, die met een knipoog naar vroegere tijden Onafhankelijkheidsstraat (*Nenatumtiy-mirra* / *Independensha-cáljr*) heet, zijn alle vissershuisjes en kleine bedrijfjes in de loop der jaren omgetoverd tot pizzeria's en grill-houses.

[108]

In plaats van netten hangen er prijslijsten, in plaats van houten gildeborden lichtreclames. De platanen op het Marktplaatsje (*Mâket-lirrotiy* / *Marjte-plásj*) dragen ronde plastic tafelbladen als ballerina's hun tutuutje en eromheen staan rieten stoeltjes gearrangeerd: een effectieve methode om af te rekenen met de schreeuwende marktvrouwen met hun karren. In het oude stadshotel worden nu kaartavondjes voor bejaarden georganiseerd en de twee oorspronkelijke herbergen, waar twintig jaar geleden een enkele Spokaneische artiest of rijkard nog met de plaatselijke vissers kon lachen, zijn nu exquise restaurants geworden, maar om te overnachten wordt men tegenwoordig naar een van de maar liefst twaalf campings of een van de zevenentwintig pensions verwezen. De paardestallen van het landgoed zijn nu jeugdherberg en in het voormalige prinselijke paleis worden danspartijen gehouden en concerten gegeven; voorzichtigheidshalve zijn de kostbare damasten wandbekledingen met transparant plastic afgedekt.

Het Prensje-korsám (Garosisch voor Prinselijk Paleis) aan de rand van Garos-stad is sinds het vertrek van prins Plánges Swersjy in 1958 gedeeltelijk voor publiek toegankelijk. Het andere deel verkeert in een staat van verval, zoals blijkt uit deze foto van de voormalige eetzaal.

Ik loop het pad op dat naar de semafoor op de heuveltop boven de stad leidt en halverwege leg ik aan in de herberg met de beeldende naam 'De Rustende jager' (**Ef Crústelira Ierquf / Ef Crjústeńg Wercjef**). De waard vertelt me dat zijn vader als goed verdienende visser het eiland heeft moeten verlaten om zijn beroep nu elders, in het verre Kûrâniën aan de noordkust van Tigof, te kunnen uitoefenen.

"Alle vis die we sinds '58 op Garos eten, wordt uit Spokanië geïmporteerd," overdrijft hij enigszins, terwijl hij duidelijk onderscheid maakt tussen 'het buitenland Spokanië' en Garos. Hij is er trots op dat hij nog steeds originele Garosische wijn schenkt (al kost die meer dan tien gulden per liter), want: "Waar tenten en caravans staan kunnen geen druiven meer groeien en waar ze wel groeien worden ze door het gajes uit Bôrâ of Amahagge gepikt," zegt hij bitter. Het paradoxale is dat vooral de Garosiërs die tegenwoordig goed aan de toeristen verdienen verbitterd zijn over de verloedering van hun eiland. Ook de overheid in Hirdo heeft deze inconsequentie ingezien en het zou de Spokanische overheid niet zijn als hier niet onmiddellijk met veel idealisme op gereageerd werd: het ministerie van cultuur organiseert lezingen voor de Garosische middenstand waarin verteld wordt hoe men toeristen tegemoet moet treden en wat toeristen bezielt, en stelt educatieve televisieprogramma's voor de toerist-in-spé samen, die tonen dat hij zich waardig dient te gedragen en respect voor de autochtoon moet hebben.

In de lage eiken- en jeneverbesstruiken vallen de tsjirpende cicaden stil als ze me over het pad horen naderen, maar de horzels en vliegen waar het hele eiland trouwens van vergeven is trekken zich niets van mijn verwensingen aan. Pas boven bij de semafoor wordt het gegons overstemd door een blikkerige transistorradio die zijn discogeluiden meedogenloos de helling af slingert.

[110]

Een groep punk-achtige tieners met Noordspokanisch accent brengt hier de hete middag bier drinkend door. Naast de semafoor, die overigens allang geen dienst meer doet, staat een indrukwekkend herdenkingsmonument. Het is een allegorische voorstelling van Tareut, de Godin van de Vrijheid en Vrede (wat doet ze hier te midden van het katholicisme?), die met een van smart vertrokken gelaat over een Spaanse ruiter (van prikkeldraad dus) hangt. 'Ter nagedachtenis aan hen die vielen', staat er tweetalig onder. En: 'MS Berrefka - Zûmbara-zee - juni 1944'. Dan volgt een rij Spokanische en Garosische namen met jaartallen. Geen enkel geboortjaar is van vóór 1922. Voor de kust van Garos is

het Spokaneische transportschip Berrefka met negentienhonderdeenentachtig vrijwilligers door een Duitse torpedo de grond in geboord en hiermee werd de enige daadwerkelijke steun die Spokanië de Engelsen bij de invasie in Normandië wilde verlenen, volledig teniet gedaan. Honderdwaalf soldaten kwamen om, de rest kon door een Engelse mijnenveger gered worden.

De vlijtige liesjes om het monument staan er ondanks de hitte fleurig bij. Ik loop aan de andere kant van de heuveltop weer naar beneden, nu echter door een koel dennenbos dat zich tot aan de voet van de heuvel uitstrekt. Het getuigt van grootheidswaan om de paar flinke heuvels in het centrum van dit eiland met Tycońg-gebergte aan te duiden. Aan de rand van het dennenbos begint het gebied met de grootste campingconcentratie. Ondanks de overbevolking op de kampeerterreinen weten de bewoners ervan toch nog rietmatten en windschermen op te stellen, zodanig dat de grootst mogelijke privacy gegarandeerd wordt. Want de ijzeren regel om buiten het gezichtsveld van vreemden te eten, geldt niet slechts voor restaurants.

De hoge toeristenbelasting op alle consumptieartikelen maakt het leven op Garos extra duur en dat zou een reden kunnen zijn om er niet al te lang te vertoeven. Maar korte vakanties worden moeilijk gemaakt door de regel dat iemand van buiten het eiland zijn auto in het hoogseizoen alleen met de veerboot mag meenemen als hij voor minstens twintig dagen overnachting gereserveerd heeft; binnen de gereserveerde periode kan hij met zijn auto het eiland niet afl!

Voor de autoloze - kort verblijvende - vakantieganger staan enkele aardige vervoersmogelijkheden ter beschikking: paard, koets, autobus, miniatuurtrein (schaal 1:4) of fiets. Bij het huren van een fiets heeft men de keus tussen een 'monozadel', 'duozadel' of 'triozadel'.

Een veerdienst tussen Garos en Lomky, het zuidelijkste eiland, blijkt niet te bestaan. De informatrice van de SEQU (VVV) is zo verbaasd dat ik mij van het ene eiland naar het andere wens te verplaatsen, dat ze het mij bijna verbiedt. Dan blijkt dat ik mijn licht in de vissershaven moet gaan opsteken. Daar liggen altijd wel vissersboten die passagiers mee willen nemen. Een kotter uit Gasky, die voor reparatie naar Garos uitgeweken was, kan mij meenemen. Het is de GY12 Carola Mariaka. Behalve bier is er aan boord niets verkrijgbaar; ik had zelf een lunchpakket moeten meenemen, maar dat hoor ik pas op volle zee.

[111]

De kapitein wil twee herco van me hebben, dat is bijna anderhalf keer zo veel als een veerboot over die afstand gekost zou hebben, bovendien doet de GY12 er twee keer zo lang over. Dronken en zeeziek sta ik vijf uur later op de kade van Gasky, de hoofdstad van Lomky. De ordentelijkste manier om van Garos naar Lomky te komen is met een overstap in Asjetto op óf het veer naar Gasky óf de trein die via het eilandje Tuckrâhynne de zeestraat tussen Tigof en Lomky oversteekt.

Lomky is feitelijk subtropisch. Op het westelijke deel, de Grote Vlake (*Hupster Jakâm*), zijn de palmbomen en agaves niet miezerig en de olijven en druiven bereiken er met gemak hun volle rijpheid. Het oostelijke deel is de Kreupele-paard-vlake (*Krupel-Blof-jakâm*), een subtropische variant van het zo bekende môliy-landschap. In tegenstelling tot Tigof is er op Lomky weinig te beleven. Op het oostelijke deel van het eiland is alleen Gasky een stad van betekenis. Het centrum ervan wordt gedomineerd door de kathedraal van Onze Lieve Vrouw Maria (**Kult Sjeus Maria-câtedralo**), met een toren waaraan men in 1580 begonnen is maar die nog steeds niet af is. Hij is nog slechts veertig meter hoog en elk jaar wordt er 3½ ins (12,25 cm) bijgebouwd. Niet meer en niet minder, want de bisschop en bouwmeester **Alveyro Juez** (1540?-1601) heeft verordonneerd: "Aan uw geloof zult ge bouwen gelijk ge aan uw kerk bouwt: eeuwig, bedachtzaam en met ontzag. Eeuwig zult ge aan deze kerk bouwen: 3½ ins per jaar is de juiste snelheid, groot genoeg om vorderingen op te merken en om de hoop op een volbracht einde niet te doen verwateren, maar klein genoeg om het geduld te leren sterken en om uw nageslacht niet onledig te laten." En zo is er sinds 1580 elk jaar ruim twaalf centimeter bij gekomen. De toren kan in de huidige staat en op de huidige fundering wel een hoogte van tweehonderd meter halen, dus ons nageslacht heeft nog zestienhonderd jaar de tijd om letterlijk zijn steentje bij te dragen. Elk jaar met Kerstmis worden er twee metselaars uit de buurt gekozen die de eervolle opdracht ontvangen om 12,25 cm bij te metselen. Als beloning mogen zij tien dagen naar Lourdes. Deze traditie bestaat al bijna een eeuw.

In Gasky bevinden zich ook de ruïnes van een vijftiende-eeuws klooster dat als een van de eerste christelijke bouwwerken in Spokanië beschouwd wordt. De Spaanse monnik **Vicente de Peñafort** schijnt hier omstreeks 1440 als martelaar gestorven te zijn. Dit wordt elk jaar op 27 augustus met een schitterende processie herdacht.

Maar als ik in Gasky ben is het pas 11 augustus en dat is een nog groter feest: *Nie-Spocann*, de nationale feestdag. Ik word al vroeg gewekt, want er wordt verwacht dat iedereen aanwezig is bij het Vlaghijsen en het Volksliedzingen op het Marktplaatsje achter de kathedraal. Reeds om negen uur 's ochtends (en dat is in Spokanië zeer voor dag en dauw) heeft zich een enorme menigte verzameld. Bijna iedereen heeft een nationaal vlaggetje opgespeld en kinderen zwaaien met driekleurige molentjes of hebben een soort narrenkap met belletjes op.

[112]

De politiekapel van Gasky speelt vrolijke wijsjes die plotseling overgaan in de eerste tonen van het volkslied. Dan bestijgt een ernstige vrouw in een zwart mantelpakje het podium. Uit haar rood-geel-groene sjerp blijkt dat zij de burgemeester is. Als de menigte unaniem met luider stemme het eerste couplet van het volkslied bralt, trekt de burgemeester de vlag omhoog. Het refrein wordt twee maal gezongen, de tweede keer een halve toon hoger, zodat de mannenstemmen voor een deel wegvallen. Een lange kale vent, die blijkens het gekruisigde esculaapje op zijn revers lid is van de Katholieke Artsenbond, kijkt mij misprijzend aan als hij ziet hoe ik mijn lippen op elkaar houd. Zijn oogleden bewegen parallel aan zijn mond, alsof hij driestemmig met mond én ogen zingt. Velen hebben hun ridderordes opgespeld, zelfs de Koningsmedaille met Huron Herco II, de nationale held deze dag, wordt door enkele veteranen gedragen. Ook het Militaire Kruis en het Groot Erekrus zijn rijkelijk vertegenwoordigd. De burgemeester draagt de Academische Palm en het Moosa-kruis, ook niet mis dus. Zoals altijd bij dergelijke festiviteiten, is ook nu weer de GEP (de Nationale Televisiemaatschappij) met een schakelprogramma en open studio's van de partij. In het hele land zijn op de marktplaatsen grote monitors opgesteld, zodat we via de televisie kunnen vernemen hoe het feestvieren er elders aan toegaat. Elke burger kan de open studio's bezoeken en als hij daar voor de camera's iets leuks of belangwekkends doet heeft hij of zij kans dat dat direct de lucht in gestuurd wordt. Een hoogtepunt is natuurlijk het vlaghijsen in Hirdo en de kranslegging bij het monument van Huron II op het Harboembo-plein. Als het goed is moeten er om half tien in alle bijna zeshonderd gemeentes vlaggen gehesen zijn. Dan kunnen de diverse optochten, zakloopwedstrijden, straatbals en kermissen van start.

De vrolijkheden alom in den lande, zo alert op het televisiescherm door honderden reporters getoond, worden geregeld onderbroken door van te voren geplande studio-items, zoals de toespraak van mevrouw Buta Clofiy die drieëntachtig jaar oud is en daarmee het oudste I.I.-lid. De *Individuëla Informašo* is in 1821 door een geestelijke in het leven geroepen met het doel iedereen in sociale, geestelijke en financiële nood bij te staan. Het initiatief tot de oprichting van dit Spokanische Leger des Heils nam de geestelijke toen in 1820 de regering een wetsvoorstel voor sociale en financiële hulp aan armen en werklozen verwierp. Tegenwoordig is de I.I. een enorme organisatie met afdelingen in elke Spokanische gemeente die de meest uitgebreide hulp verleent. Bovendien is de I.I. vertegenwoordigd bij grootscheepse evenementen. In de schouwburg, op de kermis, bij rampen, festivals, herdenkingen, overall kunnen we de I.I.-leden in hun ouderwetse blauw-zwarte uniformen waarnemen. Zij werken dikwijls intensief met andere organisaties als brandweer en politie samen. De Spokanische regering en vele lagere besturen verlenen tegenwoordig aanzienlijke subsidies, waarmee onder andere ziekenhuizen, sanatoria, jeugdcentra en opvanginrichtingen voor verslaafden bekostigd worden.

[113]

Ook is er een aparte afdeling die zich met de bejaardenzorg bezighoudt. Terwijl de I.I. in de loop der jaren is uitgegroeid tot een verlengstuk van de overheid, staan toch vaak de belangen van de I.I. en die van andere overheidsinstanties (politie!) lijnrecht tegenover elkaar. Terwijl de politie geneigd is om elke wetsovertreder met harde hand aan te pakken, zal de I.I. eerder te hulp komen bij de maatschappelijke en sociale problemen waarvoor de wetsovertreder zich gesteld ziet.

Aan al deze zaken, en nog veel meer, worden we door het breekbare kinderstemmetje van het drieëntachtigjarige, nog altijd actieve lid mevrouw Buta Clofiy herinnerd. Drie I.I.-dames staan vertederd glimlachend met hun lange zwarte rokken en blauwe hoeden naast mij op het plein toe te luisteren. Hun blikken zijn strak op de monitor gericht en ondertussen wapperen ze ongecoördineerd met papieren vlaggetjes, die door een invalide in een rolstoel rondgedeeld zijn.

De grootste attractie hier in Gasky blijkt het spookhuis naast de kathedraal te zijn. Op de kitscherige schilderijen aan de buitenkant afgaand lijkt mij het interieur volgestouwd te zijn met imitaties uit de

griezelverzameling van Kriyfter. Vele kinderen stappen lachend in de slakvormige karretjes om even later aan de andere zijde krijsend weer naar buiten gereden te worden. Ook hier weer enkele I.I.-leden die in gevallen van bezwijming of histerie kunnen bijspringen.

Daar op deze dag alle cafés toestemming gekregen hebben om al om tien uur de deuren te openen - en niet pas om twaalf uur - is er een grote toeloop. Complete gezinnen (en die zijn hier in het zuiden natuurlijk algemeen), die normaliter om deze tijd met een kop koffie om de keukentafel geschaard zitten, hebben nu wat onwennig op de muurbanken plaatsgenomen om een feestelijk glaasje wijn te drinken. *Sectâ mip Vlyis*, die zoetige witte wijn uit West-Lomky. Ook in het café staat de televisie aan: baldadige jongeren hebben op de autoweg tussen Hoggebim en Liyrotyka vreugdevuren ontstoken en de opstoppen en files zijn geweldig. De politie is vandaag zeer tolerant: zij leidt het verkeer om en laat de vuurstokers met rust, in plaats van dat ze opgepakt worden om een week dwangarbeid in een lucifersfabriek te moeten verrichten.

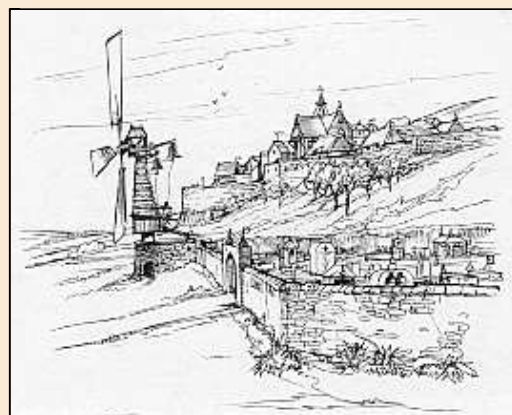
's Avonds verschijnt de Koning op het scherm om zijn gehele volk te bedanken voor... ja voor wat? Hij noemt het sympathieke medeleven, de gezamenlijke inzet om de Vrede en Voorspoed te handhaven en het begrip dat allen kunnen opbrengen voor de soms onsympathieke maatregelen die de overheid moet treffen. Voorts dankt hij zijn echtgenote en hij belooft dat de regering het komende jaar meer aandacht aan de zogenaamde ontwikkelingsstreken zal schenken. Hierbij voelen de bewoners van Oost-Lomky zich persoonlijk aangesproken.

Evenals in wel honderd andere plaatsen wordt ook in Gasky de feestdag met een indrukwekkend vuurwerk afgesloten. Op een môliy-terrein even buiten de stad, waar de schapen door provisorische hekken van het menselijke gebeuren worden gehouden. De eerste vuurpijl gaat door toedoen van de Mejôje, het hoofd van het eilandsbestuur, de lucht in. Tot diep in de nacht wordt er gedanst en gedronken.

[114]

Lomky: de Kreupele-paard-vlakte, landsdomeinen en Madurodam

Het oostelijke deel van Lomky is de Kreupele-paard-vlakte, een armelijk subtropisch môliy-gebied met als centrum het stadje Frâk, een ommuurde marktplaats met elke woensdag een folkloristische groente- en fruitmarkt. Niet ver van Frâk ligt het eenzame dorp Blof-nurp, dat bekend is door zijn klokkemolen. Naast de begraafplaats staat een houten windmolen die twee zware klokken doet luiden, hoe harder het waait hoe sneller het bim-bam klinkt. Het is de gewoonte dat de klokkeluiden, die hier dus eigenlijk molenaar is, het mechanisme tijdens begrafenissen in werking stelt. Het gelui duurt dan de gehele dag en geen mens kan het sterfgeval ontgaan. Begrafenissen bij windstil weer werden vroeger uitgesteld en de traditie wilde dat een begrafenis op een ander kerkhof moest plaatsvinden als de wind drie dagen verstek liet gaan. De laatste vijftig jaar wordt het luiden van de klokkemolen niet meer als een voorwaarde gezien om te mogen begraven. Het gebeurt dan ook lang niet altijd meer, zelfs bij hevige stormen blijft de molen stil. Uit oude kronieken blijkt dat er op Lomky minstens negen andere klokkemolens geweest moeten zijn; alleen die van Blof-nurp is nog over.

Klokkemolen bij het gehucht Blof-nurp (letterlijk: Paardehoofd), enkele kilometers ten oosten van Frâk. Vroeger diende de molen tevens voor het ophalen van emmers die in de diepe bron eronder neergelaten werden. Daarbij konden de beide klokken buiten werking gesteld worden. Met het uitdrogen van de bron verviel eind vorige eeuw de dagelijkse functie van de molen; de bijzondere functie bleef tot op heden behouden. In het houten (!) kerkje van Blof-nurp (**Visota-korda**) is het fraaie praalgraf van graaf Frâkkeny Rifo Flâgpe-Ista Lôra uit 1877 te bezichtigen.

Langs de zuidwestelijke rand van de Kreupele-paard-vlakte, daar waar het gebied overgaat in het beboste Boesh-gebergte, vinden we niet minder dan vijf grote particuliere landgoederen op een rij: een gebied van meer dan honderd vierkante kilometer. Deze zogenoemde *šarkdomenns* ('landsdomeinen') ziet de tegenwoordige regering als een hinderlijk restant uit het feodale tijdperk dat een gezonde ontwikkeling van de agrarische maatschappij tegenhoudt. Er zijn nog zevenentwintig *šarkdomenns*, de meeste op de kleine eilanden Brÿr, Tigof en Lomky. Het is per definitie een adellijk geslacht dat vanuit een kasteel of riant landhuis een uitgebreid gebied bestiert. Eén of verscheidene boerenfamilies zijn in loondienst bij de eigenaar, de *domenner* ('adellijk grootgrondbezitter') en wonen ook op het landgoed. Het geldelijke loon is laag, daar staat tegenover dat een groot deel van de verdiensten in natura uitbetaald wordt en dat een *šarkdomenn* een dermate zelfstandige bestuurlijke eenheid vormt dat de bewoners gevrijwaard zijn van vele vaste lasten en belastingen. De boeren wonen er gratis en de domenner moet voor brandstof en onderhoud opdraaien.

šarkdomenns ressorteren nooit onder een bestuurlijk lichaam als een gemeente, district of eiland. Zij kennen hun eigen wetten en maatregelen. De auto's, tractoren en karren die er thuishoren hebben hun eigen nummerbord en zijn vrijgesteld van wegenbelasting. Het gehele terrein, en dat kan wel meer dan twintig vierkante kilometer zijn, is omgeven door een afrastering die er een speciale juridische status aan geeft.

[115]

Aan de feodale situatie waarin de domenner steeds rijker werd en de boeren (*šarkaters*) in feite uitgebuite lijfeigenen waren, is in 1905 officieel een einde gemaakt door de 'landswet' (*šark-lacs*) die onder meer een minimuminkomen voorschrijft, bestraffing (lijfstraffen!) door de domenner verbiedt en financiële regeringssteun aan de boeren in tijden met slechte oogsten garandeert. Sinds 1957 bestaat er een soort CAO voor de boeren die op een *šarkdomenn* wonen en werken, en het is de domenner verboden om zonder voorafgaand overleg met de bewoners van zijn landgoed en de overkoepelende Domeinraad zijn ondergeschikten te ontslaan, de status van 'šarkdomenn' op te heffen of grond te verkopen. De meeste *šarkdomenns* bestaan van landbouw en veeteelt. Enkele, vooral op Brÿr, doen aan bosbouw en met name op Lomky en Tigof is ook de wijnbouw belangrijk.

[116]

De meeste *šarkdomenns* vormen een besloten gemeenschap; slechts een enkel landgoed is opengesteld voor het publiek. Zeer fraaie wandelingen zijn te maken in het uitgestrekte *šarkdomenn Ef Sinto Aša* (De Heilige Haas), even ten zuiden van de Grât op Berref. Dit landgoed is eigendom van de koninklijke familie en wordt beheerd door 's konings zuster, prinses Ivichinia Maquarta, en haar echtgenoot, prins Joaquin Lax. Op Lomky kan het *šarkdomenn Sinto-Lankos* bezocht worden. Het ligt ingeklemd tussen de steile hellingen van het Boesh-gebergte in het noorden en de nog steilere zuidkust. Omdat de enige openbare weg langs deze zuidkust, de toeristisch interessante Zjoba-Lamk-weg, dwars door het landgoed loopt mogen we in de bossen en langs de akkers van dit terrein ook wandelen. Wel moet er tol betaald worden om het landgoed te passeren of te betreden. Opvallend zijn de lama's in dit gebied. De domenner heeft een jaar of tien geleden een hele kudde uit Peru laten overkomen en de dieren gedijen hier op Lomky uitstekend. Op instigatie van de Spokaneische Wildzorg (*Spooksoliy Gâm-zillos*) heeft men ook een kudde buiten het *šarkdomenn* laten verwilderen, in de hoop dat de karige vegetatie door de natuurlijke bemesting en het aanvreten door de lama's nu wat zal toenemen.

Vergeleken met de vier watervallen in de Qulboech, die alle een verval hebben van 40 meter of meer, is de Emanuela-waterval in de bovenloop van de Vâryniy natuurlijk niet interessant, met zijn verval van 6 meter, ware het niet dat dit watervalletje pas in de winter van 1980 is ontstaan na een aardverschuiving in het Boesh-gebergte. Dit kersverse natuurverschijnsel is vernoemd naar kroonprinses Emanuela.

Het bergachtige centrum van Lomky is in twee landschappen te onderscheiden. In het oosten het beboste Boesh-gebergte, waaruit de Qulboech met enige indrukwekkende watervallen naar de Kreupele-paard-vlakte afdaalt om uiteindelijk aan de noordkust in zee te stromen. Het water van deze rivier is donkerrood van de modder en oefent een heilzame werking op de huid uit. Tot ver in zee zijn de rode, tot roze verflauwende strepen waar te nemen, vooral vanuit een vliegtuig. Rondvluchten boven Lomky zijn voor een hoop geld vanaf het vliegveld bij Gasky te maken!

Het Boesh-gebergte gaat in het westen over in het dorre en onvruchtbare Lamk-gebergte. 's Winters en in het voorjaar doorsnijden vele beken het landschap, en alleen langs de oevers van deze beken durven zich nog enkele dennen, jeneverbesstruiken en dwergoleanders te vertonen. Voor de rest heeft de ontbossing voor een dramatische erosie gezorgd. Het Lamk-gebergte wordt aan de zuidzijde afgestoten door een loodrechte, honderd tot tweehonderd meter hoge rotswand die zich zo'n dertig kilometer langs de kust uitstrekt. De bijna tien kilometer brede strook tussen deze *Ferky*-wand en de steile kalksteenkust staat bekend onder de naam *Zjoba*-vlakte. Dit is het dorste en armelijkste gebied van Spokanië: steenvlaktes, woestijn. Om de schaarse vegetatie en het vogel- en reptielenleven hier te beschermen is bijna deze gehele vlakte tot natuurreservaat verklaard (*Ef Xoemanas*). Dit is de enige streek, ter wereld waar de gekieuwde kameleon (*cii-kameljonn*) voorkomt!

De paar plaatsen op de *Zjoba*-vlakte die in een oase-achtig territorium met wat heidestruiken en bremgras liggen en waarvan de bewoners zich door visvangst, pottenbakkers, toerisme en wat schapen op de been kunnen houden, liggen alle aan de genoemde *Zjoba-Lamk*-weg.

[117]

Als u het šarkdomenn Sinto-Lankos aan de westkant over deze weg verlaat kunt u zo'n vijftig kilometer lang genieten van vergezichten over de diepblauwe oceaan links en tot aan de lila Lamk-toppen rechts. Vlak voordat de *Ferky*-wand zich in volle omvang manifesteert, passeert u een oude stenen brug over de *Cjôstaiff*, een visrijke rivier die door een diepe kloof een weg naar zee zoekt. Door de kloof kronkelt een smalle weg omhoog naar het *Ozÿ*-meer, van god en alles verlaten. Er groeien wat armetierige dennen en berken en er staat een schuilhut naast de oever van het meer waar geen enkele bewoner van de streek naar binnen durft te gaan omdat het er schijnt te spoken.

Als we de *Zjoba-Lamk*-weg onder langs de *Ferky*-wand blijven volgen komen we na een tijdje bij een kruising. Hier slaan we links af, naar de *Strâmpaiy*-kaap. Dit is een grijze kalkrots die meer dan honderdveertig meter uit de wilde golven oprijst.

[118]

Boven op de kale steenmassa ligt het gebouwencomplex van de Zutter-kents, een ideologisch-politiek georiënteerde commune waar de schapen en de drukkerij van socialistische literatuur de enige bron van inkomsten vormen. Hier loopt de weg dood.

De vele steile klippen vol grotten en plateaus vlak onder en boven de woeste waterspiegel in de buurt van de Strâmpaiy-kaap vormen een paradijs voor bergbeklimmers en speleologen. Een zeer populaire maar gevaarlijke bezigheid is tegenwoordig om af te dalen naar diepe grotten waarvan de ingang bij tijd en wijle afgesloten wordt door hoge golven. De enorme watermassa's die dan plotseling de grot binnendringen zorgen ervoor dat de luchtdruk achterin de spelonk zo drastisch toeneemt dat een mens hier alleen in een drukbestendig duikerspak kan vertoeven. Het schijnt dat in sommige van deze grotten mossoorten voorkomen die alleen bij toename van de luchtdruk in staat zijn om stikstof in zich op te nemen. Er wordt zelf beweerd dat dit mos een zacht fluitend geluid laat horen als door het wegvallen van de overdruk de lucht weer uit de mos ontsnapt.

We kunnen bij het kruispunt ook rechtsaf. Dan klimmen we steil tegen de Ferky-wand omhoog en bereiken we tenslotte via een slingerende, onverharde weg **Cÿrbastÿ-sÿrt**, de eenzaamste plaats van Spokanië. Er wonen ruim tweeduizend zielen, er is een tiental sloppen met grijsgekalkte huizen, gekroond met blauwe luiken (als ze niet al te verveloos zijn), praktisch platte, oranje daken en met geraniums getooide platjes. Een katholiek kerkje (**Kult-Sjeus Mariy-korda**) met een vergeten calvaire ernaast ligt aan de ene, een ommuurde begraafplaats met geëmailleerde bloemkransen aan de andere kant van de bebouwde kom. Op deze wijze moet een begrafenisstoet altijd het hele stadje doorkruisen en kunnen alle bewoners van de gebeurtenis getuige zijn.

In Cÿrbastÿ-sÿrt is niets terug te vinden van het harmonieuze stervormige stratenpatroon met centraal gelegen plein zoals we gewend zijn van de noordelijke eilanden. Maar het zuiden is dan ook eeuwenlang frequent bezocht door Spaanse en Portugese zeevaarders en hun invloed op bouwstijl en geloof is duidelijk merkbaar.

Op een rechthoekige binnenplaats borrelt een bron. Enkele platanen, cacteeën en cypressen maken er gebruik van. De bewoners ook, want het moderne leidingwater thuis is duur en wordt alleen als drinkwater gebruikt. Oude vrouwen en kleine kinderen, beide te zwak om in de beschutte dalen ver buiten de stad tussen de druiven te zwoegen, houden zich zingend en kwebbelend met de was bezig. Bij de openbare wasplaats worden tientallen blauwe *littes* en grauwe broeken aan de haken onder de dakgoot te drogen gehangen. Bijna iedereen draagt hier dergelijke getailleerde jasjes, kledingstukken die in het noorden alleen aan de mannen voorbehouden zijn.

De geringe financiële armslag brengt veel bewoners van Cÿrbastÿ-sÿrt ertoe een bord met MITTUS UR BRAKEST ('kamer met ontbijt') bij de voordeur te hangen.

[119]

Als ik even buiten het centrum bij een boerderij met een dergelijke uitnodiging aanklop, doet een schrikachtig knaapje open. Hij heeft een witte rat op zijn arm die hij met een automatische beweging streelt, en hij holt het huis weer binnen waar hij vibrerend begint te schreeuwen: "Memmy! memmy! rast armt ef pôrte!" (Mamma, iemand aan de deur!). In zijn dialect zegt hij niet *argerat* voor 'deur' maar het Romaanse leenwoord *pôrte*. Even later komt zijn moeder aansnellen; ze draagt een antracietkleurige litte en een rood hoofdoekje. Haar onderarmen zijn in lange roze rubberhandschoenen gestoken en daarmee geeft ze mij een hand. Dat voelt eng aan. Ik kan blijven logeren, maar dan moet er wel het een en ander geregeld worden. De voor de gasten bestemde zolderkamer blijkt bewoond door een dochter. Deze wordt nu met haar matras en bescheiden garderobe naar de ouderlijke slaapkamer overgeheveld. In de badkamer wordt het stugge grauwe toiletpapier snel door een zachte rol in pasteltinten vervangen. "Het is nog buiten het toeristenseizoen, hè," verontschuldigt de vrouw zich, en ik vraag me af wanneer het toeristenseizoen voor deze arme mensen dan wél aanbreekt.

Aan de andere kant van Cÿrbastÿ-sÿrt loopt een zandweg naar de meer geciviliseerde noordkust van Lomky. Zowel vanaf de ommuurde begraafplaats als vanaf deze zandweg is het uitzicht over de druivenvelden prachtig, precies zoals je op de etiketten van de wijnflessen ziet, maar verder valt er ook niets te beleven.

Daarom neem ik u mee naar de noordkust. Jatty, Lasy, Komy, Trofy, alle grotere plaatsen op Lomky eindigen op een y, en al deze plaatsen liggen bovendien op een rijtje langs de noordkust, behalve de hoofdstad Gasky dan, en vormen één lange lintbebouwing langs het smalle stukje vruchtbare grond dat deze kust is. Het is hier glooiend en de reeks y-plaatsen is van economisch belang: visserij, havens en

industrie. Toerisme (stranden!) en oude ambachten (weven, metaalbewerking en kantklossen) kunnen sinds tien jaar aan de bestaansmiddelen toegevoegd worden. Jatty heeft een mooie boulevard met palmen en eucalyptusbomen en via lange trappen kun je afdalen naar het laaggelegen kiezelstrand dat helaas alleen bij eb bestaat. Bij vloed staat het water van de *Hurt-strett* (de 'Hondestraat'), tussen Lomky en Tigof, tot halverwege de trappen en dan gaan de badgasten met hun matrasje op de wandelpromenade langs de boulevard liggen. Een van de rijbanen wordt dan voor het verkeer afgesloten zodat voetgangers niet over zonnebadende lichamen heen hoeven te springen.

In Lasy kunnen de strandgasten hun voeten bij vloed droogbouden door zich terug te trekken op het plankier dat boven het ondergelopen strand is aangebracht. Links ligt de veerboot naar het vissersplaatsje Ekkrešy op Hupster-Hurt klaar.

Met een omgebouwde vissersboot kun je vanuit de haven van Jatty naar Mâclajoh, een eilandje dat ongeveer een kilometer uit de kust ligt, samen met nog twee rotspartijen, Hupster-Hurt en Belt-Hurt ('Grote- en Kleine-Hond').

Op beide 'Hurts' ligt een rustiek vissersplaatsje, maar op Mâclajoh ligt *Beltsÿrt*, het Madurodam van Spokanië, zal ik maar zeggen. Op een oppervlak van honderdvijftig hectare is een volledig Spokanisch landschap, een stad, een dorp, een gebergte, een mōli, en alles wat er tussenin ligt, op een schaal van een op vijfenzeventig nagebouwd.

[120]

Technisch is alles zo geavanceerd dat grote delen van het miniatuurland met zeilen afgedekt worden als er even regen dreigt. Anders houden de miniatuuroptochtjes, de koninklijke koets, de aan dunne draadjes landende jumbojet en de skiërs langs de witte plastic helling subiet op met bewegen. Afgezien van de pittoreske, idyllische en cultuurhistorische gebouwen, gebeurtenissen en monumenten wordt er natuurlijk ook veel aandacht aan de Industriële Expansie besteed. En als u na de vermoeiende en educatief verantwoorde zevenmijlslaarzenrondreis nog iets in het restaurant van Beltsÿrt wilt nuttigen, kunt u in de miniatuursfeer blijven, want het bedienend personeel bestaat voornamelijk uit lilliputters...

[121]

Het Kulano-gebergte, de Lotândrynne-commune en een urnenkelder

Binnenlandse vluchten zijn frequent en voordelig. Er wordt op zestien vliegvelden gevlogen, waarvan er een zestal niet veel meer zijn dan een mōli zonder schapen, en ik vlieg van Peenei bij Gasky naar de

internationale luchthaven van Amahagge. Deze wordt vanwege het sleutelgatvormige stationsgebouw in de volksmond wel *Ef Cômîys* (Het Sleutelgat) genoemd. Op Noniy bij Asjetto moet ik overstappen en de wachttijd in de schaapskooi die hier op de môliy als stationsgebouw fungeert wordt bekort door een televisieuitzending van de kamerdebatten over een eventuele uitbreiding van de vijf-mijlszone voor de visserij. Zoals gebruikelijk is de koning hoogst persoonlijk van de partij om de debatten met bekwame understatements te manipuleren.

Ik ben terug in Amahagge en het is nu tijd geworden om het noorden van het land te gaan verkennen. Als startpunt kies ik de smalle met lertâs afgezette weg nummer 11 die vanuit Amahagge na een kilometer of tien het Kulano-gebergte in zal slingeren.

De uitlopers van het Kulano-gebergte ten noordoosten van Gÿrô. Op de voorgrond de hier breed en traag stromende Kjoep, die met zijn honderdtwintig kilometer de op een na langste rivier van Spokanië is. Alleen de Trendon is langer.

[122]

De glooiende akkers worden heuvelachtige môliys en deze worden op hun beurt beboste berghellingen. De weg stijgt en kronkelt, de lertâs, plataanachtige bomen die langs bijna alle wegen geplant zijn en die vanwege hun heilige karakter eigenlijk niet gerooid mogen worden, zodat verbreding van de veelal zeer smalle wegen moeilijk wordt, zijn nu verdwenen. Maar als u omkijkt ziet u diep beneden u een vogelvluchtperspectief van Amahagge, met daarachter de zee: dit uitzicht zult u niet licht vergeten! Het hoogste punt van de weg is de Zrâvve-pas, zevenhonderddrieëntachtig meter hoog. Hier is een groot parkeerterrein, een restaurant, een kasteelruïne en een rij van zes vlaggemasten. Rechts, enkele kilometers verder, kunt u de Hôrno-top van zeventienhonderdzesenzestig meter zien. Aan één van de masten wappert de Spokanische vlag, lelijk, maar symbolisch: een groene baan met een rode zon voor de warmte gevende dag, een rode baan met een groene ster voor de vruchtbaar makende nacht, een gele driehoek voor de trouw aan de Ergynne-drieëenheid. Groen-geel voor vruchtbaarheid en voortplanting, rood voor overheersing (liever: eenheid en vrede). Heraldisch een monster, de driehoek had aan de broekzijde moeten zitten en ook de kleuren hadden door een metaal gescheiden moeten zijn, maar de weergoden hebben zich gewroken, want de regengodinnen hebben het groen en rood door laten lopen tot een neutraal bruin territorium en de windgod heeft de uitwaaiende zijde in de loop der tijd zo ver doen uitrafelen dat de gele driehoek gereduceerd is tot de grootte van een Spokanisch waslapje (washândjes kennen ze niet).

De vlag van het Koninkrijk Spokanië is in 1945 officieel vastgesteld. Van 1894 tot 1945 waren de zon en ster niet rood en groen, maar beide geel. Tot 1894 (het jaar waarin Pegrevië bij Spokanië gevoegd werd) zijn er verschillende vlaggen in gebruik geweest. De meest bekende was de vlag met een rode en een groene horizontale baan, waartussen een smallere gele.

De zes vlaggestokken herinneren aan de sage van Grurve en Âncarramé, die immers op deze pas gelokaliseerd is en waaraan parkeerterrein en restaurant hun bestaansrecht danken. Ik verwijs naar het eerste hoofdstuk.

Als u aan de oostkant de Zrâvve-pas verlaat komt u het wildste stukje haarspeldwerk van Spokanië tegen. In een niemandsland ligt de smalle weg met tientallen zigzaggen tegen de verticale hellingen geklampt, en als u eindelijk beneden bent in Fietso (waar het altijd leuk is om het huis te bezoeken waar koning Huron Herco II in 1902 logeerde en zijn naam in de rand van zijn bedstee kerfde), dan kunt u de sterk klimmende weg naar het noorden inslaan. Deze ongelooflijk kronkelige weg is de enige hoofdverbinding van zuid naar noord door het Kulano-gebergte. Helaas zijn er veel paard-en-wagens en vrachtauto's, maar tussen de lertâs door hebt u fantastische vergezichten en doorkijkjes. En het is een verademing als u aan de noordkant het Kulano-gebergte verlaat en via kaarsrechte wegen over de Egpeeff-vlakte naar Lostô kunt snellen.

De Egpeeff-vlakte wordt aan de zuidkant begrensd door de uitlopers van het Crona-gebergte (het noordelijk deel van het Kulano-gebergte) en aan de noordkant door de duinen langs de kust. De Egpeeff-vlakte is het vlakste gebied van Spokanië.

[123]

Deze stad temidden van een eenzaam landbouwgebied heeft een eigenaardig karakter door zijn verzameling pompeuze gebouwen die alle het Ergynne-doel dienen: er is een Ergynne-seminarium, een Ergynne-museum, de **Kerrfewynne-kerk** uit 1650 met zijn beroemde altaar en schrijn, het in 1920 gerestaureerde Afinâf-klooster, het Herengebouw (*Merater-huflif*) met het kantoor van de *Reelâ* (hoofd van de Ergynne-kerk), en de Vredesboog. De laatste twee op het beroemde Belfiyc-plein in het centrum van Lostô.

Niet ver van Lostô, in Jerkô, ligt de Lotândrynnne-kents, de commune waar de *Reelâ* woont. Als hij komt te overlijden, komen er zeer ingewikkelde procedures op gang om zijn dood te verkondigen en een nieuwe *Reelâ* te kiezen. De verkiezingen met alle rituelen en de inwijding van de nieuwe *Reelâ* duren zesentwintig dagen en het geheel speelt zich voornamelijk in bovengenoemde gebouwen in Lostô af. De nieuwe *Reelâ* wordt gekozen uit de tweehonderdvierenvijftig *ryltiys*, hoge geestelijken die elk een eigen kerkdistrict besturen en die gedurende deze zesentwintig dagen in het Afinâf-klooster logeren. Bij de verkiezingsprocedure dienen alle *ryltiys* drie vragen op religieus gebied te formuleren. Deze worden door monniken op $3 \times 254 = 762$ geprepareerde lamsvellen gekalligrafeerd, waarna alle *ryltiys* alle vragen dienen te beantwoorden. Uiteindelijk blijven er veertien *ryltiys* over die een veertien minuten durende toespraak moeten houden vanaf het balkon van het Herengebouw.

[124]

De overige *ryltiys* vormen de jury en zij beslissen wie uiteindelijk de *Reelâ* mag worden. Deze wordt in de **Kerrfewynne-kerk** ingewijd.

Om er zeker van te zijn dat er bij de dood van de *Reelâ* zo veel lamsvellen geprepareerd klaarliggen is het de gewoonte dat de nieuw gekozen *Reelâ* direct een datum afkondigt waarop er zevenhonderdtweeënzestig lammeren geslacht zullen worden. Deze dag is een grote feestdag waarop

heel Spokanië lamsvlees eet. Het is dus van belang dat er niet te veel Reelâs binnen al te korte tijd sterven, want dat zou wel eens een gevoelige slag voor het Spokanische lammeren- en schapenbestand kunnen betekenen. De huidige Reelâ, Javlân Dirr (in 1978 gekozen), heeft het lammerenfeest op 24 juni 1982 gesteld.

Spokanische geestelijken, inclusief de Reelâ, mogen huwen, maar geen kinderen verwekken. De afwezigheid van kinderen maakt een ander *kalo* ('bindmiddel') noodzakelijk: eeuwige trouw van de beide echtelieden aan de kerk en de plicht van de vrouw om haar man, de geestelijke, of andersom, tot zijn (haar) dood in de religieuze taak bij te staan. Mocht de vrouw per ongeluk toch zwanger raken, dan dient zij geaborteerd te worden; de ongeboren vrucht wordt dan tijdens een offerritueel met nieuwe maan verbrand. Het geloof zegt dat er dan in het geheel geen maan is. De toepassing van abortus is pas sinds 1903 gangbaar. Vóór die tijd werd het ongewenste kind geboren en vervolgens afgestaan. Vele eeuwen geleden scheen het ook wel voor te komen dat de ongewenste baby's gedood en geofferd werden. Boze tongen beweren dat de kinderoffers in de commune van de *Liftkar-Atrokses* (Oud-Atroksen), een extreme religieuze sekte, nog wel voorkomen. Omdat de Oud-Atroksen onder de sektewet vallen, dat wil zeggen, binnen de sektegemeenschap mogen dingen plaatsvinden die erbuiten bij de wet verboden zijn, is niet te controleren of, en in welke mate, er strafbare feiten gepleegd worden. Pas als sekteleiden tegen hun wil aan rituelen moeten deelnemen kunnen zijzelf de politie inschakelen. In principe gaat de overheid ervan uit dat elk volwassen individu zelf in staat is om te beslissen of hij zich bij een sekte wil aansluiten of niet, en daar dan ook de consequenties van kan dragen.

Halverwege de spoorlijn Lostô-Tanbÿr ligt Mântariy, geheel ingesloten door boortorens en jaknikkers. Dwars door het plaatsje loopt een breuklijn die elk jaar een centimeter breder wordt. De huizen op en langs deze breuk zijn geslecht en men wacht met spanning op de eerste aardbeving. Geologen hebben vastgesteld dat de breuk ontstaan is door het snelle wegpompen van de olie in het poreuze gesteente op ongeveer een kilometer diepte. In ieder geval heeft Mântariy nu een toeristische trekpleister, voor zover de jaknikkers dat al niet waren.

Tanbÿr is een grote haven- en industriestad die aan beide zijden van een smalle inham op een landtong in zee gebouwd is. Er waait altijd een frisse wind. Het centrum is een voorbeeld van geslaagde moderne architectuur. Vanaf Tanbÿr vertrekt er dagelijks een boot naar het noordelijkste eiland van de archipel: Teujan.

[125]

Lor is hier de hoofdstad: een rond marktplein met Ergynne-kerk (**Ef Liftkar Korda**), cirkelvormige straten en radiale wegen - het kan niet missen. De bomen in het Huron-park zijn met een zeldzame lichtgroene mossoort bedekt en verder is er een vroeg zeventiende-eeuws kasteeltje dat door een verffabrikant geëxploiteerd wordt als vakantiehuis voor kankerpatiënten, een gerestaureerd waaggebouw en een futuristisch ogende schouwburg annex parkeergarage.

Zodra de stoptrein naar Kanea het bouwvallige station van Lor verlaten heeft staan er twee geüniformeerde mannen in mijn coupé: de een, donkerrood, vraagt beleefd mijn kaartje en zet er routineus een stempel op; de ander, kaki, gebiedt mij me te legitimeren en bestudeert consciëntieus mijn Nederlandse paspoort dat van een paars stempel voorzien wordt. Bovendien maakt de militair, want dat is het, een aantekening in een bruin cahier dat goudkleurig het Spokanische wapen draagt.

We arriveren in Kanea. Twee soldaten lopen met provocerende geweren het perron op en neer. Niet ver van het station is mijn doel: een deftig okerkleurig huis met veel schoorstenen en kleine glas-in-lood-raampjes, verscholen achter hoge ligusterhagen. Het huis past geheel in het Engels aandoende landschap van Teujan. De weinige wegen op dit eiland kronkelen smal en steil door de heuvels, waar de korenvelden, boomgaarden en môliys met de typische zwarte Teujan-schapen elkaar afwisselen. Mevrouw Kelk laat niets na en grijpt alle gelegenheden aan om haar huis met bezoek te vullen. Ten eerste omdat zij zich eenzaam voelt in dit statige huis, ondanks haar twee roze poedels en de geest in de kelder, die, naar men zegt, zich op winderige herfstnachten manifesteert door de weckpotten met pruimen en teldo's van de planken te smijten. Ten tweede omdat haar huis vol mensen bij haar eenmansactie tegen het groeiende militarisme op Teujan hoort. Bijna de helft van Teujan is namelijk militair oefenterrein en omdat het Spokanische leger zich in consequente geheimzinnigheid hult en geen pottenkijkers in de buurt duidt, zijn toeristen, laat staan buitenlandse toeristen, niet welkom op dit eiland. Alleen als men 'er iets te zoeken heeft' kan men er zich vrij bewegen. En er iets te zoeken hebben wil zeggen: bij familie of kennissen langsgaan.

Daarom heeft mevrouw Kelk zich voorgenomen om iedereen die op Teujan wil rondkijken als haar kennissen te beschouwen, en ze ook zo te ontvangen. Zij fungeert dus als een particuliere receptie voor het eiland Teujan. En daarom ga ik nu bij haar op bezoek, enkel en alleen om vervolgens nog wat vrij over het eiland te kunnen rijden, behalve in de streng afgeschermdde militaire gebieden natuurlijk. Het Spokanische leger is een beroepsleger dat nauwelijks in de openbaarheid treedt. Burgers en soldaten worden op alle niveaus streng gescheiden gehouden en de oefenterreinen en kazernes liggen normaal gesproken in eenzame gebieden en zijn niet, of bewust onjuist, op landkaarten aangegeven.

[126]

Een Spokanische beroepsmilitair is een fanatieke, meestal religieuze, chauvinist die aan een zeer strenge discipline onderworpen is en slechts één doel in zijn leven heeft: de vrijheid en neutraliteit van zijn vaderland koste wat het kost te verdedigen. De overheid gaat ervan uit dat het leger al belangrijk aan sterkte wint als zoveel mogelijk strategische en technische feiten geheim blijven. Met deze wetenschap ben ik in mevrouw Kelks auto naar het Marktpllein van Kanea gereden, een heel gewoon Spokanisch plein, ware het niet dat de gewapende soldaten in een jeep mij oplettend volgen en de bouwvallige barretjes vol dronken prostituées zitten.

De hoofdweg van Kanea naar Eratijft, de noordelijkste plaats van Teujan, loopt dwars door het grootste militaire oefengebied en het leger doet er alles aan om de weggebruikers daaraan te herinneren. YOU ARE LEAVING THE TOWN OF KANEA AND ENTERING THE MILITARY AREA! staat er in vier talen even buiten de stad. De asfaltweg is nu geheel verwaarloosd en het landschap links en rechts ervan is omgeploegd door tanksporen. Enkele kilometers verderop liggen de restanten van Zûger. Tot 1952 een mooi gelegen dorp aan de oever van het Merft-meer, maar toen geëvacueerd ten behoeve van de defensie. Het dorp ligt even van de weg af en mag niet door burgers betreden worden. Ik blijf dus op een afstand uit de auto zitten turen en zie hoe de meeste huizen afgebroken of dichtgemetseld zijn. Alle tuinen en pleinen lijken volgebouwd met barakken en er is geen boom of struik meer te bekennen. Het wegdek is geheel verdwenen en door de stoffige kuilen hotst een grote zwerm jeeps en trucks. Een voormalig dorpsrestaurant is nu een kantine met wat houten banken ervoor waarop een dozijn soldaten in de zon zit te kaarten. Ze loeren nieuwsgierig naar mij terug.

Plotseling staat er een militair naast mijn auto. Een venijnige vrouw met een knot en in een viriel donkerblauw uniform met bruine laarzen gebiedt me uit te stappen en me te legitimeren. Ze kwebbelt met een Pegrevisch accent vol bilabiale f's en als oë uitgesproken u's in haar walkie talkie en uit het geknetter dat ze als antwoord krijgt maakt ze op dat ik OK ben en door mag, nee móet, rijden. De soldate springt de weg op en houdt haar karabijn omhoog om het overige verkeer tot stoppen te dwingen. Vervolgens gebaart ze mij vanaf de vluchtstrook weg te rijden. Deze handelingen zouden niet zo absurd zijn als er ook inderdaad van intensief verkeer sprake was - er is in de verste verte geen auto te zien, alleen een tank van Zweedse makelij rommelt gierend door het kale terrein.

Als ik aan de noordzijde het militaire gebied (YOU ARE LEAVING THE MILITARY AREA AND ENTERING THE TOWN OF LAPOÂ!) verlaat ben ik dus spoedig in Lapoâ, een plaatsje aan de warmste rivier van Spokanië, de Eent. Lapoâ kan terecht trots zijn op het feit dat het meer bomen dan bewoners telt.

[128]

De zon dringt dan ook nergens op de straten door, alleen op het plein is een fel beschenen plek. Hier is een houten trapje en daarop speelt zich elke dag een gebeurtenis af die een eeuw geleden nog in honderden Spokanische plaatsen gewoon was, maar nu alleen nog hier in Lapoâ in ere gehouden wordt. Dagelijks om half zes betreedt de *rélvâs* het trapje. Dit is de dorpsomroeper, tevens aanzegger, tevens bode, die dan de nieuwtjes voorleest. Tegenwoordig zijn het meer de nieuwsberichten uit de krant die hij in zijn eigen stijl verkondigt. De *rélvâs* met zijn groene pet, dito cape en koperen gong is uitgestorven in Spokanië, want het analfabetisme is uitgeroeid en radio en televisie zijn ingevoerd, maar in Lapoâ is hij een levend monument geworden. Met de moderne uitvindingen is ook de nostalgie gekomen.

Alleen in Lapoâ wordt de dorpsomroeper (rélvâs) nog als een stukje cultuurhistorie in stand gehouden: elke ochtend om 10.30 uur beklimt Lariy Pômjâne-Brÿgh zijn trapje om met luider stemme de nieuwtjes en nieuwsberichten te verkondigen. De jongere generatie Spokaniërs denkt bij het woord rélvâs niet meer aan de dorpsomroeper, maar aan een microfoon, die ook zo heet!

Eratiyft ligt aan het eind van de hoofdweg, aan de monding van de Eent. Het is de noordelijkste plaats van Teujan en aan deze eigenschap dankt het zijn Vrijheidsmonument dat in 1960 geschonken is door de Vereniging van Gepensioneerde Officieren. Met deze daad moest de overlast aan de burgerij die het leger op Teujan veroorzaakt goedge maakt worden. Het monument bestaat uit een zestig meter hoge piramide van Afachisch marmer, van waar af u een schitterend wijd uitzicht hebt over de heuvels in het zuiden en de Atlantische Oceaan in alle andere richtingen.

Mijn vliegreis van het Teujanse vliegveld Yppe terug naar Amahagge is niet opwekkend. Vlak voordat we met de Skytwin T3 vertrekken wordt er door enkele militairen een lijk in een kist binnengedragen. De kist is bedekt met de nationale vlag en wordt achterin, door een gordijn, aan het gezicht onttrokken, met riemen vastgegespt. De twaalf levende passagiers komen van een onzeker lachende stewardess te weten dat het een soldaat met acute nekkramp betreft, maar: "Het besmettingsgevaar is geweken," voegt ze er met een medische kennersblik aan toe.

Spokaniërs staan niet preuts tegenover de dood en om een dode militair in een speciaal legervliegtuig te vervoeren wordt dan ook als een verspilling van geld en energie gezien, al zullen levende militairen zelden tezamen met burgers reizen!

Zo nuchter als een niet-katholieke Spokaniër tegenover de dood, of liever gezegd, het verlies van een vriend of familielid staat, zo gecompliceerd is daarentegen de lijkbezorging. In katholieke streken zijn 'gewone' begrafenissen uiteraard gangbaar en cremëren is er zelfs onmogelijk, in het overige Spokanië wordt in niet-gelovige kringen praktisch zonder uitzondering gecremeerd. Alleen al op Liftka zijn vierentwintig crematoria, waaronder enkele zéér grote met restaurants, receptieruimtes, aula's, kerken en meditatie ruimtes waar het er relatief 'gezellig' aan toe gaat.

In gelovige Ergynne-kringen worden doden op velerlei wijzen bezorgd. Allereerst natuurlijk de crematie

die sober, zonder toespraken of muziek verloopt, waarna een kerkelijke plechtigheid kan plaatsvinden tijdens welke de as in een urn (*rôgt*) aan de nabestaanden overhandigd wordt.

[129]

Deze urn wordt vooral bij plattelandbewoners zichtbaar in een huismuur gemetseld of in de tuin begraven. Stadsbewoners zetten de urn liever in een plaatselijke kerk bij, of in een speciaal urnenhuis (*torôgtj*).

Ook kan na de crematie de as over een speciaal gazon uitgestrooid worden. Ergynne-doden die tijdens hun leven of eventueel postuum een speciale *riyts* hebben ontvangen, zullen naar gelang van dit 'privilege' een speciale behandeling krijgen. Een houthakker met een *riyts* die bomen hakken toestaat, zal ergens in een bos begraven worden. Een visser of zeeman zal al gauw een 'zeemansgraf' toebedeeld krijgen. Hij zal minstens zes mijl uit de kust in een met stenen verzwaarde zak naar de bodem gelaten worden en op het schip vinden alle plechtigheden plaats. Boeren worden vaak op hun land begraven, bakkers krijgen een crematie op een brandstapel in een korenveld, smeden worden in een gesmede korf ter aarde besteld, maar de tijd dat slagers van armen en benen ontdaan in een minimaal kistje op een grazig weiland begraven werden is voorbij. En onze militair zal waarschijnlijk op een brandstapel op zijn vroegere kazerneterrein gecremeerd worden, waarna zijn as met gewijde Spokaneische grond gemengd in zijn geboorteplaats gestort zal worden (de tijd dat een militair ontkleed op een historisch slagveld begraven werd is ook voorbij).

Tegenwoordig komt het veel voor dat een geestelijke met de nabestaanden overleg pleegt hoe een crematie of begrafenis op de meest symbolische wijze zal kunnen plaatsvinden. Beroep en afkomst, maar ook de voornaam, kunnen de symboliek bepalen.

Geestelijken worden in alle stilte, slechts in het bijzijn van wat naaste familieleden en twee van te voren door de overledene aangewezen collega's op een onbekende plek gecremeerd, waarna de urn met as in de speciale urnenkelder onder de **Pelres-kerk** van Blort wordt bijgezet. Pelres is de God van Evenwicht en Rust. Alleen 'praktizerende' Ergynne-gelovigen (dat wil zeggen, zij die bij de gratie van een *riyts* hun beroep uitoefenen, zij die in een religieuze commune wonen of zij die regelmatig een Pakra-dienst met de Absorptie bijwonen) kunnen, na eerst in de Pelres-kerk een speciale bezoekersriyts ontvangen te hebben, de urnenkelder bezoeken, maar niet meer dan één keer per veertien jaar. Slechts twee personen mogen de kelder permanent betreden: de zogenoemde urnenbewaarders. De urnenkelder stamt van vóór 1500, maar veel is er niet over bekend.

Afgezien van de in onbruik geraakte methodes van lijkbezorging die in de huidige geciviliseerde wereld met lijkschennis bestempeld zouden kunnen worden, behoort ook het opwerpen van grafheuvels (*lemnâsa*) tot het verleden - maar daarover heb ik het al gehad.

[130]

Tot slot

En nu we alle hoofdeilanden met een bezoek vereerd hebben, zijn we aangekomen bij het laatste hoofdstuk van deze reis-impressie. Alle hoofdeilanden bezocht te hebben wil nog niet zeggen dat u er elk plekje en elke stad ook kent. Ik had u natuurlijk ook nog mee kunnen nemen naar die grote havenstad Bôrâ, 'de poort naar Amerika', of naar de rijke koopmanssteden Hoggebim en Liyrotika op Zuidoost-Liftka, waar de zeventiende-eeuwse Hollandse invloed nog zo merkbaar is. Of naar het eenzaamste berggebied van de hele archipel, het Yrcô-gebergte op Centraal-Berref, waar in een gebied van honderd vierkante kilometer niet meer dan een dozijn mensen wonen en slechts één voetpad loopt, geen weg, geen spoorlijn, geen water.

En wat zou u zeggen van al die grotten en ruïnes die ik verzwegen heb. De ene is nog fraaier en imponerender dan de ander, maar de bezoeker dient wel een geoefend oog voor details te hebben, wil hij van mening zijn dat er werkelijk een grote variatie tussen al deze trekpleisters is. En hetzelfde geldt voor al die môliy-, duin- en bosgebieden: stuk voor stuk paradijzen van pastorale tederheid of majestueuze praal. Ik hoef hier niet nader op in te gaan, want ik heb u in dit fijne land nu al zo van hot naar her gesleept dat, als u slechts een deel van mijn beschrijving in werkelijkheid uitvoert, u al met meer dan genoeg onvermelde heerlijkheden geconfronteerd wordt.

Alle hoofdeilanden hebben we bezocht. Dat wil niet zeggen dat u ook alle eilanden bezocht hebt. Buiten de zeven hoofdeilanden kent de Spokanische archipel nog een dertigtal kleinere eilanden, de meeste kleiner dan het kleinste hoofdeiland Garos (en veelal onbewoond), enkele ook groter dan Garos, zoals het schitterende natuurreservaat Râsterhynne in het Larmin met zijn honderden vogelsoorten, of het gemoedelijke Lestô-Opper voor de oostkust van Brÿr, met zijn verspreid staande vissershuisjes. Of het geïsoleerde Rurf, waar geen mens vrijwillig vertoeft, alleen de grootste misdadigers is een blik op het fraaie bosterrein van dit beruchte gevangeniseiland gegund.

En zo kan ik terecht besluiten met het uitspreken van de wens dat u ooit nog eens elke vierkante kilometer van het Koninkrijk Spokanië te zien krijgt, behalve de vijftig vierkante kilometer die Rurf heten.

Wat ik nu nog voor u in petto heb is niet meer dan een aanhangsel met wat zakelijke gegevens en een grammofoonplaat met authentieke geluiden. Hiermee kunt u reeds een heel eind komen, maar als dat nog niet ver genoeg is kunt u zich allereerst wenden tot het Spokanische Consulaat in Nederland.

Mede namens Robbert Das, de illustrator die mij op een van mijn reizen vergezelde wens ik u al vast een prettige reis en een ontspannende, leerzame vakantie toe!

[131]

Geld, giro en banken

In 1563 zijn op last van Koning Mazu Pliy Thyrra de eerste staatsmunten geslagen. De munten wogen 10 *rÿte* (circa 25 gram) en heetten *zotiylko*, genoemd naar Zotiyl, de plaats van de belangrijkste kopermijnen op Noord-Tigof. Tot 1969 is de naam *zotiylko* gehandhaafd. Toen werd het nieuwe muntstelsel met *hercos* en *tóftos* ingevoerd. Tussen 1820 en 1969 bestond het volgende ingewikkelde systeem: 1 penen = 12 *zotiylko*; 1 *zotiylko* = 14 *tóftos*; 50 *zotiylko* = 1 *blofa*, genoemd naar *blof* (paard) - 1 *blofa* zou het bedrag zijn dat een paard toentertijd gemiddeld kostte.

Een (nikkelen) munt van 10 *tóftos* en de beeldenaarzijde van een (bronzen) munt van 2½ *tóftos*. In de Muntwet is vastgelegd dat de beeldenaar naar links moet kijken als het een koning is, en naar rechts als het een koningin is. De afkorting TÂEEP betekende oorspronkelijk: tangodamelira âfry Ergetex ef Probaros (regerende volgens de Wil van Erget). Omdat het katholieke volksdeel altijd bezwaar gemaakt heeft tegen deze frase, heeft de toenmalige (katholieke) minister van financiën in 1972 de koning weten te bewegen in het openbaar te verklaren dat de gewraakte afkorting voortaan zal betekenen: tangodamelira âfry ef esliyn Prinsypps (regerende volgens de alom aanvaarde Principes).

Na 1969 zijn de *zotiylko* en de *penen* afgeschaft. Een nieuwe *tóftos* kreeg de waarde van 10 oude *tóftos*. 100 nieuwe *tóftos* werd 1 *herco* (vernoemd naar de toen regerende Koning Huron Herco III). Ondanks de vereenvoudiging zijn in verschillende kringen nog oude gebruiken gehandhaafd en dat schept toch weer verwarring. Zo bestaat in Pegrevië de *blofa* nog steeds, niet als munt- maar als rekeneenheid: 1 Pegrevische *blofa* = 7 *herco* = 700 (nieuwe) *tóftos*. In de paardenhandel is het gebruikelijk om de prijs van een paard in *blofas* uit te drukken die dan echter een waarde van 50 (14 + 36) *herco* hebben. De waarden 14 en 36 (en veelvouden daarvan) komen geregeld in het Spokanische rekensysteem terug. Hiervoor bestaan ook aparte telwoorden: 14 = *erg* en 36 = *rân*. Dientengevolge is bijvoorbeeld 15 = *erg-ér* en 16 = *erg-ten* (respectievelijk veertien-één en veertien- twee), 40 = *rân-fâr* (zesendertig-vier) enz. Om een Pegrevische *blofa* van een paardenhandel-*blofa* te onderscheiden wordt deze laatste ook wel

blofblofa genoemd.

Op de markten in de van oudsher bekende marktplaatsen wordt nog steeds gerekend met de *penen*.

[132]

Het Bureau voor het Marktwoezen geeft sinds 1972 bonnen uit met een nominale waarde van 0,1, 1 en 10 penen. Deze zijn te koop voor respectievelijk 17½ tóftos, 1 herco 75 en 17 herco 50. Deze bonnen kunnen op de markten als bankbiljetten gebruikt worden. Vóór 1972 bestonden er marktbonnen waarvan de coupures gebaseerd waren op het 14-36-stelsel.

De oude gewoonte om munten te sparen en papiergeld uit te geven is nog zo verbreid dat er een voortdurend gebrek aan wisselgeld heerst. Het aanmaken van nieuwe munten door het Staatsmuntwezen te Blort heeft weinig effect, vooral ook omdat de intrinsieke waarde van kleine munten hoger is dan hun nominale waarde. Hoewel verboden, wordt er toch op grote schaal omgesmolten. De metaalbewerkers uit Zuid-Brýr maken de schitterendste gebruiksvoorwerpen uit omgesmolten muntspecie en er wordt zelfs gezegd dat vele kandelaars in de Pegrevische plattelandskerkjes uit muntkoper vervaardigd zijn! Het afronden van bedragen tijdens het betalingsverkeer is vanzelfsprekend. Er wordt dan ook niet voor een bepaald gewicht gekocht maar voor een bepaald bedrag (voor 30 tóftos appels, in plaats van een kilo appels). Grote bedrijven als warenhuizen of garages gaan er steeds meer toe over om tegoedbonnen terug te geven in plaats van wisselmunten. Omdat dit systeem een bij de wet verboden vorm van klantenbinding kan inhouden, is het aan allerlei restricties gebonden.

Het gebruik van postzegels, tramkaarten en dergelijke waardepapertjes als betaalmiddel (zoals in Italië) is streng verboden en wordt zwaar bestraft. In horecabedrijven wordt het niet-teruggeven van wisselgeld vaak gecompenseerd door een extra scheut drank of een extra toef slagroom.

Munten (½ - 1 - 2½ - 5 - 10 - 25 - 50 tóftos) en bankbiljetten (1 - 2½ - 10 - 25 - 100 herco) worden uitgegeven door de Spooksoliy Benc (SB). Bankbiljetten worden voorts uitgegeven door de Bank van Garos (*Garóshi Bańgc*) (1 - 5 - 10 - 50 herco). Deze biljetten worden buiten Garos, Tigof en Lomky slechts door de SB geaccepteerd!

Het gebruik van betaalcheques en girobetaalkaarten wordt over het algemeen beschouwd als snobistische aanstellerij. Weliswaar geeft de *Ququltor Nyn* (de negen belangrijkste banken) betaalcheques uit die elke rekeninghouder 'moet' kunnen gebruiken, maar in de praktijk blijken alleen deze banken zelf en enkele gerenommeerde hotel- en warenhuisketens de cheques zonder problemen aan te nemen.

Sinds enkele jaren kent Spokanië ook een postgiro (*Otokafter*). De samenwerking tussen banken en giro is nihil. Als een bankrekeninghouder een bedrag naar een girorekening wil overmaken, of omgekeerd, wordt hij met de grootst mogelijke administratieve rompslomp geconfronteerd. Hij betaalt een hoop provisie, dient lastige formulieren in te vullen en voordat zijn geld eindelijk overgeschreven is heeft hij al twee aanmaningen ontvangen. Daar particuliere instellingen altijd een bankrekening hebben, terwijl overheidsinstanties de voorkeur aan de giro geven, zou een beetje slimme Spokaniër dus zowel een bank- als girorekening moeten hebben, wil hij zijn (particuliere) verzekeringspremie of (overheids) belastingaanslag kunnen betalen.

[133]

Maar dat mag niet. Een natuurlijk persoon kan slechts één giro- óf één bankrekening openen. Dit om controle van de belasting- en hypotheekdiensten te vergemakkelijken. 'Zwart geld' kan hoogstens in een oude sok bewaard worden.

Het is natuurlijk het handigst om een rekening bij de Spooksoliy Benc te hebben, want de banden tussen deze staatsbank en de giro zijn nog het minst gecompliceerd. Geen wonder dat de SB nagenoeg een monopoliepositie inneemt. Geen wonder ook dat acht andere aanzienlijke banken zich in 1960 verenigd hebben en een soort fusie aangegaan zijn met de staatsbank.

De banken buiten het Q9-verband kunnen niet zo soepel meedraaien in het bureaucratische financiële wereldje en zij moeten daarom hun cliënten met andere argumenten winnen: zij hebben derhalve een exclusieve klantenkring en het soort exclusiviteit neemt extreme vormen aan. Zo is bekend dat leden van de koninklijke familie en ook andere zeer welgestelden hun rekening graag bij *Lânsmân & Heeder* openen. Bij deze bank is nog tijd voor een kopje koffie in een soepel lederen fauteuil van Scandinavische vormgeving. Maar rekeninghouders worden alleen geaccepteerd als zij in staat zijn om

het bedrag op hun rekening boven de 2000 herco (f 14.000,-) te houden.

Bijna alle grote reders en anderen uit de wereld van de scheepvaart hebben hun rekening bij de *Scheepvaartbank*. Cliënten zijn verplicht om verzekeringen op scheepvaartgebied bij deze bank af te sluiten, maar hier staat tegenover dat de bank gratis gespecialiseerde voorlichting op het gebied van scheepvaart en zeerecht geeft, juridische hulp verleent, en dergelijke.

Een zeer menslievende bank is de *Banc-Liga TC*. Zij heeft bijkantoren in alle revalidatiecentra en bejaardentehuizen. Slechts invaliden, chronisch zieken en bejaarden kunnen er een rekening openen. De bank geeft geen rente, maar dit wordt goedge maakt omdat verzekeringen die door genoemde categorie cliënten vaak moeilijk te sluiten zijn, bij deze bank onder voordelige voorwaarden verzorgd kunnen worden. Ook verstrekt deze bank voordelige leningen voor de betaling van de hoge verblijfkosten in revalidatie- of bejaardeninrichtingen. De bank is kortom goed voor zijn klanten, maar bij overlijden van de rekeninghouder komt 30% van zijn batig saldo ten goede van de bank!

Artiesten zullen al gauw de voorkeur aan de *Kunstbank* geven. Deze investeert jaarlijks een groot bedrag in kunstaankopen. Bij gebrek aan een contraprestatie-regeling in Spokanië komt een dergelijke bank goed van pas. Bovendien biedt de Kunstbank nog een voordeel: men is bereid om honoraria van de artistieke klanten te boeken als onkostenvergoedingen, wat een fiscaal voordeel betekent.

Tot slot een typisch Spokanische bank: de *Ennucoriy-benc*. Het begrip *ennucoriy* betekent: leven en gedragen zoals de Ergemip voorschrijft. De bank handelt volgens streng religieuze beginselen: rente wordt niet gegeven, op dinsdag en Ergynne-feestdagen is men gesloten, de cliënten nemen plaats in een afzonderlijke cabine (vergelijk restaurants), verzekeringen worden niet verzorgd.

[134]

Op Pakra-dag worden er uitstapjes voor personeel én klanten verzorgd. En schulden worden eenmalig kwijtgescholden als de cliënt uitgeklaard of als geestelijke beëdigd wordt.

Voor u als toerist is het tenslotte nuttig te weten dat Spokanisch geld niet uitgevoerd mag worden uit Spokanië. Hercos en tóftosz kunt u aanschaffen bij de Spooksoliy Benc en de Staatswisselkantoren (*Stat-nofitate-ofiss*, SNO) in de grotere postkantoren. De SB en de SNO accepteren US-dollars, Engelse ponden, Duitse marken, Zwitserse en Franse franken en Zweedse kronen. Eurocheques, reischeques, girobetaalkaarten en dergelijke kunnen *niet* verzilverd worden. Bij uw verblijf in Spokanië dient u minimaal 5 herco per dag per persoon te besteden.

De postzegels

De Spokanische PTT geeft twee 'gewone' series postzegels uit, één met de beeldenaar (gelijk aan die op het geld) van de koning en één van moderne vormgeving, met grote gestileerde waarde-aanduidingen. Deze series zijn verkrijgbaar in vijftientig verschillende waarden.

Bovendien geeft de PTT elk jaar enkele 'speciale' series uit die telkens aan één thema gewijd zijn. Deze zegels verschijnen slechts in een klein aantal courante waarden. Zo zijn er in de vlinderserie van 1980 vijf verschillende waarden verkrijgbaar, te weten 3, 4, 5, 7 en 10 tóftos.

De treinkaartjes

De Spokanische treinen kennen geen onderscheid tussen eerste en tweede klas; daarentegen heeft men de keuze om te reizen met een *zeces-treno* (lokaaltrein), *sutreno* (gewone trein) of *menntreno* (sneltrain).

[135]

Op de plaatsbiljetten van de *Spooksoliy Arânkas* (Spokanische Spoorwegen) is de treinsoort afgekort met respectievelijk ZC, SU en MT.

De lokaaltreinen zijn weinig comfortabel en daarom wordt er een korting op de basisprijs gegeven. De sneltreinen zijn echter zeer luxueus en hiervoor moet een toeslag betaald worden.

Op alle treinkaartjes staat de afstand in kilometers aangegeven, met daarachter de basisprijs (b). Eronder staat de eventuele korting of toeslag, alsmede het lijnnummer. Vervolgens wordt de eventuele persoonlijke korting (*oibâniy*) vermeld. Deze geldt onder meer voor studenten, journalisten, werklozen, kinderen, invaliden en marktkooplui (met handelswaar). Tenslotte staat achter *ôyny* (prijs) het te betalen bedrag.

Een enkele reis wordt aangegeven met *hennâ* (heen) en een retour met *henn-tÿrt* (heen-terug). MG betekent *menngarrent* (centraalstation) en *port* is haven. De kleur van de biljetten is geel voor een sneltrein, roze voor een gewone trein, lichtgroen voor een lokaaltrein, lichtblauw voor een gecombineerde reis met twee of drie verschillende treinsoorten en grijs voor een bijzondere reis. Bij retourbiljetten is een van de helften okerkleurig.

De taal

Wat hieronder uitgelegd wordt, geldt voor het Algemeen Beschaafd Spokaneïsch, of wel het Westspokaneïsch of wel het Spokaans.

De klemtoon ligt op de voorlaatste lettergreep van een woord, tenzij er een dubbele medeklinker in voorkomt. In dat geval valt de klemtoon op de klinker vlak vóór deze verdubbeling. Dus: zefelîra, maar: zeffelîra. Dus: Liyrotyka, maar: Hoggebim.

[136]

Een klinker die gevolgd wordt door een verdubbelde medeklinker heeft niet alleen de klemtoon, maar wordt ook iets langer aangehouden. We zullen dit met een accent aangeven: zefelîra, maar: zèffelîra.

De a, e, i, o, u en y worden *altijd* uitgesproken als in de Nederlandse woorden: baak, bek, riek, rook, fuut en bier.

De â, é, iy, ô, û en ÿ worden *altijd* uitgesproken als in de Nederlandse woorden: bak, beek, bik, bok, buk en rijk.

De ó klinkt als de oy in het Engelse boy en de combinatie qu klinkt als Nederlands koe. In eigennamen, opschriften, krantekoppen en dergelijke worden é en ó geschreven als respectievelijk ee en oe.

De g wordt uitgesproken als de ch in het Duitse ich (Ich-laut). Een soort 'zachte' g dus.

De š wordt uitgesproken als de th in het Engelse three, gevolgd door een j, dus 'thj'. De ð wordt uitgesproken als de th in het Engelse the, gevolgd door een j.

In onderstaande woordenlijst hebben we de uitspraak met Nederlandse klanktekens benaderd. De klinker met het accent moet wat langer aangehouden worden (en heeft altijd de klemtoon) en de *cursief* gedrukte klinker draagt de klemtoon.

Goedemorgen

Fes gurt

fes guurt

Goedendag

Fes tof

fes toof

Goedenavond	Fes luppör	fes <i>lú</i> poor
Goedenmiddag	Fes fittas	fes <i>fíta</i> as
Tot ziens	Carynn, hato	<i>karíen</i> , hato
Ja, nee	Siy, noft	sih, nooft
Dank u wel	Missjeffô, miss	<i>míseffoh</i> , <i>míes</i>
Alstublieft	Kusami (bij geven)	<i>kusami</i>
	Fara quiste (bij vragen)	<i>fara koewi</i> este
Hoeveel kost	Kol mikar melde	ko <i>mika</i> ar mei
Goedkoop, duur	Nerikar, mikar	<i>nerika</i> ar, <i>mika</i> ar
U belazert de boel	Gýrs idequppe ef šôts	<i>geiers idekó</i> epe ef šots
Waar, daar	Ýr, kusama	<i>eier</i> , kusama
Ik begrijp het niet	Gress nert unere	ges nert unerre
Koud, warm	Martel, scrâl	<i>ma</i> artel, skral
Geld, fooi	Smurf, hastram	smuurf, <i>haa</i> straam
Ingang, uitgang	Fesfiy, mipfiy	<i>fesfi</i> h, <i>mie</i> pfi
Toilet, lift	Zip, pjaqurt	ziep, <i>pja</i> koert
Boot, schip; vliegtuig	Karé, plano	<i>karee</i> , plano
Tram	Trem (lokaal)	trem
	Trip (interlokaal)	triep
Paard-en-wagen, bus	Blofnolac, gerlas	<i>bloofnola</i> ak, <i>gerla</i> as
U moet niet zo zeuren	Nert wempe-gôrse lo kâ	nert wempe <i>gorse</i> lo kah
IN HET RESTAURANT FES EF LURFEL		
Spreekt u Engels, Duits	Aftel gýrs chaquinde enelant, mârkalant	<i>a</i> aftel <i>geiers</i> sjakoewiende <i>enne-la</i> ant, <i>marka</i> laant
Honger + dorst (samen)	Verstôlé	verstollee
Kunt u me het menu brengen?	Gress bladide ef larde-kinner, fara quiste	ges bladide ef <i>laardekí</i> ener, <i>fara koewi</i> este
Koffie, thee, fris-drank, ijs	Cafer, miyna, lymonado, pica	<i>kafer</i> , minna, limonado, <i>pí</i> ka
Melk, water, sap	Helt, knurfel, sef	helt, <i>knuurf</i> el, sef
Bier	Bjerr (buitenlands)	<i>bjèr</i>
	Léf (Spokanisch)	leef
Wijn	Weinô (buitenlands)	wennoh
	Sectâ (Spokanisch)	sektah
Brood, boter, kaas	Tjokâs, bâr, blarâs	<i>tjoka</i> s, bar, blaras
Soep, salade	šupa, slaja	<i>šupa</i> , <i>slaja</i>
Vis; gevogelte	Fisa, gýtli; torikâfÿ	<i>fisa</i> , <i>geitli</i> h, torikaffe
Rundvlees, kalfsvlees	Renðetiyse, kâlfтийse	<i>renðe-tisse</i> , <i>kalftisse</i>
Varkensvlees, schape-vlees, zalm, forel	Knoktiyse, hâpyjatiyse, jûfâch, drôt	<i>knooktisse</i> , <i>happieja-tisse</i> , <i>juffakg</i> , <i>droit</i>
Patat frites, groente, bonen	Kroduror cartôlks, lecuma, bjôlns	<i>kroduroor ka</i> artolks, <i>lekkuma</i> , <i>bjons</i>
Fruit, zout, suiker	Belks, sel, sucro	belks, sel, <i>suukro</i>
Fruit + groente (samen)	Sipóts (eetbaar plant-aardig)	<i>sipo</i> its
Heeft het gesmaakt?	Aftel ef quistâse?	<i>a</i> aftel ef koewiestasse
Het is niet te vreten	Ef nert melde svûlgamiy	ef nert mei <i>swulga</i> mih

AUTOSERVICE	OTO-SERVISIY	<i>oto-servisih</i>
Olie verversen	Ool-noftataros	<i>owool-nooftataroos</i>
Doorsmeren	Oolos	<i>owoloos</i>
Accu, carburateur	Âku, cârburaterr	<i>akku, karburatèr</i>
Bougie, rem, handrem	Slit-plûg, prams, criaprams	<i>sliet-plug, praams, kriewaapraams</i>
Een lekke band, deuk	Eft râk, ðiyçsû	<i>et rak, ðiksuh</i>
Mijn benzinebonnen zijn op	Kost bensynn-gorbasz melde dÿfo	<i>koost bensien-goorbaast mei deifo</i>
De ruitenwisser piept	Ef miðlifelén rÿge	<i>ef miefliefkleen reige</i>
 DE GRENS	 EF FINI	 <i>ef fini</i>
Douane, inklaring	ðûann, kofanos	<i>ðuh-wáán, kofanoos</i>
Heeft u een pas en een visum?	Aftel gÿrs lelperre eft pás ur eft visum?	<i>aaftel geiers lelpèrre et pas uur et visuum</i>
Maak die koffer open	Tuffesen ef vrÿkyr	<i>túfessen ef vreikier</i>
Is dat een dubbele bodem?	Aftel kê melde eft dubla bôtmo?	<i>aaftel kah mei et dubla botmo</i>
Heeft u alcohol of honden bij u?	Aftel gÿrs lelperre spiryt oft hurts luft ef?	<i>aaftel geiers lelpèrre spiriet ooit huurts luuft ef</i>
Welkom in Spokanië!	Quistarfinniy fes Spooksoliy!	<i>koewiestaarfiennih fes spowooksolih</i>
 OP STRAAT	 TEHASTE	 <i>tehaaste</i>
Waar is ...?	... melde ÿr?	<i>... mei eier</i>
Ik ben verdwaald	Gress zapge	<i>ges zapoige</i>
Postkantoor, station	Pôstsr̄t, garrent	<i>postseert, gárent</i>
Dokter, apotheek	Medikiy, fâmašen	<i>meddikiy, fammaašen</i>
Ziekenhuis, bank	Hôspitalo, benc	<i>hospitalo, benk</i>
Geld wisselen	Ef noftate smurf	<i>ef nooftate smuurf</i>
Politiebureau, haven	Âpipsért, port	<i>appiepseert, poort</i>
VVV-kantoor, vliegveld	SEQU-ofiss, ayrport	<i>sekkoe-ofies, awierpoort</i>
Een roofoverval op een voorrangskruising	Eft króto kaf eft iafle-ðôrcel	<i>et kroito kaaf ef waafle-ðorkel</i>
Winkel, straat, plein	Misan, mirra, lirrotiy	<i>misaan, miera, líerotih</i>
Laan, brug, gracht	Plep, pônt (gÿrt), grâg	<i>plep, pont (geiert), grag</i>
Kanaal, riooldeksel	Kanol, njame-jéns-decs	<i>kanool, njame-jeens-deks</i>

[138]

Praktische wenken

Reisdocumenten - Toeristen hebben voor Spokanië nodig: een geldig paspoort en een visum. Voor motorvoertuigen en eventuele aanhangwagen is nodig: rijbewijs, kentekenbewijs, tijdelijk toegangsbewijs en Spokanische WA-verzekering (de groene kaart is niet geldig). Boten met een motor van meer dan 5 pk hebben een vaarvergunning nodig.

Douanebepalingen - *Invoer* in Spokanië: beslist *verboden* om in te voeren: wapens, verdovende middelen, vlees en vleeswaren (behalve conserven), (pot)aarde, levende planten en bloemen, munitie, springstoffen en vuurwerk, boter, koffie, rijst, zendapparatuur, giftige en radioactieve stoffen, gassen

onder druk (behalve een volle LPG-tank en gastanks voor kamperen). Tot een *bepaalde hoeveelheid* mag ingevoerd worden: proviand voor twee dagen, sigaretten 200 stuks óf sigarillos 100 stuks óf sigaren 50 stuks óf tabak 250 gram, niet-Spokanische wijn 1 liter óf Spokaneische wijn 2½ liter óf sterke drank 1 liter óf bier 2 liter, benzine, dieselolie of LPG de volle tankinhoud.

(Huis)dieren mogen Spokanië alleen binnen als ze onmiddellijk bij de douane voor minimaal zes maanden in quarantaine afgegeven worden.

Uitvoer uit Spokanië: beslist *verboden* om uit te voeren: alle zaken waarvan ook de invoer verboden is, Spokaneisch geld, voorwerpen met antiek- of kunstwaarde, voorwerpen met grote culturele, historische of religieuze betekenis.

Tot een *bepaalde hoeveelheid* mag uitgevoerd worden: proviand voor drie dagen, benzine of dieselolie de volle tankinhoud (LPG is niet verkrijgbaar en de volle ingevoerde tank moet opgereden worden), wijn uit het district Vlÿs 2 liter, aardappels 1 kilo, vleesconserven 750 gram, gekweekt fruit 1 kilo, olie en olieproducten (anders dan benzine en dieselolie) 1 liter, koper en koperen voorwerpen 1 kilo aan koper, lucifers 200 stuks, wol 500 gram. Het betreft hier waren die in Spokanië aangeschaft zijn.

Openingstijden - Banken: werkdagen 10.00-16.00 uur, zaterdags 9.30-13.00 uur (in de grote steden).

Winkels: werkdagen 9.00-12.00 uur en 14.00-18.00 uur, of 13.00-18.00 uur en 19.30-23.00 uur. De staatswarenhuizen van STAMI zijn alle werkdagen open van 10.00-20.00 uur, zaterdags van 9.30-14.00 uur.

Musea: alle dagen 10.00-17.00 uur behalve dinsdags.

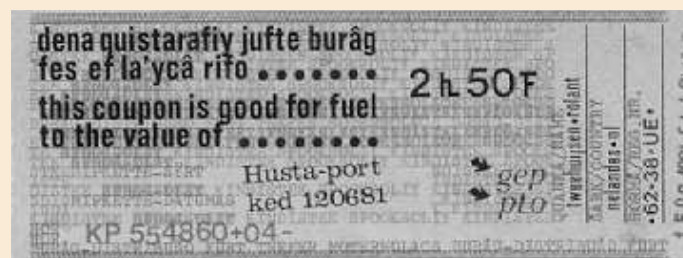
Feestdagen - De meeste winkels, openbare gebouwen en musea, en alle banken zijn gesloten:

Nieuwjaarsdag, Tyffalôte (28 maart), Eerste en Tweede Paasdag, Nâmpa-dag (12 mei), Hemelvaartsdag, Eerste en Tweede Pinksterdag, Xeber-dag (16 juni), Begin van de Zomer, Nie-Spocann (11 augustus), Algemene Landsdag (3 oktober), Koningsdag (23 oktober), Ergynya (31 oktober), Eerste en Tweede Kerstdag, Oudejaarsdag.

[139]

Brandstofbonnen - In Spokanië zijn benzine en dieselolie op de bon. Elke buitenlandse autobezitter heeft recht op een hoeveelheid benzine of dieselolie ter waarde van 50 herco per week. Dat is ongeveer 200 liter benzine of 240 liter dieselolie. De brandstof kan gekocht worden met bonnen van 2½ herco per stuk. Buitenlandse toeristen kunnen deze bonnen in boekjes van 20 stuks voor 50 herco aanschaffen op alle stadhuizen en bij de douanekantoren op de havens van Husta, Hoggebim, Amahagge en Bôrâ. Op het visum van de autobezitter wordt aangetekend wanneer en hoeveel bonnenboekjes men aangeschaft heeft. Voor bezitters van motorfietsen en scooters geldt een analoge regeling, echter met een limiet van 20 herco per week en voor bromfietzers van 10 herco per week (onderverdeeld in 20 bonnen van 50 tóftos per stuk). Ongebruikte bonnen worden bij het verlaten van Spokanië *niet* gerestitueerd, maar zij blijven onbeperkt geldig en kunnen bij een volgend bezoek aan Spokanië gebruikt worden. De bonnen staan op naam van de eigenaar van het voertuig en zijn niet overdraagbaar.

[139]

Een rode, tweetalige brandstofbon, zoals die aan buitenlanders verstrekt wordt. Spokaniërs krijgen groene bonnen en hebben bovendien recht op minder brandstof!

Verkeer - In Spokanië onderscheidt men *mennwegs* (autosnelwegen), *šarkwegs* (hoofdwegen; hier en daar verboden voor langzaam verkeer) en *tiffugwegs* (secundaire wegen; dikwijls niet verhard). In

perioden met veel regenval zijn onverharde trajecten vaak niet of moeilijk berijdbaar. Let dan op de waarschuwingen die op geruime afstand vóór de moeilijke of gesloten trajecten geplaatst worden, zoals: *plite-weg* (overstroomde weg), *devijate vja ...* (omleiding via ...), *wódeniy weg ja ... ur ...* (onbegaanbare weg tussen ... en ...) of *net-ufiramiy* (onberijdbaar).

Voor grote tunnels en bruggen en bij wegen door particuliere domeinen kan tol geheven worden. Ook de snelweg Amahagge-Tanbÿr (de M8) is een tolweg.

[140]

De centra van de meeste grote steden kennen een *garage-móf-zône* (zone met parkeerverbod), wat inhoudt dat parkeren overal verboden is, tenzij het met borden is toegestaan. Overigens is parkeren langs een zwart-wit geblokte rand en stoppen langs een gele rand verboden.

Maximum snelheden: bebouwde kom 50 km/u; onverharde wegen 60 km/u, autosnelwegen 120 km/u.

Auto's met aanhangwagens mogen nooit sneller dan 90 km/u. Afwijkende snelheden worden door borden aangegeven. Snelheidsovertredingen worden streng bestraft (2 herco voor elke kilometer die te hard is gereden).

Voorrang: bij de meeste kruispunten en splitsingen is met borden aangegeven wie voorrang heeft. In andere gevallen is dat álle verkeer van rechts.

De belangrijkste van andere landen afwijkende borden (zie illustratie) zijn:

1. (groene vlag) U nadert een tol. Stoppen en betalen!
2. Waarschuwing doorwaadbare plaats of overstroomde weg.
3. Pas op voor processies, (begrafenis)stoeten e.d. (dit bord komt hoofdzakelijk in katholieke streken voor).
4. Aanduiding parkeerplaats voor auto's. De G betekent *garage* (parkeren). De internationaal bekende P voor parkeren betekent in Spokanië *pitter* (fiets) en wordt gebruikt om een fietsenstalling aan te geven!
5. Aanduiding *pârdova-weg*, dat wil zeggen een driebaansweg waarvan de middenbaan afwisselend voor de ene of voor de andere richting als inhaalstrook gereserveerd is. Dit bord impliceert tevens een maximum snelheid van 90 km/u.
6. Begin van een zone met parkeerverbod. Komt voornamelijk voor in de centra van grote steden en betekent een algemeen parkeerverbod in alle straten die in deze zone liggen (tenzij expliciet met bord 4 aangegeven).
7. Begin bebouwde kom (in het voorbeeld die van de stad Hirdo). Maximum snelheid 50 km/u.
8. Einde bebouwde kom.

[141]

Losse opmerkingen - Het geven van fooien wordt als beledigend ervaren! Prijzen zijn inclusief en kruiers betaalt u 12 tóftos per koffer, dit is een vast tarief. Als iemand zich erg voor u heeft uitgesloofd kunt u hem (haar) beter in natura betalen dan in geld.

De begane grond (parterre) wordt in Spokanië met *értef tróda* (eerste verdieping) aangeduid en de hoogste verdieping heet *zillepip-floór* (dakvloer), in liften bijvoorbeeld vaak afgekort met ZF.

In de grote steden hebben de meeste huizen de voordeur in een steeg of op een binnenplaats. De huisnummers en brievenbussen zijn echter wél aan de straatkant aangebracht. Het is daarom niet altijd

duidelijk welke deur bij welk huisnummer hoort, maar niemand zal geschokt zijn als u bij de verkeerde deur aanklopt.

In Spokanië verschijnen maar liefst twaalf landelijke dagbladen. De vier grootste, de ochtendbladen Amagene en Kleter Hirdoegg en de avondbladen Ef Hymâ en Ef Jolaiy, geven ook een Engelstalig nieuwsoverzicht. Ef Jolaiy publiceert bovendien berichten in de Pegrevische taal die op Oost-Liftka, Brÿr en Teujan gesproken wordt. De meest progressieve krant is Amagene, het meest conservatieve blad is Kleter Hirdoegg.

[142]

Buitenlandse kranten en tijdschriften zijn nauwelijks verkrijgbaar. Daar staat echter tegenover dat de vier landelijke dagbladen een kort Engelstalig nieuwsoverzicht geven.

Honden en katten zijn bijna heilig; spreek daarom nooit kwaad over deze dieren en behandel ze met liefde of, als u er niet van houdt, negeer ze volledig. De vele paarden en bespannen wagens op de smalle kronkelwegen maken het nodig dat u zeer voorzichtig rijdt. Als een rijdier aangereden wordt door een auto, zal de automobilist bijna altijd als schuldige aangewezen worden.

Het is niet beleefd om anderen een vuurtje te geven. Als iemand bij gebrek aan eigen lucifers om een vuurtje vraagt, geef hem of haar dan uw gehele doosje. Alleen in meer intieme situaties kunt u een ander een brandende lucifer presenteren, maar steek altijd eerst uw eigen sigaret aan! Uw partner die u van vuur voorziet, dient de lucifer uit te blazen. Met opzet spreek ik over lucifers, want aanstekers zijn in Spokanië zo goed als onbekend.

Neem een royale hoeveelheid ballpoints mee! Er wordt voornamelijk met vulpennen, potloden en griffels geschreven en een ballpoint is een leuke attentie als iemand u een dienst heeft bewezen.

Voor nadere inlichtingen over Spokanië en voor de aanvraag van visum, WA-verzekering of tijdelijk toegangsbewijs kunt u terecht bij de Spokanische Vertegenwoordiging in Nederland, adres: Spooksoliy Lozôstjemm, Postbus 3774, 1001 AN Amsterdam. Gaarne een antwoordpostzegel bijsluiten. Tegen een geringe vergoeding zijn hier ook informatiebladen verkrijgbaar.

[143]

De gouden grammofoonplaat bevat de volgende fragmenten:

1. Het eerste couplet en het refrein van het Spokaneische volkslied 'Spooksoliy, šark pai Erget' ('Spokanië, land bij Erget'). De vertaalde tekst hiervan luidt:

*Onze legers trekken wegen
en het volk maakt er gebruik van.
Onze heersers geven regels
en het volk volgt ze gewillig op.
Spokanië, land bij Erget,
uit jouw borst drinkt het volk Vrede
en jouw schoot geeft Voorspoed*

2. Koning Huron Herco IV houdt elke maand een radio-toespraak. Dit is een deel van de toespraak van dinsdag 12 januari 1982. De koning deelt hierin mede dat de minister van buitenlandse zaken besloten heeft om het toerisme uit het buitenland te bevorderen. Zijne Majesteit besluit met een zegening van het volk. Het schoudertikje met de zegenstaf is vervangen door enkele tikken met de staf tegen de microfoon. Dit is duidelijk te horen!
3. Religieuze muziek, zoals die in de Ergynne-kerk wordt gespeeld tijdens de doop van een kind.
4. De laatste twee coupletten van de ballade 'Lena ur Lerdu' (17de eeuw), opgenomen in het café **Zeeër-poentel** aan de vissershaven van Girdes (Zuid-Brÿr).
Lerdu is te paard op weg naar zijn geliefde Lena. Door sneeuw en regen zijn de venen en moerassen onbegaanbaar geworden en het paard zakt weg in de modder.
Lerdu bereikt Lena dus nooit en zij komt om van smart.

[144]

Bronvermelding

Matyss Rames Zjae-Ûtefusot, inleiding op blz. 5

Frits Lemaire, omslagfoto auteur

Jean Eybergen, omslagfoto en foto op blz. 65 (links)

Doriann Kransberg, foto's op blz. 2, 11, 13, 16, 25, 27 (links), 33, 35, 39, 50, 58, 62, 65 (rechts), 72, 75, 84, 88, 90, 94, 100, 102, 105, 109, 117, 121, 123, 127

Cas Oorthuys, foto's op blz. 19, 27 (rechts), 44, 46, 54, 77, 99, 120

Robbert Das, illustraties op blz. 22, 28/29, 57, 79, 115

Lutpôl Kâstesch: Eft monumentos-toramây fes Spooksoliy (Een standbeeld-inventarisatie in Spokanië), Hirdo 1842, afbeelding op blz. 25

Mariy Alvarez: Quista Ocÿrma-Lyd'mip (Handboek voor goed gedrag), Hirdo 1961, foto op blz. 35

Fôrmaji-museum, Trondom, afbeelding op blz. 36

Gemeente Hirdo, afdeling Toeristenzaken, afbeelding op blz. 43

Bribâbof-museum, Hirdo, afbeelding op blz. 49

Historisch Museum, Hirdo, afbeelding op blz. 52

Encyclopaedia Spocanica, afbeelding op blz. 67

Arnold Mohr: Kurzgefaßte Geschichte der Musikinstrumente aus aller Welt, Leipzig 1910, afbeelding op blz. 70 (links)

Piga Van Der Linden-Sjocc: Flora-nôticas rifo Berref (Flora-aantekeningen van Berref), Blort 1899 (Universiteitsbibliotheek van Amahagge), afbeelding op blz. 70 (rechts)

Cârtografise Instituša, Gralkrich, afbeelding op blz. 74

Archief Instituša furt Âlbe-tibân (Instituut voor Bouwkunde), Trendon, afbeelding op blz. 81

Affiche op blz. 88, gereproduceerd met toestemming van de Generâl Grafise Bônt, Hirdo

John Croydon: Journal of a Spocanian Survey, London 1724 (collectie Universiteitsbibliotheek van Amahagge), afbeeldingen op blz. 93

Wijnetiket op blz. 99, gereproduceerd met toestemming van de Sectâ-ylâm-grup (het Wijngilde), Manes-Puriy

Munten op blz. 131, gereproduceerd met toestemming van het Ministerie van Financiën, Hirdo.

Permissienummer JF 1008883

Postzegels op blz. 134, gereproduceerd met toestemming van het Ministerie van Communicatie, afdeling Publiciteit, Hirdo. Permissienummer JC S-886-9

Treinkaartjes op blz. 135, gereproduceerd met toestemming van de Spooksoliy Arânkas (Spokanische Spoorwegen), Amahagge

Brandstofbon op blz. 139, gereproduceerd met toestemming van het Ministerie van Economie, afdeling Publiciteit, Hirdo. Permissienummer JE 3009-D

Verkeersborden op blz. 140, uit de Kûfôsôrmramâ (Verkeersbordenlijst), uitgegeven door de Kûfôs-meeg (Verkeersraad) te Blort (vrij van copyright)

Paul de Ridder, op locatie opgenomen Spokanische muziek

K.R.O., Hilversum, het beschikbaarstellen van de geluidfragmenten

A.R.E. (Staatsomroep), het beschikbaarstellen van de toespraak van koning Huron Herco IV (vrij van copyright)

Musifonn (N.E.K.), Lift, productie Gouden Grammofoonplaat

André Kerstens BV, Tilburg, importeur van 'Ef Manes rifo ef Knurfel-môjôl' (Het Domein van de Watermolen), de Spokanische rode wijn die bij een aantal gespecialiseerde wijnhandelaars en slijters verkrijgbaar is.

© (1982) ROLANDT TWEEHUYSEN - KIMSWERD
